

Identifikace sociálně vyloučených lokalit a zpracování jejich mapy ve městě Brně

Zadavatel:

**Česká republika-
Úřad vlády České republiky**
Nábř. Edvarda Beneše 4
118 01 Praha 1 – Malá Strana

Zhotovitel:

VeryVision s.r.o.
Dlouhá 194/3
702 00 Moravská Ostrava

veryvi?ion
VIZE. VÝZKUM. VZDELÁVÁNÍ

OBSAH

I. ÚVOD	3
II. ROMOVÉ V BRNĚ	8
III. METODOLOGIE.....	20
IV. AKTIVITY A PŮSOBNÍ VYBRANÝCH A SPOLUPRACUJÍCÍCH INSTITUCIONÁLNÍCH AKTÉRŮ.....	25
V. MAPA KONCENTRACE SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB A OSOB V RIZIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ.....	33
VI. SOCIÁLNĚ-DEMOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA – KONTEXT MĚSTSKÝCH ČÁSTÍ BRNO-STŘED A BRNO-SEVER.....	39
VII. DESKRIPTICE SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALIT.....	60
VIII. ZÁVĚR.....	93
ABSTRAKT.....	96
POUŽITÉ ZDROJE.....	101

I. ÚVOD

Zpráva *Identifikace sociálně vyloučených lokalit a zpracování jejich mapy ve městě Brně* vznikla v průběhu měsíce října a listopadu 2008 na základě objednávky Úřadu vlády České republiky - Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách (dále Agentura). Vzniklá zpráva si od počátku kladla za cíl vypracovat a představit mapu sociálně vyloučených lokalit ve městě Brně na základě vybraných znaků sociální exkluze. Abychom toho cíle dosáhli, nejdříve jsme identifikovali sociálně vyloučené lokality za použití metody mentálního mapování mezi experty a následně popsali sociálně vyloučené lokality s přihlédnutím k získaným informacím o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit od expertů (technika expertního dotazníku) a dostupných informací o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit z dalších možných doplňkových zdrojů (ÚP, ČSSZ, ČSÚ, apod.).

Zadání lokálního partnerství

Zadání vzešlo přímo z diskuse lokálního partnerství¹, na kterém jeho členové² dne 9. září 2008 vyjádřili své požadavky na zjištění základních informací o obyvatelích sociálně vyloučených lokalit. V průběhu této diskuse členové sociálního partnerství uvedli, že pociťují nedostatek či neúplnost informací o obyvatelích lokalit, k nimž by měly směřovat intervence a podpůrné programy. Dosavadní odhady neumožňují formulovat odpovídající projektové záměry, které mají z prostředí partnerství vzejít. Členové lokálního partnerství diskutovali problém absence údajů sociálně-demografického charakteru, které jsou pro přípravu intervenčních programů nepostradatelné. Diskutující současně zamítli možnost reprezentativního kvantitativního výzkumu přímo mezi obyvateli zmíněných lokalit, a to především ze dvou důvodů. Prvním podle nich byla nemožnost získat větší množství dat přímo od osob žijících v těchto oblastech, a to z důvodu nízké ochoty, či dokonce neschopnosti odpovědět tazatelům na otázky obsažené ve standardizovaném dotazníku. Druhou překážkou byla obtížná dostupnost občanů lokalit a komplikovaný pohyb tazatelů v daném sociálním prostředí. Návrh využití kvalitativní metodologie byl také zamítnut - zástupci Agentury doplnili, že kvalitativní výzkum momentálně probíhá a realizuje ho FSS Masarykovy univerzity v Brně, a navíc členové lokálního partnerství zdůrazňovali potřebu kvantitativních dat a nechtěli rezignovat na absenci dat o osobách ohrožených sociálním vyloučením. Společně hledali způsob, jak získat potřebná data, která by dále sloužila potřebě utváření lokálního partnerství, a tím i zlepšení koordinace a přípravě projektů v tzv. sociálně vyloučených lokalitách.

¹ Vznik lokálního partnerství v Brně iniciovala Agentura. Kromě Brna vzniklo lokální partnerství ještě v dalších jedenácti lokalitách (Slezská Ostrava, Přerov, Břeclav, Holešov u Kroměříže, Jesenícko, Ústí nad Labem, Most, Cheb, Roudnice nad Labem, Broumov a Šluknovsko). Výsledkem práce Agentury by mělo být portfolio úspěšných integračních projektů, které by měly inspirovat další města a obce, aby se do podobných aktivit zapojily. Lokální partnerství má propojit místní institucionální aktéry a využít jejich znalosti místních podmínek a potenciálu tak, aby partnerství navrhovala a iniciovala řešení pro konkrétní lokalitu.

² Členy lokálního partnerství v Brně jsou tyto organizace: DROM, romské středisko, IQ Roma servis a Magistrát města Brna.

Výsledný návrh se týkal identifikace sociálně vyloučených lokalit s použitím metody mentálního mapování mezi „experty“ a navazující popis lokalit z perspektivy získaných informací o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit od expertů (technika expertního dotazníku) a jejich doplnění dostupnými informacemi o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit z dalších možných doplňkových zdrojů (ÚP, ČSSZ, ČSÚ apod.). Na základě tohoto zadání vznikla předkládaná zpráva, jejíž výsledky mohou být upotřebitelné rovněž v sociální sféře i mimo lokální partnerství iniciované Agenturou, například v procesu komunitního či strategického plánování města.

Dostupnost dat

Při zpracovávání této zprávy jsme se potýkali s několika problémy, o nich se musíme zmínit hned v úvodu, neboť mají zásadní vliv na průběh získávání dat, jejich kvalitu, a tím i na předkládané výsledky. Týkaly se zejména vymezení obyvatel sociálně vyloučených lokalit a s tím související dostupnost, respektive nedostupnost, dat a interpretací sociálně vyloučených lokalit.

V rozhovorech s institucionálními aktéry se velmi často opakovalo tvrzení ohledně absence jakýchkoliv „oficiálních“ či „tvrdých“ dat o obyvatelích žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Mnozí pracovníci státního i nestátního sektoru postrádali informace o rozsahu sociálního vyloučení, které má podle nich svou „etnickou“ či „romskou“ dimenzi, přičemž ho nelze ani rámcově určit, neboť jeho „etničtí“ nositelé přestali v rovině „oficiálních“ statistik a evidencí existovat v důsledku přijetí Zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Tento zákon klasifikuje citlivý údaj jako takový, který vypovídá o národnostním, rasovém nebo etnickém původu, a zapříčinil, že údaje o „etnicitě“ vymizely například z evidencí úřadů práce. Následkem toho přestala nezaměstnanost „Romů“ „oficiálně“ existovat, což zpětně podle oslovených partnerů komplikuje jakoukoliv „adresnou“ intervenci vůči této skupině, v níž se koncentruje vysoký počet osob dlouhodobě nezaměstnaných. Setkali jsme se i s tím, že vymizení údajů slouží jako legitimizace tvrzení, že „problém s Romy“ jako takový vlastně neexistuje. Naši konverzační partneři rovněž vnímali kritické reflexe „etnické“ dimenze sociálního vyloučení, které se přelévají z akademického diskurzu sociálních věd do veřejného diskurzu a „praxe“ a komplikují sociální intervence. Jak uvedl jeden z partnerů, znemožňují například akceptovat existenci něčeho tak evidentního, jako „romská škola“ se specifickými potřebami, a ty následně naplňovat.³ Vystává tak otázka: Jak pomoci „Romům“

³ Kritické reflexe „etnicity“ se týkají automatického propojení etnicity a kolektivity do celku etnické kolektivity, necitlivosti vůči odlišnostem sociálních aktérů mizících v homogenní kolektivě (komunitě), situačnosti a konstruovanosti „etnické identity“, ztotožnění etnicity s jednotnými kulturními praktikami (kulturní homogenita) a sdílení „stejných“ sociálních podmínek, politizace etnicity a nakládání s etickými kategoriemi ve veřejném prostoru, případně až ideologizace etnických identit, demaskující mocenské vztahy (vyjádření pozice, označování dominantním diskurzem) a neexistenci sociální entity jako takové. Antropologický model dává etnicitu do souvislosti s kulturní diferenciací, sdíleným významem (přítomným v sociálních interakcích), externalizovaným v sociálních interakcích a internalizovaným v sebe-identifikaci (Jenkins 1997). Konstruktivistický přístup s sebou přinesl pochyby nad vhodností etnicity coby analytického nástroje. Etnicita nemusí být univerzálně platným principem, ale součástí procesu vynalézání tradic či přenosu nacionalismu do etnicky indiferentního prostředí, stejně tak i mocenským výrazem politické mobilizace nebo formováním skupin usilujících o přístup k nedostatkovým zdrojům. Konstruktivistický přístup brání zvěčnění etnicity, která je více či méně vědomými zastánci primordialismu představována jako ontologicky svébytná. Sociálně-

ohroženým sociálním vyloučením, aniž přitom víme, kdo „Romem“ je či ho lze za „Roma“ považovat?

Naši konverzační partneři kladli důraz na etnicitu připisovanou zvenčí, jimi samotnými. Také my jsme nemohli (a ani nechtěli) popřít významy „ethnicity“ přítomné v procesu sociálního konstruování obrazu sociálně vyloučených lokalit a jejich obyvatel. V tomto směru jsme se rozhodli, vzhledem k praktickému poslání této práce (oblast sociální politiky a sociální práce), dále „romství“ neproblematizovat a obyvatele sociálně vyloučených lokalit dále identifikujeme jako ty, kteří se ocitli v situaci sociálního vyloučení či jsou sociálním vyloučením ohroženi. Jisté omezení našeho přístupu spočívá v tom, že sice nenecháváme obyvatele zmíněných lokalit zcela splynout s „Romy“, ale přejímáme kategorizaci Rom/ne-Rom a akceptujeme ji jako výraz charakteristiky připsané „zvenčí“, tj. okolím, a také jako výraz sebe-pojetí „Romů“ utvářeného v prostředí sociálního vyloučení. Relevance této kategorizace plyne z „praktického“ působení kategorie, kterou sociální aktéři konstruují, reprodukují a běžně s ní nakládají, čímž se ve svých důsledcích stává reálnou, a proto s ní i můžeme pracovat v oblasti sociálních intervencí.

Při zpracovávání dostupných dat narážíme na absenci důležitých údajů, které by mohly ukázat celkový rozsah sociálního vyloučení. Při získávání dat jsme se obrátili na Český statistický úřad KS Brno, Úřad práce v Brně, Českou správu sociálního zabezpečení a další organizace. Tato data byla v administrativním procesu de-etnizována, a tudíž podléhají jiným ne-etnickým kritériím třídění, a navíc se vztahují k vybraným městským obvodům či městu jako celku (okres). Z městských obvodů jsme vyhledávali data za dva, tj. Brno-Sever a Brno-Střed, kde je výskyt sociálně vyloučených lokalit nejčastější. Potíže, jimž jsme čelili, pramenily zejména z neúplnosti dat ve vztahu k obyvatelům vyloučených lokalit, neboť mnoho údajů je vedeno za město jako celek, a také z mírného zastarání dat, které pochází zejména ze sčítání lidu, domů a bytů. Toto sčítání, které je nejzásadnějším vyčerpávajícím zdrojem statistických údajů o obyvatelstvu, jeho demografických, sociálních a ekonomických charakteristikách, domácnostech, o úrovni bydlení, struktuře domovního a bytového fondu na území státu, naposledy proběhlo k 1. březnu 2001. Mnohé údaje jsou sice z perspektivy demografie nové, nicméně nepostihují některé změny a jejich výsledky za posledních osm let, které jsou z hlediska formování některých sociálně vyloučených lokalit velmi důležité, přitom další sčítání lidu proběhne až v roce 2011. Statistické údaje za dané celky mohou také zastínit celkově špatnou sociální situaci dané lokality, která se v souboru dat za daný administrativní celek ztrácí. Jinými slovy řečeno - celkově dobrá situace za sledovaný celek nám ještě nic neříká o rozsahu sociálního vyloučení početně „menší“ skupiny obyvatel žijících v separované enklávě. Obyvatelé těchto lokalit statisticky zanikají v průměru dat všech obyvatel a jejich primární identifikace je mnohdy nemožná. Přesto je velice důležité sledovat a vyhodnocovat vybrané ukazatele administrativních jednotek, protože se nám mohou ukázat důležité trendy v čase, stejně tak i související trendy, které mohou situaci sociálně vylučovaných obyvatel zhoršit, např. stárnutí místní populace či stoupající míra nezaměstnanosti. Celkové charakteristiky a trendy velmi silně ovlivňují možné způsoby systémové, ale i sociální integrace.

konstruktivistický přístup etnické identity vymezuje jako specifické kolektivní identity, které působí prakticky, jsou zakotveny v diskurzu každodennosti a současně odráží mocenské vztahy.

Východiska

Cílem naší práce bylo identifikovat sociálně vyloučené lokality a zpracovat jejich mapu ve městě Brně. Vyšli jsme přitom z konceptu sociálního vyloučení, který souvisí se změnou v chápání soudobé společnosti, kdy se do centra pozornosti dostávají více rostoucí nerovnosti horizontální a žití ve společnosti je představováno v termínech vyjadřujících účast/participaci či neúčast/separaci sociálních aktérů. Míru participace na společnosti pak určují například již zmíněná kategorie etnicity, ale i kultury či věku. Vymezení situace sociálního vyloučení odpovídá této interpretaci proměn nerovností a také situaci, kdy obyvatelé z různých důvodů nemohou participovat na obvyklých aktivitách, jimž se věnují ostatní členové společnosti. Jedinci i celé sociální skupiny jsou vylučovány z ekonomického i sociálního života a tím jsou i kráceni na možnosti podílet se na základních občanských právech. Sociální vyloučení má své dimenze, mezi které patří vyloučení ekonomické, které provází chudoba a marginalizace na trhu práce (nezaměstnanost, nízký a nepravidelný příjem, sekundární trh práce), dále vyloučení politické, které představuje nízká či žádná účast na občanských a lidských právech, a nakonec vyloučení sociální, které znemožňuje individuálním či kolektivním aktérům podílet se na společenských aktivitách a ústí v jejich separaci a izolaci. V případě „Romů“ připadá v úvahu další etno-kulturní dimenze exkluze, která brání společnému sdílení kulturního kapitálu a kulturní participaci vůbec.

„Romové“ a dlouhodobě nezaměstnaní jsou kategoriemi osob, které jsou vystaveny vysoké míře rizika sociálního vyloučení, ocitají se v situaci, která je vyděluje ze společnosti zejména ve sféře materiální deprivace⁴. Situace „Romů“ - specifické kolektivity - je o to komplikovanější, že kumuluje řadu znevýhodnění a jejich sociální vyloučení je produkováno ve fyzických separovaných prostorech a reprodukováno mezi generacemi v čase. K situaci sociálního vyloučení v nemalé míře přispívá odmítnutí tzv. majoritní společností na základě klasifikace odlišností, tendence uzavírat se do enkláv, nízká míra sociálního, kulturního a ekonomického kapitálu či jeho nekompatibilita sociálních aktérů a další strukturální faktory (špatné prostředí, nedostatečná občanská vybavenost apod.) (Mareš 2006).

V této práci jsme se zaměřili na prostorovou dimenzi sociálního vyloučení. Jedná se o jednu z hlavních forem sociálního vyloučení, které je způsobeno chudobou a dalšími již zmíněnými faktory. Sociální exkluze v tomto případě nabývá viditelných podob a v tzv. enklávách či ghettech se utváří kultura odlišná od hlavního proudu společnosti, která získala v sociálních vědách označení jako kultura chudoby či underclass, vyznačující se svou jinakostí. Dříve, než se budeme věnovat koncentraci sociálně vyloučených osob, čtenáře obeznámíme se situací „Romů“ v Brně a působením některých institucionálních aktérů. Poté budeme pokračovat informací o metodologii, výsledcích identifikace sociálně vyloučených míst a přejdeme k jejich deskripci.

⁴ Materiální deprivace obvykle zahrnuje deprivaci při naplňování základních lidských potřeb (např. dovolená, strava, oděv), vybavení domácností (např. televize, telefon, pračka), podmínky bydlení obecně (koupelna či sprchový kout, plísně) a příjmovou deprivaci (úhrada účtů).

Poděkování

V úvodu připojujeme poděkování všem ochotným spolupracovníkům, které nechceme jmenovat, jejich seznam by byl dlouhý. Děkujeme jim za jejich čas a trpělivost. Jedná se o pracovníky těchto organizací: Muzeum romské kultury, Sdružení Romů na Moravě, Ratolest Brno, Teen Challenge, Romodrom, DROM, romské středisko, občanské sdružení Petrov, IQ Roma servis, SIM - Středisko integrace menšin Brno, Magistrát města Brna, Úřady městských částí Brno-Sever a Brno-Střed, Český statistický úřad v Brně, Městská správa sociálního zabezpečení, Úřad práce v Brně, Základní škola Lidická a Základní škola, nám. 28. října.

II. ROMOVÉ V BRNĚ

V této kapitole představíme historické pozadí a okolnosti příchodu a pobytu „Romů“ v Brně a blízkém okolí.⁵ Přestože je pro porozumění současné situace významné zejména období po druhé světové válce, a obzvláště pak procesy a kontext období po roce 1989, chceme se alespoň krátce zmínit o přítomnosti „Romů“ v Brně a jeho blízkém okolí v delším časovém horizontu. A to s vědomím toho, že do poválečného období vstupují jen jednotlivci z řad „moravských a německých Romů“, kteří přežili holocaust a jsou jediným a velmi slabým svorníkem mezi přítomností „Romů“ ve městě v předválečném a poválečném čase.

Příchod Romů

Romové začali pronikat do střední a západní Evropy ve větší míře od začátku 15. století a to v důsledku tureckého náporu na Byzanc. Jednalo se o jednotlivé skupiny, na jejichž přítomnost na Moravě a ve městě Brně odkazuje výskyt jména/názvu „Czikán“, např. ve Starém Městě v Brně působil ve 14. století městský písař jménem Jan Czikán. V roce 1417 se Romové zastavili ve Znojmě, kde od radních dostali „almužnu“ ve výši jedné kopy a tří grošů, jak dokládá početní kniha města Znojma. Téhož roku uherský král a německý císař Zikmund Lucemburský vydal Romům průvodní a ochranný list, který jim zajišťoval svobodný pohyb křesťanskými zeměmi, které spadaly pod jeho nadvládu – tedy i českými historickými zeměmi. Z roku 1466 se dochovala zpráva o romském kovářství a železářství v Německém Brodu (Havlíčkův Brod). O dva roky později (1468) přitáhl do Brna uherský král Matyáš Korvín, Romové měli být známi jako výrobci zbraní.

Od počátku 16. století výnosy panovníků nařizují vyhoštění romských skupin z jednotlivých zemí, což souviselo s ovládnutím střední a části jižní Evropy Habsburky. Ferdinand I. a jeho bratr Karel V. ve Španělsku začali mandáty z let 1545-1560 přikazovat vyhánění Romů a od roku 1556 i jejich napadání a zabíjení. Na Moravě se roku 1538 usnesl brněnský a olomoucký sněm, který rozhodnul o vyhánění Romů – měli být vypovězeni a vybiti ve dvou nedělích. V roce 1697 prohlásil Leopold I. svým skriptem Romy za psance (Vogelfrei), a tak mohl kdokoliv Romy beztrestně zabíjet. Jednou z výjimek bylo v roce 1698 povolání kováře Štěpána Daniela hrabětem Kounicem z jednoho statku z Uher a usídlení romské rodiny na předměstí Uherského Brodu. V roce 1747 předváděli v Brně kočovní

⁵ Základním pramenem při zpracování této části textu byly sbírkové fondy Muzea romské kultury v Brně. V tomto směru nám byly nejméně nápomocny text historika Michala Schustera a dále především archiválie výstavy „Hledání domova“ – Rodas amaro than, Romové - tradice a současnost, kterou uspořádalo Muzeum romské kultury a Moravské zemské muzeum v Brně v Pavilónu Anthropos od 29. dubna 1999 do 30. listopadu 1999 (kurátorem výstavy byla PhDr. Eva Davidová, Csc.), a výstavy „Romové ve městě Brně“, jejíž vernisáž proběhla 18. listopadu 1998 v Křížové chodbě Nové radnice na Dominikánském náměstí, přičemž výstava trvala do 6. prosince 1998. Jednalo se o výsledek projektu „Výzkum romského osídlení Brna a okolí“ zahájeného v roce 1997, který shromažďoval dokumenty a fotografie, které jsou součástí sbírkového fondu Muzea romské kultury. Výstavu doprovodila kolekce fotografií Evžena Sobka o všedním životě Romů v Brně.

Romové loutkové hry s biblickými a historickými náměty (Král kastilský, sv. Jan Křtitel, Herodes, Dva bratři).

V 18. století pronásledování Romů pokračovalo. V tehdejších Uhrách (resp. na Slovensku) ale nebylo tak intenzivní, již na konci 17. století odtud přišla na Moravu do okolí Uherského Brodu rodina Štěpána Daniela, která byla „tolerována“ a nevztahovaly se na ni protiromská nařízení. V roce 1769 již podle sčítání žilo na Moravě 98 trvale usazených Romů, z toho 14 Romů bydlelo v Pozořicích v Brněnském kraji.

Násilná asimilace, první osady a usazování

Pronásledování přetrvávalo až do vlády Marie Terezie a Josefa II. Jejich reformy podporovaly násilnou asimilaci Romů, a to prostřednictvím praktik jako odebírání dětí, zákazu provozovat hudbu, obchodovat s koňmi, mluvit romským jazykem či nosit tradiční oděv. Asimilační program nebyl prosazován plošně, probíhal především v Uhrách, na Moravě částečně a v Čechách vůbec ne. Pokus Josefa II. asimilací proměnit Romy v rolníky vedl ke vzniku romské osady u Oslavan nedaleko Brna, spojené s rodem Danielů. Usazování Romů proběhlo na pozemcích konfiskované klášterní půdy, mimo osady u Oslavan tak vznikla i osada u obce Bohusoudov. V osadě u Oslavan žilo pohromadě několik rodin, které se živily kovářstvím, kotlářstvím, léčitelstvím a podomním obchodem. Potomky těchto Romů byl například Rudolf Daniel, zvaný Hrušovanský, který v 50. letech 20. století organizoval romské hnutí v Brně a profesor Antonín Daniel, který působil na školách v Brně a ve Svazu Cikánů-Romů jako zakládající člen a tajemník.

V polovině 19. století na jižní a jihovýchodní Moravě vzniká povícero tzv. cikánských táborů (osad), které však nebyly součástí obcí, ale stály izolovaně na jejich okraji, na periferii města či na sporném katastrálním území – zkrátka tam, kde to okolí Romům dovolilo a tolerovalo. V rámci tohoto osídlení zaznamenáváme dva starobylé rody: Danielů a Holomků. Romové se na území dnešního Brna objevovali nejprve v okrajových čtvrtích, což dokládají zápisy v matrikách v Komíně a v Komárově. Zprvu se zřejmě jednalo o kočovné nebo polokočovné Romy, kteří se postupně usazovali. Romové usedlí v blízkosti obcí se začali postupně více začleňovat do života obcí a po čase se dostali i přímo do nich, především jako řemeslníci (kováři, košíkáři apod.).

Ve Velkém Brně včetně předměstí Romové žijí od 19. století. Větší komunity se usazovaly v Husovicích, Maloměřicích a Černovicích (na Kostivárně). Tito Romové se živili kovářstvím, výrobou zvonců, kotlářstvím, pletením košů, podomním prodejem mýdla, pomád, oleje, ovocných šťáv, hrnčířského zboží, papučí, šňůrek apod. Tradičním zaměstnáním však byl obchod s koňmi (Brno-město, Tuřany, Husovice, Obřany). V cirkuse vystupovali jako krasojezdci a drezéři zvířat. V Černovicích máme doklad o přítomnosti 17 Romů z rodu Danielů, a to z roku 1890. Tato osada je příkladem průběhu usídlování v místě: nejdříve její obyvatelé bydleli ve vozech nebo boudách, později si vystavěli domky. Tábor v Černovicích byl umístěn v těsné blízkosti silnice spojující Brno s Olomoucí v rokli u někdejší továrny na spodium (odtud pochází název tábora U Kostivárny). V roce 1921 žilo v táboře 31 obyvatel, ale o sedm let později po zákazu vstupu tzv. potulných Cikánů na území

Velkého Brna počet obyvatel prudce roste. Do tábora byly sestěhovány romské rodiny žijící na jiných místech a počet jeho obyvatel v roce 1930 přesáhl jedno sto. Celkově bylo v tomto roce evidováno na Moravě 1 994 Romů.

Romové v samostatném Československu

Rok 1918 zpočátku neznamenal pro Romy žádnou změnu. Přetrvávaly potíže se začleňováním do společnosti a stále platily zákony a nařízení habsburské monarchie. Od počátku 20. let se objevují petice venkovských obcí, které žádají zvláštní zákon upravující postavení Romů. Tak vzniká zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech, který umožňoval provádět soupis Romů. Ti dostávali po zapsání cikánskou legitimaci namísto průkazu totožnosti. Legitimace byly přidělovány i usazeným Romům, kterým obce odmítly udělit domovské právo. Romové podléhali evidování četnickou pátrací ústřednou v Praze a nesměli vstupovat do hlavního města a na některá území, mimo jiné i na území Velkého Brna. Zákon také umožňoval provádět asimilaci prostřednictvím odebírání dětí a umisťováním do výchovných ústavů, což stát zrušil až v roce 1950.

Ve 20. letech Romové tábořili nebo pobývali v Husovicích (na „Valše“ – ulice Brandlova), Maloměřicích (ulice Říční a Masarykova), Židenicích (pískový lom „Pod agáty“ na Křížkovského ulici) a Obřanech (nouzová kolonie). Ve 30. letech v reakci na pronásledování v Německu stát zaznamenal větší pohyb skupin Romů na svém území a následně vydává vyhlášky a oběžníky nařizující okamžité vyhoštění přistižených cizích Romů. Policejní ředitelství v Brně napočítalo r. 1936 proti tzv. potulným cikánům celkem 138 zásahů. Romové byli v té době usazeni v Maloměřicích, Obřanech a Nových Černovicích. Největší osídlení se za první republiky v Brně nacházelo v Černovicích v tzv. Kostivárně (od počátku 30. let sem Romy sestěhovali z Brna), Maloměřicích, Žebětíně (rodiny Růžičků a Vrbů) a Kohoutovicích. Kočovné rodiny pobývaly v lesnatém údolí nedaleko Líšně. Řada se živila sběrem kostí po vesnicích pro výrobu mýdla v Kostivárně, další zase sezónními zemědělskými pracemi, kovářským a kotlářským řemeslem a stavbou silnic a železnic.

Kromě uvedených Romů, kteří byli usedlí či polousedlí, se v Brně vyskytovali také Romové kočovní. Na počátku třicátých let brněnskou radnici napomenul zemský úřad, že dosud neumístila na přístupových cestách do města výstražné tabule o zákazu vstupu kočovných cikánů. Kočovníci se podle policejního hlášení zdržovali při svém pobytu v Brně u Fišlů v Králově Poli, u Blatných na ulici Vídeňské č. 5 a u J. Fischgrunda na ulici Olomoucké č. 26.

Období protektorátu

V době protektorátu Čechy a Morava došlo k prohloubení protiromských opatření. Od roku 1940 byli Romové nuceně usazováni v domovských nebo přikázaných obcích a ocitli se pod policejním dohledem. V Brně bylo usazeno 256 Romů, přičemž někteří usazení z Brna nepocházeli. Mezi nově usazenými Romy byla také například početná rodina Růžičků, která bydlela na Šmilovského ulici ve Slatině. Část rodiny musela prodat dům, který vlastnila v Blučině, a přestěhovat se do Slatiny, protože

tam domovskými příslušela. V roce 1941 ve Slatině žilo 30 osob, o rok později 55 osob (9 rodin). Zákaz opustit místo vedl ke změně způsobu obživy, kdy původní koňské handlířství, brusičství a podomní obchodování nahradilo povoznictví a dělnická zaměstnání (zedníci). Kromě nejpočetnějšího usídlení Romů v kolonii U Kostivárny v Nových Černovicích a Slatiny byly romské rodiny přinuceny usadit se také v Bystrci. V roce 1942 vstoupilo v platnost vládní nařízení č. 89/42 Sb., o preventivním potírání zločinnosti, zaměřené proti tzv. asociálním osobám, v případě Romů k uvalení vazby postačovalo nepovolené opuštění místa pobytu. Od jara 1942 začaly transporty tzv. asociálů do koncentračního tábora Osvětim I. V červnu 1942 byl vydán pro protektorát výnos o boji s cikánským zlořádem a následně uskutečněn soupis všech „Cikánů, cikánských míšenců a osob žijících po „cikánském způsobu“ a zřízeny cikánské pracovní tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Sběrné místo pro transporty bylo zřízeno v objektu jatek na Masné ulici, odkud byli Romové z Brna a okolí transportováni do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau. Období druhé světové války přežili pouze jednotlivci - z celé populace se vrátilo pouhých 583 Romů.

Poválečné migrace

Do Brna se po válce vrátili jednotlivci z řad „původních“ usedlých moravských a německých Romů. Původní populaci tak v poválečném období vystřídaly skupiny Romů přicházející ze Slovenska. Brno se stalo vstupní branou na území Moravy a Čech, kterou procházeli nebo se v ní i usídlovali Romové ze Slovenska. Ti přicházeli zejména z venkovského prostředí, především z osad východního Slovenska. Důvodem migrace, která časem nabývala řetězového charakteru, tj. za hlavou rodiny přicházeli další rodinní příslušníci, se stala nabídka pracovních příležitostí. Část Romů reagovala na pracovní pobídky z průmyslových a pohraničních oblastí. V rozmezí let 1945–1958 se jednalo o několik migračních vln. Městská prostředí nabízela nejen práci, ale i možnost ubytování po židovském či německém obyvatelstvu. Práce byla Romům přidělována na základě dekretu prezidenta republiky č. 88/1945 Sb., o všeobecné pracovní povinnosti, nebo za pomoci náborových akcí směřujících k dosídlení pohraničí.

Příchod slovenských Romů vyvolával na straně státu potřebu kontrolovat pohyb, ale i pobyt nově příchozích. Evidenci Romů vedly jednotlivé úřadovny veřejné bezpečnosti v obvodech. V květnu 1946 bylo v Brně evidováno asi 100 Romů ze Slovenska. Většina romských rodin - kolem dvaceti - přišla do Brna z okolí Spišské Nové Vsi a zbývajících šest rodin z okresů Piešťany a Prievidza. Mezi prvními rodinami z okresu Spišská Nová Ves byl rod Horváthů (z Nálepkova a Kolinoviec), Bagárů (Vítkovce), Šándorů a Dirdů. Následovaly další migrační vlny z východního a jižního Slovenska, s nimi přišla i početná vlna Romů maďarských. Zaměstnání našli především ve stavebním průmyslu. Ubytování řešili provizorním způsobem jako v jiných městech, tj. bydlením v domech určených k demolici, skladech apod. Na přelomu let 1946/1947 v Brně podle hlášení policejních úřadoven žilo 227 Romů, z nichž 26 bylo předválečných a 18 „kočovných“. V létě roku 1947 již soupis Romů v Brně uvádí 420 Romů, v celém obvodu kriminální oblastní úřadovny v Brně pak celkem 1 338 Romů. Výkaz o počtu cikánů, sepsaný v době od 18.-23. srpna 1947 v zemi české a moravskoslezské Kriminální ústředny č. 820/49-skup. B, celkový počet Romů dále za Brno specifikuje následovně: dětí do 6 let uvádí 240,

dětí od 6 do 14 let 182, mužů starších 14 let 502 a žen starších 14 let 414. Brněnští Romové tak činili 32% z celkového počtu zaevidovaných Romů moravských. Z více než tisícovky jich bylo 916 v produktivním věku a praceschopných. Potíže s prvními migranty v městských a průmyslových oblastech vedly ke snahám zlepšit jejich životní situaci a vytvořit důstojnější podmínky jejich pobytu.

Romové ze Slovenska se v Brně od počátku 50. let usazovali v již tehdy nevyhovujících podmínkách – také v bytech na ulici Bratislavská a Francouzská, které zůstaly volné po původním obyvatelstvu a poničené válkou a rabováním. V roce 1952 se v kulturním domě v Komárově uskutečnila první veřejná beseda s Romy, na níž bylo přítomno 200 osob. O rok později Krajský národní výbor v Brně uvádí, že hlavním problémem je přeplněnost bytů obývaných Romy. V té době také vznikají první petice a protesty obyvatel, kteří žádají vystěhování Romů na Slovensko či místní represivní opatření. V Brně je tato situace ovlivněna přítomností „původních“ moravských Romů, kteří slouží jako příklad „integrovaných“ Romů s vlivem na národní výbory (JUDr. Tomáš Holomek, Rudolf Daniel, Antonín Daniel).

V roce 1958 stát reagoval na nelepšící se situaci podporou asimilačního přístupu. Výsledkem byly represe, jejichž cílem bylo narušit dosavadní životní způsoby Romů. Zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob, směřoval k likvidaci kočovného způsobu života. Ten byl definován v § 2 následovně: *„Kočovný způsob života vede ten, kdo se ve skupinách nebo jednotlivě toulá z místa na místo a vyhýbá se poctivé práci anebo se žije nekalým způsobem, a to i tehdy, když je v některé obci hlášený k trvalému pobytu“*. V únoru roku 1959 proběhly soupisy osob označených za kočovníky, jehož součástí se stali také slovenští Romové dojíždějící za prací. Zákon byl namířen na kočující tzv. olašské Romy, kteří byli přinuceni se usadit. Osoby na soupisech získaly do osobních průkazů zvláštní razítka a nesměly se bez povolení stěhovat z okresu, kde měly v době soupisu bydliště. Prováděcí předpis k zákonu z 12. prosince 1958 rozšířil platnost i na osoby vedoucí polokočovný způsob života, což postihlo potulné „komedianty“, brusiče, dráteníky, opraváře deštníků apod. V roce 1959 proběhla jednorázová akce likvidace kočovného a polokočovného způsobu života, Romové tak získávají nálepkou sociálněpatologických sociálních skupin, které nejsou schopny vést běžný způsob života, a musí být násilně asimilovány skrze přerušení tradičního způsobu života. V roce 1965 vládní usnesení č. 502 usiluje o likvidaci nežádoucích cikánských soustředění. Likvidace sociálně a hygienicky nevyhovujících romských osad na Slovensku vedla k rozptýlení Romů po celém území státu. Tento administrativní zásah skončil neúspěchem v roce 1968. Ačkoliv bylo zlikvidováno několik desítek osad, tak řízená asimilace skončila přesunutím problémů na jiná místa. Asimilace nepřinesla očekávané výsledky a od počátku 70. let stát začíná prosazovat spíše strategii společenské integrace.

Podle oficiálních údajů žilo v roce 1968 v Brně celkem 1 619 Romů, nejvíce v tehdejších obvodech Brno III a Brno IV. V květnu 1968 proběhl v Brně krajský aktiv k „cikánské problematice“, jehož se zúčastnilo 45 účastníků, který kritizoval dosavadní státní politiku a deklaroval snahu o založení vlastní romské organizace. O rok později dochází v Brně za účasti 176 delegátů k založení Svazu cikánů - Romů v ČSR se sídlem v Brně. V čele svazu stanul RSDr. Miroslav Holomek z Brna, dalšími aktivními brněnskými členy svazu byli JUDr. Tomáš Holomek, Ing. Karel Holomek, historik Bartoloměj Daniel, Rudolf Daniel, Margita Lázoková,

Zikmund Vagai, později Ignác Zima a další. Svaz cikánů - Romů fungoval v obou částech Československa a byl první romskou organizací, která se zaměřila na osvětovou a kulturní činnost.⁶ Svaz také začal připravovat zřízení romského muzea. V Brně byl pod vedením Pavla Steinera vydáván čtvrtletně zpravodaj svazu Romano Lil (Romský list). Se začátkem normalizace je však organizace v roce 1973 zrušena. V roce 1971 se delegace Svazu cikánů-Romů v Brně, vedená JUDr. Tomášem Holomkem, zúčastnila 1. světového kongresu Romů, který se konal 8. dubna 1971 nedaleko Londýna v Anglii a jehož výsledkem bylo založení 1. mezinárodní romské organizace International Romani Union.

V roce 1970 stát prostřednictvím vládního usnesení č. 279 nově prosazuje politiku integrace. Vzniká vládní komise pro „otázky cikánských obyvatel“ a integrace je přenesena na národní výbory, do jejichž kompetence spadá výkon lokální sociální politiky. V průběhu dalších dvaceti let počet Romů v Brně trojnásobně vzrostl – pokud můžeme věřit statistikám národních výborů. Ohledně následných migračních vln se nám podařilo zjistit jen velmi málo, údaje z archivů ještě stále čekají na badatele - historiky. Z vyprávění některých našich konverzačních partnerů víme, že k větší migraci ze Slovenska do Brna došlo v rozpětí let 1970–1975, také ale musíme zohlednit přirozený přírůstek populace z předchozích migračních vln.

Romové v transformující se společnosti

Zásadní změna přichází s rokem 1989 a v průběhu 90. let, kdy česká společnost prochází transformací, která velmi silně postihuje (nejen) brněnskou romskou populaci. Ta se rozšiřuje prostřednictvím přílivu dalších slovenských Romů. Stále evidentnější je koncentrace vyloučených osob zejména v prostoru, který získává nálepku „brněnského Bronxu“. Na některých místech se objevují symptomy chudoby, anomie, nezaměstnanosti, nevyhovujícího bydlení, závislosti na sociálních podporách, delikvence, destabilizace rodin, výskytu návykových látek, hráčské závislosti a životních způsobů vzdálených těm „majoritním“, a to vše v kontrastu k okolní dynamicky se konstituující společnosti blahobytu. Rozšíření označení „Bronx“ poukazuje na vnímání vzniklého fyzického a sociálního prostoru jako nevyhovujícího, nebezpečného, anomického, který obývají občané vesměs „nepřízřusobiví“ či „potřební“, podléhající sociální patologii. Označení je tak působivé, že ho za své přijali i mnozí obyvatelé tohoto místa a identifikovali se s ním. Zmíněný prostor poukazuje na výskyt vážných sociálních problémů a sebeprodukující se „pasti chudoby“.

Je zřejmé, že transformace města vedla k vytvoření urbánní mozaiky, v rámci níž vedle obchodně-administrativního centra vzniknul prostorový sektor obývaný „nižšími“ sociálními třídami a skupinami, které v procesu socioekonomické transformace neuspěly. Součástí transformačních procesů bylo rovněž vytvoření dvou typů organizací, kterým se budeme dále věnovat podrobněji a které se zaměřily

⁶ Mezi zmiňované akce patří výstava o romském kovářství Romaňi hartikaňi buť'i v budově tehdejšího Muzea dělnického hnutí na Moravském náměstí v Brně (nyní Moravská galerie) v roce 1970, za kterou stál romský historik Bartoloměj Daniel. V brněnském televizním studiu uvedl herec a básník Otakar Dadák pořad Leť lístečku leť, zhudebněné pásmo písně romské hymny, v Brně dále působil cembalista BROLNU (Brněnského orchestru lidových nástrojů) Jan Gašpar Hrisko, rodák z Očové nedaleko Zvolenu.

buď na podporu romské kulturní identity, nebo na oblast sociální práce s osobami v situaci sociálního vyloučení. První typ reprezentuje Muzeum romské kultury, které vzniklo v roce 1991. Druhý zase Středisko pro romské děti a mládež na Bratislavské ulici, zřízené v roce 1989, které se proměnilo v pomáhající organizaci DROM (Cesta). Nepřehlédnutelné jsou i další aktivity, mezi nimi i politické. V lednu roku 1990 v Brně proběhla první schůze Romské občanské iniciativy, Ing. Karel Holomek se v letech 1990-1992 stává poslancem České národní rady za Občanské fórum. V létě 1990 hostilo město v Mariánském údolí I. světový mezinárodní festival - ROMFEST, jehož se zúčastnil i prezident Václav Havel. Mezi známými jmény brněnských Romů najdeme Zuzanu Gáborovou, Alenu Gronzíkovou, Jan Horvátha, Jarmilu Balážovou, Moniku Horákovou, Pavla Oračka, Boženu Přikrylovou, Karla Holomka, Ludovíta Plachetku, Vladimíra Dirdu, Janu Horváthovou, Milana Ščuku, Miroslava Zimu a další.

Informace o Romech v sociálně vyloučených lokalitách

Odhady Romů žijících v současné době ve městě se liší. Jsou stanovovány v rozmezí 15 000–20 000 osob, z toho se počty sociálně vyloučených pohybují v rozmezí 5 000–12 000 osob. Tzv. Gabalova zpráva (*Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, 2006) uvádí, že za celou Českou republiku je počet romských obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách 60 000–80 000. Brněnských vyloučených Romů by pak bylo něco mezi 8%-15% z celkového odhadovaného počtu. Podle této zprávy situace ve městě Brně odpovídá typologicky výskytu relativně velkých velkoměstských lokalit, pro které je charakteristický relativně lepší fyzický stav lokalit, budovy vlastní nejčastěji více vlastníků, vč. podnikatelských subjektů, lokality jsou tvořeny uzavřeným blokem domů, částí ulice, čtvrti či sídliště, je v nich relativně nižší koncentrace pouze romských obyvatel, relativně časté jsou problémy s kriminalitou a závislostmi a obce mají řešení zahrnuto alespoň do komunitního plánování, působí v nich více než jedna nezisková organizace věnující se romské problematice a dětem bývá dostupná alespoň jedna škola, na níž působí asistent pedagoga. Zmiňovaná *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti* (2006) v Brně identifikuje celkem čtyři sociálně vyloučené lokality, které nyní stručně představíme.

Lokalitu označenou A představují staré činžovní domy v několika sousedících ulicích, s byty různé velikosti, většinou 3. a 4. kategorie (výjimečně i 1. kategorie). Prostorové vyloučení není žádné a lokalita je poměrně obtížně vymežitelná, neboť se jedná o konkrétní objekty v dané čtvrti, a nikoliv o celou čtvrť. Jedná se o městskou čtvrť, jejíž občanská vybavenost je na standardní úrovni, a většina služeb je dostupná přímo v lokalitě. Technický stav jednotlivých domů je různý. Některé jsou ve velmi špatném technickém stavu, jiné jsou na standardní úrovni. Byty jsou většinou vybaveny vafkami, někde elektrickými přímotopy. Několik domů má dálkové vytápění, někde se topí tuhými palivy. Elektřina je často instalována „načerno“. Vlastníky jsou obec a jiné soukromé osoby a firmy. Většina Romů bydlících v soukromých domech nemá nájemní smlouvy. Ti, kteří užívají městských bytů, mají smlouvu buď na dobu neurčitou (starousedlíci), nebo určitou. Vyloučené osoby v lokalitě žijí dlouhodobě, přítomno je „přirozené“ i řízené sestěhovávání. Jedná se lokalitu, v níž lze nalézt jak vícegenerační rodiny žijící zde již desítky let, tak nově

přistěhované rodiny (z vlastního či cizího rozhodnutí). Řada domů byla městem odprodána soukromým majitelům, kteří se následně snaží byty v získaném objektu uvolnit, zrekonstruovat a výhodně pronajmout. V lokalitě žije několik rodin ze Slovenska.

Rodiny, kterým se v minulosti podařilo získat byt v jiné části města, patří k výjimkám. Dochází spíše k migraci mezi jednotlivými lokalitami v rámci Brna. Některé rodiny emigrovaly do zahraničí (Velká Británie, Irsko, Kanada). Celkový počet obyvatel lokality zpráva odhaduje na 3 001–5 000, podíl Rómů na celkovém počtu obyvatel uvádí 40–50%, míru nezaměstnanosti 90%, a odhad věkové struktury takto: do 15 let 50%, od 16 do 60 let 40% a nad 61 let 10%.

Druhou lokalitu, označenou jako B, tvoří několik dvou až třípatrových činžovních domů v několika ulicích. Většina bytů je zařazena do 4. kategorie. Dva z domů mají statut holobytů. Prostorové vyloučení je částečné. Jedná se o městskou čtvrť, jejíž občanská vybavenost je na standardní úrovni, celkově je však oblast považována za „špatnou adresu“. Většina služeb je dostupná přímo v lokalitě. Stav domů je špatný, až neobyvatelný. Ve dvorech některých domů se tvoří skládky odpadků. Byty jsou plesnivé a ve sklepech je voda. Někde se topí tuhými palivy, někde plynem. Vlastníkem je obec. V lokalitě dochází k vystěhovávání rodin pro neplacení nájmu. Romské rodiny se do lokality přestěhovaly přibližně před 20 lety ze Slovenska. Dnes jsou považovány za starousedlé. V současné době je patrný nárůst nových rodin, neboť tato městská čtvrť je jedním z mála míst, kde jsou přidělovány byty, nejedná se však výlučně o řízené sestěhovávání. Převažuje nárůst počtu sociálně vyloučených obyvatel přirozeným přírůstkem. Pouze výjimečně se podařilo několika obyvatelům přestěhovat se mimo lokalitu. Většina obyvatel je závislá na sociálních dávkách. Někteří pracují příležitostně „načerno“ (většinou výkopové a úklidové práce). Mnozí si přivydělávají sběrem železného šrotu a papíru. Celkový počet sociálně vyloučených obyvatel činí 901–1 000, nezaměstnanost se pohybuje kolem 95%.

Třetí lokalita, označená jako C, je tvořena větším množstvím přízemních až dvoupatrových domů, většinou se jedná o bytové domy s byty nižší kategorie staré 80–120 let. Lokalita se nachází v širším centru města, ve starší zástavbě. Prostorové vyloučení není přítomné, domy jsou umístěny v rezidenční zástavbě. Sociálně nevyloučení bydlí v okolních domech. Občanská vybavenost je na standardní úrovni a většina služeb je dostupná přímo v lokalitě. Domy jsou v různém technickém stavu. V některých domech se topí tuhými palivy. V mnohých domech není k dispozici teplá voda a plyn. Domy jsou většinou ve vlastnictví obce. Lokalita je obydlena „starousedlíky“, kteří přišli v průběhu 70. let do Brna za pracovními příležitostmi, ale také lidmi, kteří zde v posledních letech získali náhradní bydlení za byty v rekonstruovaných domech v jiných lokalitách. Ojedinele se vyskytují v lokalitě rodiny ze Slovenska. Ve výjimečných případech dochází k sociální mobilitě. Nízká migrace funguje mezi jednotlivými lokalitami. Několik rodin emigrovalo do zahraničí (Velká Británie, Irsko, Kanada). Počet romských obyvatel nebyl zjištěn. Většina obyvatel je závislá na sociálních dávkách. Několik obyvatel je trvale zaměstnáno, několik jich pracuje příležitostně (výkopové a pomocné stavební práce, úklidové práce, stánkový prodej textilu), většinou však „načerno“. Někteří si přivydělávají sběrem železného šrotu. Míra nezaměstnanosti se pohybuje kolem 95%.

Poslední, čtvrtou lokalitu, označenou jako D, tvoří činžovní domy v několika sousedících ulicích a byty jsou obvykle 3. a 4. kategorie. Prostorové vyloučení není zjevné, občanská vybavenost je v blízkosti lokality a dostupná pěšky či za použití MHD do 15 minut. Domy jsou v různém technickém stavu. Převažují bytové domy s byty nižší kategorie, staré 80–120 let. V posledních letech byly zrekonstruovány fasády domů v jedné části lokality, kde projíždí tramvajová linka. Většina domů je vybavena vafkami, dálkovým vytápěním či přímotopy. Výjimku představuje topení pevnými palivy. Elektřina je ojediněle zavedena „načerno“. Vlastníkem domů je obec. Lokalitu obývají převážně starousedlé romské rodiny, které v 50.–70. letech přijely do Brna za prací do velkých podniků. Dále zde žije blíže neurčitelné množství rodin, kterým zde město v posledních několika letech přidělilo byt. Ojediněle se vyskytují v lokalitě rodiny ze Slovenska. Ve výjimečných případech se vyskytuje sociální mobilita. K migraci dochází spíše mezi jednotlivými sociálně vyloučenými lokalitami. Několik rodin v minulosti emigrovalo do zahraničí (Velká Británie). Většina obyvatel je závislá na sociálních dávkách. Někteří obyvatelé lokality jsou trvale zaměstnaní, někteří jsou zaměstnáváni příležitostně (často „načerno“). V lokalitě působí několik subjektů zaměstnávajících na sezónní manuální práce (většinou pomocné stavební a úklidové práce). Někteří si přivydělávají sběrem železného šrotu, barevných kovů a papíru. Počet obyvatel lokality nebyl zjištěn, míra nezaměstnanosti se pohybuje mezi 71%–80%.

Ze získaných údajů uvedených v *Analýze sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti* (2006) vyčteme odhad romských obyvatel sociálně vyloučených lokalit kolem 3 901–6 000, ale u dvou lokalit odhad není specifikován vůbec.

Podkladová studie pro koncepci Magistrátu města Brna - *Sociálně potřební v romské menšině* (2000), kterou vypracoval Imrich Vašečka, uvádí, že odhady počtu Romů v Brně vychází z jejich evidování před rokem 1989, kdy ve městě pobývalo kolem 6 000 Romů (doplňujeme, že jich národní výbory tehdy evidovaly 5 513). Odhad v roce 2000 se pohybuje v rozmezí 10 000–12 000 osob. Tento rozdíl je způsoben migrací zejména ze Slovenska a přirozeným přírůstkem. Vašečka uvádí: „... většina sociálních problémů v Brně, které se nesprávně spojují s romskou menšinou jako celkem, souvisí s nezvládnutím procesu adaptace poslední vlny romských imigrantů ze Slovenska“ (*Sociálně potřební v romské menšině*, 2000). Dále tvrdí, že absence informací o sociální struktuře brněnských Romů je překážkou pro nastavení vhodných nástrojů lokální sociální politiky. Odhady expertů se v této oblasti podstatně liší, proto je zapotřebí informace průběžně získávat a doplňovat, uvádí autor zprávy. Situaci Romů charakterizuje vysoká míra nezaměstnanosti, často dlouhodobé, dále nízká úroveň vzdělání a kvalifikace, špatné podmínky bydlení, nevyhovující hygienické podmínky, nízká životní úroveň, problematická docházka dětí do škol, výskyt různých druhů závislostí a závislost na sociálních podporách. Tyto problémy se týkají podle autora maximálně dvou třetin Romů. Při identifikaci potřeb rozlišuje dvě skupiny Romů, které se ocitly v riziku sociální exkluze. První představují Romové, kteří získali nálepkou „nepřízpůsobivých“ občanů a reprodukují kulturu chudoby a svými způsoby života se vzdálili hlavnímu proudu společnosti. Mohou tvořit třetinu až polovinu romské populace v Brně. Často se jedná o migranty, kteří přišli v průběhu 80. a 90. let ze Slovenska. Druhou a menší skupinu tvoří Romové adaptovaní na podmínky společnosti, kteří dříve participovali na životě společnosti, ale ekonomická a sociální transformace jejich postavení ohrozila

a vystavila je riziku ztráty zaměstnání nebo nejistotě postavení na trhu práce, což má za následek vyloučení ze životního standardu, šancí a z produkce. Odhady hovoří o 20% romské populace (Sociálně potřební v romské menšině, 2000).

Nejvyšší uváděný odhad za město Brno pochází z roku 2000. Údaje městské hygienické stanice z tohoto roku uvádějí počet 13 000–18 000 trvale hlášených Romů a dalších 3 000–4 000 hlášených k přechodnému pobytu. Tyto údaje posouvají hranici odhadu počtu Romů v Brně na hranici 20 000 osob.

Další informace o Romech pochází z procesu komunitního plánování. Zpráva Socioklubu vyhotovená pro potřeby pracovní skupiny „Etnické menšiny“, nazvaná *Zpráva z předvýzkumu potřeb uživatelů pro cílovou skupinu „Etnické menšiny“* (Křištof, 2007), upozorňuje na skutečnost, že ne všichni Romové jsou sociálně vyloučení a že ne všichni sociálně vyloučení jsou Romové. Situaci ohledně počtu sociálně vyloučených osob shrnuje takto - odhadovaný počet těchto obyvatel se pohybuje kolem 8 000–10 000. Ne všichni obyvatelé sociálně vyloučených lokalit se však ocitají v situaci sociálního vyloučení. Zmíněná zpráva se také často odkazuje na zprávu *Zmapování typů kriminality v sociálně vyloučených lokalitách na území města Brna*. V ní se uvádí, že v případě brněnských sociálně vyloučených lokalit nelze hovořit o prostorovém vyloučení, neboť se lokality nalézají v blízkosti centra a sídlí v nich řada firem, obchodů a úřadů. Vyloučení je v tomto směru více symbolické. V této souvislosti se objevuje zajímavá poznámka o tom, že se sice nejedná o geograficky ohraničené lokality, ale samotní sociální aktéři vnímají něco jako hraniční ulice oddělující oblasti, které jsou „in“ a „out“. Tím se dostáváme ke třem takto vymezeným prostorům, který vymezují ulice: 1. Bratislavská, Francouzská, Příční, Cejl, Stará a Milady Horákové (tzv. „Bronx“), 2. Hálkova, Vranovská a Mostecká (Husovice) a 3. Dornych, Plotní a Přízová. Zpráva v závěru uvádí, že se romská populace diferencuje a rozevírají se pomyslné nůžky mezi dobře situovanými Romy a těmi, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách.

Expertíza pro cílovou skupinu „Etnické menšiny“ (2006) upozorňuje na existenci i jiných ne-romských kolektivů vystavených riziku sociální exkluze, jako jsou zahraniční pracující migranti a děti cizinců. I tato zpráva přináší informaci o tom, že není znám počet Romů v Brně, kolik z nich je sociálně potřebných a kolik jich je soustředěno v sociálně vyloučených oblastech. Bez těchto údajů nebude komunitní plán kvalitní, uvádí Imrich Vašečka. Rovněž představuje výsledky předběžné sondy, kterou uskutečnili studenti FSS Masarykovy univerzity v rámci seminárních prací. Obrátili se na sociální pracovníky městských částí města Brna a identifikovali celkem 46 lokalit s vyšším výskytem sociálně potřebných, přičemž identifikační jednotkou byl dům, skupina domů či ulice. Z nich celkem 38 obývali Romové a situované byly v Brně-Střed, Brně-Sever a Židenicích. Z toho šest lokalit oslovení sociální pracovníci označili za bezproblémové.

Několik informací také nalezneme knize *Romové v české společnosti* (Navrátil a kol., 2003), v kapitole nazvané *Sociální vyloučení Romů v perspektivě výzkumu*. Zde se čtenář seznamuje s výsledky výzkumu z roku 2001 (Navrátil, 2003), zaměřeného na vztahy mezi Romy a majoritou, který rovněž proběhnul v Brně. Ve výzkumu je Brno prezentováno jako místo, kde výzkum zaznamenal nejnižší průměrný počet dětí do 15 let v domácnostech Romů (2,3), a to ve srovnání s desítkou dalších měst. Více jak tři čtvrtiny Romů žijí v Brně ve vnitřním městě ve

starších obytných čtvrtích. Přímo v centru města bydlí 18% respondentů – Romů, Brno tak vykazovalo ve srovnání s ostatními vybranými městy nejvyšší podíl Romů obývajících centrum. Přes 90% Romů bydlí ve starších víceposchodových bytových domech. Od narození bydlí na dané adrese brněnští Romové, stejně jako ostravští, častěji (16%). Z hlediska vztahu k bytu více než desetina dotázaných (13%) neodpověděla, což může signalizovat problém užívání bytů bez uzavřených smluv. Šetření také ukázalo, že téměř čtvrtina Romů (24,4%) bydlí v bytech III. a IV. kategorie. Průměrný počet osob na jeden pokoj činí 2,4. Podle kvality bydlení se město Brno typově blíží Přerovu a Ústí nad Labem. Výzkumníci v Brně zaznamenali podíl zaměstnaných Romů 30%, nezaměstnaných 24% a 53% závislých na sociálních dávkách. Subjektivně chudými se cítila být přibližně třetina populace (32,3%). Bez dluhů bylo jen 32% domácností. V závěru autor tvrdí, že se v Brně a Praze projevuje skutečnost, že nízký socio-ekonomický status Romů posiluje negativní stereotyp Roma u „majoritní“ společnosti.

Sociálně vyloučené lokality se čas od času dostávají do zorného pole médií. Jiří Salík Sláma v Romano Vodí (9/2008), romském časopise, popisuje současnou situaci v brněnském „Bronxu“ následovně. Na brněnsku se utvořil rozsáhlý sekundární trh práce, který je všeobecně tolerován. Odhady místních sociálních pracovníků dvojnásobně převyšují údaje z tzv. Gabalovy zprávy a pohybují se kolem 10 000. Ne všichni Romové jsou ale sociálním vyloučením ohroženi. Jednotlivým prvkem je výskyt chudoby a tzv. „Bronx“ obývají také cizinci, „starousedlí gadžové“, k nimž přibývá čím dál více studentů a mladých lidí. Většina Romů bydlí ve starých činžovních domech, které vlastní soukromí vlastníci, žijí v nich bez nájemních smluv a jsou vystaveni hrozbě okamžitého vystěhování. Elektřina je v bytech často zavedena „načerno“, takže roční vyúčtování bývá problém a ohrožuje rodinné rozpočty. Domácnosti jsou vícegenerační a ročně se objevuje až 150 nových žádostí o byt od mladých romských rodin. Míra nezaměstnanosti se pohybuje kolem 90%, ale 70% mužů pracuje „načerno“ u stavebních firem. V lokalitě se také vyskytuje lichva.

Bylo by chybou se také nezmínit o některých zajímavých aktivitách na úrovni systémové integrace, na nichž se podílí místní instituce/státní správa a samospráva. V roce 1999 vzniknul *Strategický plán řešení interetnických vztahů mezi majoritní společností a romskou minoritou ve městě Brně*. Z roku 2000 pochází *Vize soužití mezi majoritou a minoritami ve městě Brně* a po ní následuje *Koncepce rozvoje sociální pomoci ve městě Brně pro období 2001–2004*. V období 2002–2003 vzniká *Strategie sociální inkluze Romů v Brně*. Magistrát města Brna zřídil pracovní skupinu pro integraci, která hledá a navrhuje vhodné integrační projekty rovněž pro sociálně vyloučené oblasti.

Významný je rovněž proces komunitního plánování. V roce 2007 byl městem schválen *Komunitní plán sociálních služeb města Brna do roku 2009*, který je souhrnem zjištěných potřeb a priorit jednotlivých cílových skupin – mezi nimi i skupiny označené jako „etnické menšiny“. Romské etnikum Komunitní plán (2007) představuje nejpočetnější národnostní menšinu v Brně. „*Jedná se o nesourodou skupinu obyvatel, sestávající z původních moravských, slovenských, maďarských, olšských a německých romských komunit, mezi kterými neexistuje jednotící prvek, ať už na příbuzenské či subetnické úrovni. Relevantní statistické údaje o této menšině neexistují, jsou používány kvalifikované odhady, které udávají cca 15–17*

tisíc Romů na území města Brna, z toho 8-10 tisíc žijících v sociálně vyloučených lokalitách.“ Romy Komunitní plán pokládá za nejméně integrovanou a nejvíce sociálně vyloučenou skupinu, která se potýká s problémy s bydlením, nedostatkem finančních zdrojů, dlouhodobou nezaměstnaností, zadlužeností, závislostí na sociálních dávkách a psychologickou frustrací pramenící z jejich situace. Nízká úroveň vzdělanosti se mezigeneračně reprodukuje a znemožňuje překlenout cyklus sociálního vylučování. Do budoucna Komunitní plán předpokládá prohlubující se destabilizaci bytové a příjmové situace s negativním dopadem na rodinné vztahy a vývoj mladé generace. Také dospívá k závěru, že dílčí řešení nejsou účinná a je zapotřebí vypracovat ucelenou strategii napříč odbory Magistrátu města Brna a institucemi, která by problém této „skupiny“ řešila komplexně a systematicky.

Shrnutí

V této kapitole jsme se věnovali historickému pozadí příchodu a pobytu „Romů“ v Brně. Pro porozumění současné situaci sociálního vyloučení je bezesporu významné zejména období po druhé světové válce, kdy do města přichází skupiny/rodiny „Romů“ ze Slovenska. Brno se stalo prvním místem zastavení se na území Moravy. Mnozí „Romové“ přicházeli za pracovními pobídkami v několika migračních vlnách, které byly státem „monitorovány“. V roce 1947 soupis uvádí 1 338 „spádových Romů“. Usídlují se v již tehdy nevyhovujících podmínkách – také v bytech na ulici Bratislavská a Francouzská, které byly volné po původním obyvatelstvu a poničené válkou a rabováním. Brno vyniká aktivitami romských intelektuálů, kteří mají své kořeny často v původním prostředí „moravských Romů“. Migrace ze Slovenska a také přirozený přírůstek rozšířily populaci v průběhu několika desetiletí na téměř šestitisícovou. I po roce 1989 dochází k dalším migracím „Romů“ ze Slovenska a stále evidentnější je koncentrace vyloučených osob zejména v prostoru, který získává nálepku „brněnského Bronxu“. Na některých místech se objevují symptomy chudoby, anomie, nezaměstnanosti, nevyhovujícího bydlení, závislosti na sociálních podporách, delikvence, výskytu návykových látek, hráčské závislosti a životních způsobů vzdálených těm „majoritním“, a to vše v kontrastu k okolní dynamicky se konstituující společnosti blahobytu. Transformační proces mnohé „Romy“ postavil na vedlejší kolej. Údaje o jejich počtu v Brně se liší, počty sociálně vyloučených se pohybují nejčastěji v rozmezí 5 000–12 000 osob. Tzv. Gabalova zpráva odhaduje počet romských obyvatel sociálně vyloučených lokalit v rozpětí 3 901–6 000, ale u dvou lokalit odhad nespécifikuje vůbec. *Komunitní plán sociálních služeb města Brna do roku 2009* rovněž vychází z odhadů, které udávají celkem 15–17 tisíc „Romů“ na území města Brna, z čehož 8-10 tisíc osob žije v sociálně vyloučených lokalitách. Také upozorňuje na potřebu vypracování ucelené strategie a volá po komplexním a systematickém řešení situace.

III. METODOLOGIE

Cílem této práce je vypracování mapy sociálně vyloučených lokalit ve městě Brně na základě vybraných znaků sociální exkluze, což v první řadě předpokládá samotnou identifikaci sociálně vyloučených lokalit a ve druhé deskripci těchto sociálně vyloučených lokalit s přihlédnutím k získaným informacím o sociálně-demografické charakteristice obyvatel.

Identifikace sociálně vyloučených míst - mentální mapování

Pro identifikaci sociálně vyloučených lokalit jsme při návrhu metodologie zvažovali dvě cesty. První, statisticko-quantitativní, která by zjišťovala míru vyloučení příjmem (chudobu) domácností plošně ve městě nebo by se zaměřila na příjemce dávek státní sociální podpory, jsme zamítli. Vedly nás k tomu důvody časové, finanční a další. Mezi ně patřilo to, že při plošném mapování by mohly zaniknout některé malé sociálně vyloučené lokality a také by z něj byly vyloučeny některé osoby z důvodů specifických životních strategií sociálně vyloučených osob ve vztahu k bydlení či sociální podpoře. Proto jsme zvolili druhou zvažovanou výzkumnou strategii, kterou byla identifikace sociálně vyloučených lokalit prostřednictvím metody mentálních map. Mentální mapování je výzkumná metoda zachycující prostorovou strukturu preferencí a postojů, jakýsi zvnitřnělý kognitivní obraz či představu prostoru. Mentální mapa je grafickým vyjádřením konstruovaného obrazu a vyjádřením porozumění prostoru/prostorům a byla v minulosti aplikována při studiu městských prostor (Milgram 1992, Lynch 2004). Zobrazuje prostorovou strukturaci města sociálními aktéry, kteří přiřkládají jistým prostorům symbolický význam. Kevin Lynch a Stanley Milgram nás inspirovali k vymezení tzv. oblastí. Jedná se o části města, které jsou coby specifické útvary součástí dlouhodobé paměti aktérů, kteří v prostoru zobrazují a vnímají určité oblasti, které mají společné charakteristiky. Tyto oblasti bývají ohraničeny různými prvky, jako jsou ulice, řeka apod., a jsou významné pro celkové image města. Označené oblasti jsou aktéry spojovány a kategorizovány do tematických celků. Pro image jsou významné především sociální konotace a významy a jejich kontrasty s ostatními částmi města. Volba této metody nám umožňovala vyhnout se absenci „tvrdých“ dat o sociálně vyloučených oblastech v Brně a vytvořit si tak přístupový bod pro identifikaci oblastí. Naše partnery/experty jsme požádali, aby nakreslili mapu a do ní zakreslili místa, která sociálně vyloučené osoby obývají.

Naším původním záměrem bylo oslovit tyto partnery/experty z prostředí organizací státní správy a samosprávy i nestátních organizací, kteří nějakým způsobem přichází do kontaktu se sociálně vyloučenými jednotlivci či skupinami nebo nějakým způsobem musí řešit jejich situaci (senzitivita vůči tématu). Náš původní záměr jsme museli záhy korigovat a omezit se spíše na prostředí nevládního neziskového sektoru. Narazili jsme na potíže, jejichž příčinou bylo zcela zjevné hodnotově podmíněné vnímání sociální exkluze jako takové. Naši konverzační partneři, zejména ze samosprávy, často odmítali přijmout prostorové akcenty konceptu sociální exkluze či aplikovat koncept sociální exkluze - nebyl tak součástí jejich rozumění fyzickému a sociálnímu prostoru. Setkávali jsme se s argumentací, která se opírala o složité vymezení toho, kdo je „Rom“ a kdo není, s poukazem na oficiální statistiky, kdy se

k romské národnosti přihlásily jen desítky osob. Nebo s tím, že sociální vyloučení je v lokalitách patřičně činností úřadů kompenzováno, či argumentací, že sociálně vyloučené lokality nesplňují charakteristiky sociální exkluze. Zřetelně se také projevovalo pojetí sociálního vyloučení v rovině hodnotově-morální. Proto jsme se zaměřili na sociální aktéry z prostředí převážně (ne absolutně) nevládního neziskového prostoru, kteří sociální vyloučení akcentovali, tematizovali sociální problémy ve vztahu k prostoru a hlásili se k integrativnímu diskurzu v pojetí sociální exkluze. Oslovili jsme tedy organizace nevládního sektoru a další a mentální mapování uskutečnili s jedním, dvěma či více pracovníky z každé organizace. Jeden obvykle patřil k tzv. rozhodovací úrovni v organizaci (vesměs vedoucí, manager), další pak byli součástí výkonu terénní práce. Výsledkem je mentální mapa sociálně vyloučených oblastí, jak je tematizovaná oslovenými pracovníky. V žádném případě nezastíráme skutečnost, že těchto mentálních map existuje více (např. „romská starousedlická“, „nově přistěhovaných gadžů“ apod.), a také to, že se do výsledné mapy promítají zájmy převážně nevládního neziskového sektoru. Přes to všechno se domníváme, že právě vysoká senzitivita těchto sociálních aktérů vůči sociálním problémům a jejich každodenní kontakt s obyvateli oblastí je nejhodnějším přístupovým bodem pro identifikaci sociálně vyloučených oblastí.

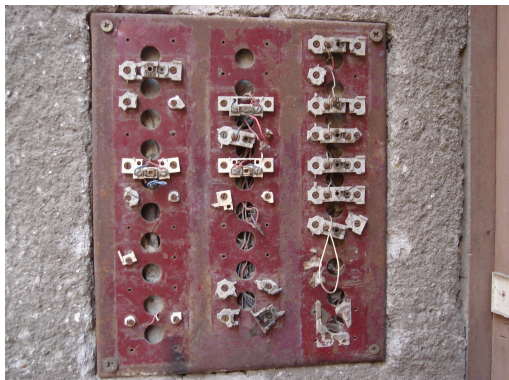
Volbou výzkumné strategie současně uchopujeme prostorový aspekt sociální exkluze, který je obtížně postižitelný, obzvláště pak v případě Brna. Mentální mapa vyjadřuje porozumění fyzickému prostoru, přičemž ho strukturuje a vymezuje za použití některých fyzických prvků. V čem je geografie sociálně vyloučených lokalit tak složitá? Zajímavé postřehy nalézáme ve *Zprávě z předvýzkumu potřeb uživatelů pro cílovou skupinu „Etnické menšiny“* (Křištof, 2007). Autor v ní uvádí, že situaci obyvatel sociálně vyloučených lokalit zhoršuje fakt, že se nejedná o geograficky ohraničené lokality, nýbrž oblasti takto vnímané samotnými sociálními aktéry. Poté vymezuje prostřednictvím názvů ulic tři takové lokality. Zpráva *Zmapování typů kriminality v sociálně vyloučených lokalitách na území města Brna* rovněž uvádí, že v případě brněnských sociálně vyloučených lokalit nelze hovořit o prostorovém vyloučení, neboť se lokality nalézají v blízkosti centra a sídlí v nich řada firem, obchodů a úřadů – vyloučení je spíše symbolické. Také *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti* (Gabal Analysis & Consulting, 2006) v rámci interaktivní mapy označuje prostorové vyloučení pouze u lokality B a i u ní se zmiňuje jako o částečném prostorovém vyloučení. Přesto se domníváme, že by bylo chybou nad prostorovými aspekty exkluze mávnout rukou. Naopak jsme věnovali pozornost klasifikacím oblastí, které v prostoru označili naši partneři.

Vyloučení v prostoru

Nezabývali jsme se vazbami a vztahy v lokalitách, normami, zvyky, hodnotami, recepty na správný život obyvatel lokalit či jejich životními strategiemi, byť víme, že jsou nedílnou a velmi důležitou součástí konstituování sociálně vyloučeného prostoru a rovněž nezbytnou podmínkou pro porozumění adaptaci na prostředí a hierarchizaci vyloučených míst. Sledované lokality rozhodně nejsou jednoduchými sociálními útvary a nelze je ztotožnit s jednou kolektivní identitou. Vyloučení v prostoru je jednou z hlavních forem sociální exkluze, segregace od okolní společnosti je často výsledkem kombinace působení majoritní společnosti

(zejména sestěhovávání „Romů“ do méně atraktivních částí), strukturálních faktorů a také i vyhledávání místa osobami, které chtějí žít v blízkosti dalších, nacházejících se v podobné životní situaci (dobrovolné sestěhovávání).

Prostorové sociální vyloučení charakterizuje vysoká koncentrace vyloučených osob v dané oblasti nebo vyloučení určitých prostorových oblastí v důsledku jejich specifického charakteru. V tzv. sociálně vyloučených oblastech se setkáváme s vyšší mírou kriminality a dalšími rizikovými jevy, nízkou kvalitou života a bydlení, nevyhovujícím životním prostředím, špatnou dopravní dostupností, nedostatečnou infrastrukturou, nekvalitní občanskou vybaveností. Lidé žijící v těchto místech jsou často závislí na místním trhu práce, který nabízí jen omezené možnosti, a postrádají širší sociální vazby na majoritní společnost. Vzdalují se sociální kontrole a také vzorům jednání typickým pro majoritu, což zásadně ovlivňuje socializační proces - známá je absence pozitivních vzorů. Život v těchto oblastech charakterizuje úpadek občanských a dalších společenských aktivit, jakož i omezení kontaktů s okolím a nemožnosti participovat na širších sociálních sítích - jakoby se uzavírá do sebe, produkuje se a reprodukuje v rámci daného místa. Nedostatečné zdroje jako málo příležitostí se vzdělávat, špatná kvalita škol, nedostupnost zdravotní péče, absence pracovních příležitostí, nemožná politická participace apod. jsou příčinami, ale i důsledky sociálního vyloučení. Koncentrace sociálně vyloučených osob a skupin zakládá prostorovou exkluzi, která následně vede k „degradaci území“, z něhož se vystěhovávají původní obyvatelé. Sociálně vyloučené oblasti představují chudé oblasti, jejichž obyvatelé jsou závislí na státních sociálních podporách, žijí převážně v nesezdaných soužitích a produkují kulturu, která je vnímána majoritou jako nevhodná. Obyvatelé se řídí jinými pravidly a zásadami a navenek se projevují nedůvěřivě (vůči abstraktním systémům) a odmítavě (vůči reprezentantům majority). V povědomí majority jsou lokality „no-go areas“, místa, jimž je lepší se vyhýbat, se svými hranicemi, na nichž se odehrávají konflikty s okolím. Tato místa jsou prostorově definována různě - může se jednat o konkrétní ulici, shluk ulic, bloky bytových domů nebo jen jeden dům.

Sociálně vyloučení obyvatelé se tedy koncentrují do fyzického prostoru, který charakterizuje zejména nejvýraznější znak - neadekvátní bydlení a špatné podmínky bydlení, dále minimální občanská a sociální vybavenost oblasti, absence infrastruktury, neudržování blízkého okolí domů a nízká kvalita životního prostředí, vyčlenění/oddělení oblasti od okolí a její izolace včetně vymizení společně sdílených prvků života (atribut segregace).

V případě Brna je sociální exkluze viditelná jen v rámci několika ulic a koncentruje se do několika oblastí, které k sobě mají prostorově blízko. Na první pohled nejsou naplněny všechny znaky prostorové dimenze vyloučení, které by umožnily sociální vyloučení snadno označit. V tomto ohledu ale nesmíme přehlédnout velmi frekventované jednotky sociálního vyloučení, kterými jsou bytové domy, za jejichž i opravenými fasádami a zamčenými vchodovými vraty vstoupíme do míst koncentrace sociálního vyloučení. Brněnským specifickým je, že tato místa se nalézají

v blízkosti centra města a občanské vybavenosti a dalších sociálních struktur, takže se může zdát, že je nelze označit za sociálně vyloučená. Často zmiňovaná přítomnost firem, obchodních společností a úřadů v dané oblasti však ještě nevypovídá nic o tom, zda-li z jejich přítomnosti „místní“ nějakým způsobem profitují. Výskyt společenské a občanské aktivity je sice viditelný, ale na druhou stranu se

kolem sledovaných oblastí objevují znaky velmi nízké kvality bydlení, izolace některých domů od okolí, zanedbání okolí domů, přítomnost chudoby, nevyhovující hygienické podmínky života, rychlé transformace škol do „romských“, nadměrný výskyt heren a zastaváren, absence „běžných“ restaurací a další viditelné znaky jako např. zvýšené zabezpečení budov (mechanismy rychlého zavírání dveří, mříže, zamykání vchodů apod.).

V případě námi navštívených základních škol v blízkosti sociálně vyloučených lokalit je patrné, že se staly součástí cyklu sociální exkluze, kdy překročení „magické hranice“ počtu „romských“ žáků v důsledku slučování škol či jiných organizačních změn vedlo k masivnímu odlivu neromských žáků do jiných vzdálenějších škol a vzniku „romské školy“ s vysokou koncentrací specifických problémů, které znamenají zátěž pro pedagogy a zvýšené nároky na financování škol a zajištění nutných specifických programů, postupů a vzdělávacích strategií.

Není jednoduché určit atributy, které danou lokalitu určují jako vyloučenou, stejně tak i stanovit jejich hranice. Daná lokalita také není obydlena jednou komunitou. Prostorová dimenze sociálního vyloučení má v Brně spíše podobu vysoké koncentrace vyloučených osob a osob v riziku sociálního vyloučení v poměrně heterogenních prostorech s jistým typem občanské vybavenosti a znaky především nízké kvality bydlení a chudoby, což s sebou nese řadu rizikových faktorů, kumuluje je a nakonec ústí v segregaci. Vyloučené oblasti tak tvoří mozaika bytových domů, jejichž zvýšená koncentrace nakonec vedla naše partnery/experty k označení dané lokality jako vyloučené, byť bylo v mnohých případech patrné, jak nad tímto označením váhají. Lokality převážně identifikovali prostřednictvím ulic. Prostorová exkluze soustředěná

do jednotlivých prostor bytových domů tudíž nemá své jasné hranice - ty splývají se vstupními prostory domů a mnohdy nejsou díky zavřeným vratům pro pozorovatele rozpoznatelné. I proto se domníváme, že je vhodnější sociálně vyloučené lokality identifikovat prostřednictvím mentálního mapování s vědomím toho, že se v něm může odrazit jistá forma sociální kontroly a hegemonie dominantního kulturního řádu (Růžička, 2006).

Deskripce sociálně vyloučených lokalit

Druhý cíl naší práce navazuje na výsledek mentálního mapování a identifikaci oblastí s vysokou mírou koncentrace obyvatel sociálně vyloučených nebo v riziku sociálního vyloučení. Tato část měla prohloubit informace o identifikovaných oblastech a poskytnout zadavatelem tolik žádoucí kvantitativní data o sociálně vyloučených obyvatelích lokalit.

Rozhodli jsme se tuto deskripci provést kombinací pozorování obyvatel identifikovaných lokalit, sociálně-demografickou analýzou kontextuálních podmínek (zpracování dostupných informací o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit z dalších možných doplňkových zdrojů jako ÚP, ČSSZ, ČSÚ) a nakonec získáním informací o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit od expertů a od informátorů (technika dotazníku). Výsledky sociálně-demografické analýzy dvou městských částí uvádíme v samostatné kapitole, odkazující k širšímu kontextu sociálního vyloučení.

Nedostatek dat nás vedl k tomu, abychom vedle sebe položili výsledky získané třemi postupy: 1) dotazováním expertů, 2) vlastním pozorováním a 3) dotazováním tzv. informátorů přímo v lokalitách a vzájemně je porovnali.

Dotazování expertů ze státní správy a samosprávy a nestátních neziskových organizací probíhalo tak, že jsme jim předkládali standardizovaný socio-demografický dotazník, který společně s tazatelem vyplnili. Tazatel byl přítomen proto, aby podpořil v případě potřeby shodné porozumění otázkám v dotazníku. Prostřednictvím dotazníku jsme zjišťovali údaje k identifikovaným lokalitám. Vlastní pozorování vycházelo ze znaků prostorového vyloučení a pozorování obyvatel té které lokality pozorovateli v různé časové úseky dne a týdne. Další dotazník mířil přímo k obyvatelům sociálně vyloučených lokalit. Při sběru dat nám byli nápomocni pracovníci nevládních neziskových organizací, kteří využili svých kontaktů v lokalitách. Jejich úkolem bylo zajistit vyplnění zjednodušeného dotazníku (oproti jeho expertní verzi), který zjišťoval anonymním způsobem základní přehledová sociálně-demografická data přímo v sociálně vyloučených lokalitách. Při sběru těchto dat se tazatelé zaměřili na základní jednotku, kterou byl dům v té které lokalitě, který obývali obyvatelé sociálně vyloučení či v riziku sociálního vyloučení. Tazatelé v domě vyhledali vhodného informátora, který znal ostatní obyvatele domu, a s ním dotazník vyplnili. Tato sonda neměla charakter reprezentativního průzkumu, spíše byla anketním pokusem blíže zjistit alespoň některé základní údaje o obyvatelích lokalit a o souvisejících omezeních.

V této části jsme představili postupy, jimiž jsme identifikovali sociálně vyloučené lokality ve městě Brně, a tyto lokality popsali prostřednictvím sociálně-demografických charakteristik jejich obyvatel. Dále představíme organizace, jejichž pracovníci se mentálního mapování účastnili.

IV. AKTIVITY A PŮSOBNÍ VYBRANÝCH A SPOLUPRACUJÍCÍCH INSTITUCIONÁLNÍCH AKTÉRŮ

V této části textu stručně představíme vybrané organizace, které působí „ve prospěch Romů“, s nimiž jsme spolupracovali při mentálním mapování a jejichž zaměstnanci přispěli k identifikaci koncentrace osob sociálně vyloučených, a tím k následnému vzniku mapy sociálně vyloučených lokalit, a také ke zjišťování informací o obyvatelích těchto lokalit. Tyto organizace velkou mírou přispívají ke zlepšení situace sociálně vyloučených obyvatel a prostřednictvím různých forem intervencí a programů také k jejich integraci či alespoň k zastavení zhoršující se situace. Dále jednotlivé organizace a jejich aktivity stručně představíme.

Ke zpracování této části jsme využili materiály o poskytovaných soc. službách cílové skupině (etnické menšiny, Romové, ohrožení soc. vyloučením) na území města Brna, dále výroční zprávy některých organizací (obvykle za r. 2007), webové stránky organizací a informace, které nám pracovníci (jako oslovení experti) poskytli při rozhovoru.

Souhrnně lze říci, že služby, které jednotlivé organizace nabízejí, pokrývají vesměs následující typy sociálních služeb:

- Sociální poradenství (základní a odborné)
- Služby sociální prevence (azylové domy, noclehárny, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy)
- Vzdělávací a výchovné programy

Služby jsou nabízeny bezplatně. Napříč organizacemi najdeme jak stálé, tak dobrovolné pracovníky. Aktivity většiny organizací mohou být realizovány zejména díky projektům financovaným z evropských fondů, dále pak díky spolupráci s nadacemi, nadačními fondy, příp. se státními institucemi (MPSV, MŠMT, Krajský úřad JMK, statutární město Brno-úřady městských částí apod.).

Muzeum romské kultury

Muzeum romské kultury je státní příspěvkovou organizací Ministerstva kultury ČR se sídlem na Bratislavské ulici č. 67. Muzeum bylo zřízeno v roce 1991 jako nevládní nezisková organizace. Na současnou adresu se přestěhovalo na konci roku 2000 a od roku 2005 se jeho právní status změnil na příspěvkovou organizaci.

Muzeum romské kultury vybudovalo sbírkové fondy, dokumentující kulturu a dějiny Romů. Dnes spravuje fondy tradičních řemesel a profesí, typů obydlí, vybavení interiéru, oděvu a šperku, výtvarného umění, písemného materiálu, plakátů a pozvánek, audio, foto a videodokumentace, knihovnu a sebedokumentaci muzea. Fondy rozšiřuje terénním sběrem a dokumentací. Sbírkový fond byl postupně vystavován na výstavách Romové v Československu (1992), Romové ve městě Brně (1996), Hledání domova (1999), Svět očima Romů (1997-2005). Koncem roku 2005 muzeum otevřelo první dva (z celkových šesti) sálů stálé expozice. Kromě stálé

expozice nabízí muzeum široké veřejnosti celou škálu krátkodobých výstav. Dále pořádá řadu jiných veřejných akcí – přednášky, dny otevřených dveří, slavnostní křty knih a hudebních nosičů, videoprojekce a další. O své činnosti muzeum pravidelně podrobně informuje v ročence Bulletin Muzea romské kultury. V roce 2007 zakladatelská o. p. s. musela změnit název (nově Romano kher, o. p. s.), trvalou adresu a předmět činnosti se změnil z činnosti muzejní na osvětovou a vzdělávací s hlavním důrazem na všestrannou podporu a pomoc Muzeu romské kultury, státní příspěvkové organizaci. Realizovala svůj poslední projekt, jehož výsledkem byla instalace i zpřístupnění 4. sálu stálé expozice muzea (Genocida Romů v době II. světové války), a tím také její aktivity končí.

Z výčtu aktivit uspořádaných Muzeem romské kultury v roce 2007/2008 je zřejmé, že se jedná především o kulturní instituci, jejímž cílem je představovat romskou etnokulturní identitu ve všech jejích odstínech. Muzeum pořádá rozsáhlou prezentační činnost, rozšiřuje své sbírky. Z aktivit vybíráme následující: výstavu romské výtvarnice Jolán Oláh (Putování), výstavní projekt Jednou večer – Sny, výstava Holocaust Romů na Slovensku (1939–1945), oslava Dne muzeí, výstava Řemesla našich předků, výstava Kolik je v nás člověka, Mezinárodní den Romů, přednáškové kurzy pro odborníky, Brněnská muzejní noc, přednášky na speciální témata z dějin a kultury Romů, návštěvy škol, diskuse o romské problematice, výuka romštiny, výstava Romská socha, beseda na téma: Cejl a vystěhovávání Romů, situace sociálně vyloučených na trhu s byty, tvořivé dílny pro veřejnost, programy pro školy, provozování Dětského muzejního volnočasového klubu, který se vedle činnosti kroužků věnuje péči o školní prospěch svých „klientů“ (doučování) atd.

Společenství Romů na Moravě

Společenství Romů na Moravě je občanským sdružením, které změnilo v roce 2008 svou adresu a nyní sídlí na Bratislavské ulici č. 65a (Sdružení Romů na Moravě - *dle zákona č. 108/2006 Sb., registrace poskytovatele sociálních služeb - Terénní programy, od 1.1. 2009*). Sdružení se zformovalo kolem Karla Holomka, který pochází z prostředí nepočtených usedlých moravských Romů. Koncem roku 1991 vytvořil společně s dalším moravským Romem Ignácem Zimou Společenství Romů na Moravě - Romano jekhetaniben pre Morava (SRM). Centrem SRM se stalo Brno, jeho pobočky postupně vyrostly v Olomouci, Novém Jičíně, Bruntálu, Šternberku, Frýdku-Místku i Ostravě. Od roku 1999 vydává organizace Romano hangos (Romský hlas).

Posláním organizace je přispívat ke snižování sociálního vyloučení lidí v akutní nepříznivé sociální situaci, a to zejména Romů především na území Moravy, přispívat k integraci Romů do společnosti v různých oblastech života a podporovat romskou emancipaci a přispívat k dialogu na všech úrovních společnosti. Deklarovaným cílem je pomoci sociálně slabým, zejména Romům, v akutní nepříznivé sociální situaci nebo lidem ohroženým sociálním vyloučením prostřednictvím terénní práce a poradenství směřujícího ke zlepšení bytové situace (standardní bydlení, nájemní vztah a odpovídající podmínky, velikost bytu vzhledem k počtu členů rodiny) a pomoci při hledání zaměstnání a zvýšení předpokladů pro jeho získání. Dále si organizace klade za cíl zvýšit informovanost o možnostech vzdělání, pomoci při řešení rasové diskriminace a zvýšit informovanost o možnostech

obrany a zlepšit orientaci ve vlastních právech a povinnostech. Sdružení se ve své historii potýkalo s několika problémy, poslední z nich se týkal financování svého působení. V současné době sdružení chystá projekty terénní práce, doučuje v rodinách, provozuje komunitní centra na Moravě, organizovalo soutěž talentů Street Sounds, chystá se podílet na projektu sociálního podnikání.

Nízkoprahový klub Pavlač

Klub Pavlač sídlí na Milady Horákové 19 a je provozován občanským sdružením Ratolest Brno, které v Brně funguje od r. 1995 (*o. s. Ratolest- dle zákona č. 108/2006 Sb., registrace poskytovatele sociálních služeb - Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi*). Jeho cílovou skupinou jsou děti a mládež, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci, pocházejí ze sociálně a ekonomicky znevýhodněného prostředí. Vzhledem k poloze klubu jsou to zejména ti, kteří žijí v pavlačových domech na M. Horákové 19 a 17 a v jejich blízkém okolí. Většina klientů klubu jsou Romové. Klub nabízí místo pro trávení volného času a zároveň podporu a odbornou pomoc s problémy. Aktivity pro děti jsou rozděleny pro skupinu ve věku 6-11 let, 12-18 let, nejvíce klientů je do 15-ti let. Programy pro jednotlivé skupiny na sebe navazují, řada klientů dochází do klubu dlouhodobě a pravidelně.

Mezi nabízené služby patří možnost využití prostoru klubu a jeho vybavení (počítač - internet, knihy, magnetofon, ping-pong atd.), volnočasové aktivity pravidelné i nepravidelné (výtvarná činnost, pěvecké a taneční soutěže, vaření atd.), volnočasové aktivity organizované mimo prostory klubu (výlety, návštěvy kulturních zařízení, pobyty atd.), preventivní aktivity, besedy (drogy, domácí násilí atd.), řešení aktuálních individuálních problémů klientů, poskytování informačního servisu a poradenství, doučování, aktivity zaměřené na rozvoj schopností, dovedností, spolupráce s rodinami dětí.

Dětské centrum Teen Challenge Brno

Teen Challenge International ČR je mezinárodní křesťanská organizace, která v ČR působí od r. 1994 a má statut účelového zařízení církve (církvní právnická osoba). Organizace je zaměřena zejména na pomoc lidem s problémem závislosti na návykových látkách a na prevenci sociálně patologických jevů ohrožených skupin. Velká pozornost je věnována práci s dětmi a mládeží, která žije v obtížných životních podmínkách, v dysfunkčním rodinném prostředí a jejichž trávení volného času je nepodnětné či ohrožující. Práce s dětmi probíhá v rámci dětských center, která jim nabízejí nejen samotné vyplnění volného času, ale zároveň jinou alternativu hodnot a zvyků vůči těm, ve kterých se některé děti běžně pohybují.

Dětské centrum Teen Challenge sídlí na ulici Cejl 18 a je nízkoprahovým zařízením, jeho činnost se začala odvíjet v roce 2003 (*dle zákona č. 108/2006 Sb., registrace poskytovatele sociální služby - Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež*). Je situováno v rámci vymezených lokalit poměrně strategicky - na ulici Cejl je dobře dostupné, je obklopeno množstvím „potenciálních klientů“, může zde být kontrastem

vůči světu heren, barů a zastaváren. Je možná na škodu, že není příliš zřetelně označené.

Dětské centrum je využíváno především romskými dětmi z blízkého okolí, spolupráce probíhá také v poměrně uzavřené komunitě olašských Romů a s obyvateli na ubytovně Markéty Kuncové. Dlouhodobě udržuje kontakt se skupinou asi 45 dětí, pravidelně centrum navštěvuje skupina asi 20 dětí. Nabízí pravidelný program (příprava do školy a doučování, společné hry, biblické vyučování, program zaměřený na prevenci, výtvarnou činnost atd.), který je doplněn individuální činností dle výběru a potřeb dítěte, dále volnočasové aktivity (sport, hry, vaření apod.), klub Středečník pro děti z uzavřené olašské komunity, volnočasové aktivity mimo dětské centrum (návštěvy kulturních akcí, výlety, společné akce s dětmi z většinové společnosti ve spolupráci se sborem Apoštolské církve Brno, letní a příměstské tábory apod.), výchovně-vzdělávací akce. Dětské centrum dále poskytuje hygienický servis (sprcha, odvěšení apod.), základní sociální pomoc (strava, ošacení apod.), pomoc rodinám dětí (při práci v terénu) a sociálně-pastorační péči.

Romodrom, o.s.

Občanské sdružení Romodrom bylo založeno v Praze r. 2001. Jeho cílem je především prosazování práv a integrace osob ohrožených sociální exkluzí, zejména Romů, poskytování pomoci lidem ve výkonu trestu a jejich rodinám, podpora vzdělávání a organizování volnočasových aktivit pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí (o. s. Romodrom - *dle zákona č. 108/2006 Sb., registrace poskytovatele sociálních služeb - Terénní programy*).

Ve vybraných regionech ČR je od r. 2006 realizován projekt Romodrom pro regiony, jehož cílem je vytvořit komplexní a koordinovaný program terénní sociální práce zaměřený na problematiku zmírnění sociální exkluze romské minority. Romodrom v rámci projektu spolupracuje s romskými organizacemi v regionech. Zapojení jihomoravského týmu zajišťuje Společenství Romů na Moravě, v jehož prostorách pracovníci Romodromu také sídlí (Bratislavská 65a). Služby jsou romským klientům nabízeny v rámci poradny (sociální poradenství) i přímo v terénu tak, jak je pro klienta potřebné a přirozené. Romodrom také organizuje kurzy a semináře pro klienty, podílí se na organizování workshopů společně s jinými organizacemi.

Program terénní sociální práce zahrnuje zprostředkování kontaktu s úřady, institucemi, odborníky, příp. doprovod klientů, jednání ve prospěch klienta, pomoc s administrativou, pomoc při začlenění na trhu práce, pomoc při řešení obtížných životních situací (rodina, děti, bydlení, exekuce, zadlužení apod.). Romodrom má snahu nabízet služby tak, aby vedly k řešení daného problému a zároveň ke zvyšování sociálních dovedností a postupnému osamostatnění klienta.

DROM, romské středisko

Drom, romské středisko je příspěvkovou organizací zřízenou statutárním městem Brno, městskou částí Brno-Sever a sídlí na ulici Bratislavská 41. Historie vzniku střediska sahá přibližně do roku 1989, jeho podoba však od té doby prošla řadou změn. Posláním střediska je zmírňovat rizika sociálního vyloučení, napomáhat zlepšení životní situace osob ohrožených sociálním vyloučením, podporovat jejich společenskou integraci. Přístup Dromu je poměrně komplexní, mezi jeho hlavní činnosti patří sociálně-právní poradenství a pomoc v obtížných životních situacích, vzdělávací, motivačně-stimulační a preventivní programy, organizování volnočasových, kulturních a sportovních aktivit (*dle zákona č. 108/2006 Sb., registrace poskytovatele sociálních služeb - Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, Terénní programy*). Drom se podílí na činnosti nadačního fondu Verda na podporu vzdělání romských studentů, úzce spolupracuje s Drom o. p. s., k jejímž hlavním aktivitám patří akreditovaný program dvoustupňového vzdělávání terénních sociálních pracovníků, organizování kulturních akcí a aktivit pro děti a mládež atd.

Drom sídlí v centru lokality obývané z velké části Romy, poznávacím znamením pro mnohé je rekonstruovaný pavlačový dům (projekt Komunitní bydlení), jehož je Drom jakousi přirozenou součástí. Cílovou skupinou jsou děti a mládež ve věku 6-18 let, které se nacházejí v obtížné životní situaci nebo pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí, a lidé, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci a trpí neznalostí svých práv a povinností a neznalostí dostupných služeb.

V rámci přímé práce s klienty Drom nabízí služby nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (aktivity jsou realizovány v klubovně pro skupinu dětí ve věku 6-11 let a klubu pro mládež od 12 do 18 let) a různé terénní programy (v rámci Brna - terénní sociální práce, romská policejní asistence, v rámci ČR - zdravotně sociální pomoc ve vybraných vyloučených lokalitách). Pro děti a mládež (částečně i dospělé) jsou v Dromu nabízeny volnočasové aktivity v rámci nízkoprahové klubovny, které vycházejí ze zájmu a potřeb dětí (kreslení, soutěže, poslech hudby atd.), doučování, předškolní kurz (stimulační příprava pro předškolní děti), základy práce na PC a výuka práce s internetem, preventivní programy, výtvarná, řemeslná, košíkářská, šicí, fotografická dílna, fotbalový klub FC Drom, taneční soubor Čercheňa, který se věnuje tradičnímu romskému tanci, volnočasové aktivity mimo Drom (výlety, příměstský tábor apod.).

Terénní sociální práce Brno zahrnuje jak poskytování služeb v rámci kontaktního centra, tak pomoc klientům dle potřeby přímo v terénu (kontaktní práce, informační servis, poradenství, pomoc s administrativou, kontakt s institucemi v zájmu klienta, doprovod klientů, zaškolování a zaučování). Klienti jsou vedeni k samostatnosti a zlepšování svých znalostí a dovedností tak, aby se na řešení problému co největší měrou podíleli. Problematika terénní sociální práce se dotýká oblastí jako jsou: zprostředkování zaměstnání, bydlení (neplacení nájemného, dohoda splátkových kalendářů, pomoc s hledáním nového bydlení atd.), dluhy a exekuce, rodinné problémy (rozvody, svěření dítěte do péče, vyživovací povinnost, určení otcovství atd.), problematika školní docházky atd.

V rámci Policejní asistence v terénu působí dvě romské policejní asistentky pod vedením koordinátorky, jejichž úkolem je zejména monitorování lokalit (vytipovaná

„riziková místa a oblasti“), vyhledávání a kontaktování klientů. Tento monitoring a kontaktování provádějí policejní asistentky buď samostatně, nebo v rámci společných pochůzek se zástupci Policie ČR. Policejní asistentky pak poskytují řadu dalších služeb (zprostředkování kontaktu aktérům trestné činnosti s úřady, Policií ČR, doprovod k výslechům, spolupráce se školami, s terénními pracovníky atd.). Podmínkou pro kvalitní poskytování této služby je pravidelný kontakt a spolupráce s Policií ČR. Veškeré aktivity v rámci služby policejní asistence by měly směřovat k navozování důvěry klientů v práci policie, k odbourávání stereotypů, předsudků i k propagaci služby policejní asistence zejména v rámci komunit.

Mezi další významné aktivity Dromu patří možnost výkonu praxí, spolupráce s veřejnými institucemi a odborníky, organizace konferencí a poskytování vzdělávání (Vzdělávací program pro zdravotně sociální pracovníky v rámci celoživotního vzdělávání pracovníků, akreditovaný dvoustupňový vzdělávací program pro terénní soc. pracovníky).

Dětský dům Zábřdovice

Dětský dům Zábřdovice (DDZ) je stavebně i organizačně spojen s římskokatolickou farností Brno-Zábřdovice a je provozován občanským sdružením Petrov (občanské sdružení pro práci s dětmi a mládeží brněnské diecéze, založeno roku 1993). Sídli na ulici Lazaretní 1. Práce sdružení je zaměřena na cílovou skupinu dětí a mládeže, jimž se snaží nabídnout především smysluplné využití volného času (*dle zákona č. 108/2006 Sb., registrace poskytovatele sociálních služeb - Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi*).

Cílovou skupinou Dětského domu Zábřdovice jsou děti a mládež ze sociokulturně znevýhodněných podmínek, služby a aktivity dětského domu jsou využívány zejména romskými dětmi a mládeží z okolí.

DDZ provozuje nízkoprahovou klubovnu a poskytuje sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Nabízí možnost využití vybavení zařízení (ping pong, stolní fotbal, hudební nástroje, posilovna atd.), volnočasové aktivity, zájmové kroužky pro děti předškolní i školní, doučování (dle individuálních potřeb dítěte) jak v rámci DDZ, tak v rodinách a ve školách po vyučování, program na rozvoj schopností a dovedností dítěte, k překonání jazykové bariéry (program pro předškolní děti), doprovod dětí do škol a na aktivity organizované DDZ, volnočasové aktivity mimo DDZ (kulturní akce, výlety apod.).

IQ Roma servis, o. s.

Občanské sdružení IQ Roma servis vzniklo listopadu 1997. Pobočku má na ulici Hybešova 41, sídlo na Cejlu 49. Do roku 2003 byla činnost IQ Roma servisu úzce provázána s Drom, romským střediskem. Od roku 2003 se původní dobrovolná organizace začala nově profilovat do dnešní podoby plně profesionální neziskové organizace. Sídlo organizace, kde je zároveň provozována Poradna pro zaměstnanost, je dobře dostupná v lokalitě hojně obydlené Romy - na ulici Cejl. Pobočka s ostatními službami se nachází na ulici Hybešova, v této Romy obývané

lokality je organizace svými službami poměrně ojedinělá. V prosinci 2008 sdružení otevřelo další pobočku v Břeclavi.

Posláním organizace je podpora možností, příležitostí a odhodlání Romů na cestě k jejich růstu, podpora jejich společenského uplatnění, ochrana jejich práv a důstojnosti v rámci společnosti. Do cílové skupiny patří osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené, ve specifické životní situaci, kterou chtějí řešit, primárně Romové, sekundárně pak i cizinci a další osoby bez ohledu na etnickou příslušnost (*dle zákona č. 108/2006 Sb., registrace poskytovatele sociální služby – Odborné sociální poradenství, služeb sociální prevence - Terénní programy, Nizkoprahové zařízení pro děti a mládež*).

Služby a aktivity jsou nabízeny mládeži od 13 do 26 let, dospělým jednotlivcům, s ohledem na zkušenosti z praxe je kladen důraz na koncept komplexní práce s rodinou.

Nabídka služeb a programů je všestranná, jedná se především o služby informační, sociální, právní, vzdělávací, volnočasově-motivační a služby zaměstnanosti.

Služby a programy v rámci přímé práce s klienty v Brně zahrnují:

Sociální program

- Centrum komunitní a terénní sociální práce s působností pro Brno a JM kraj (řešení problémů z oblasti bydlení, komerční zadluženosti, zaměstnanosti, rodinných vztahů, sociálního zabezpečení apod.).
- Centrum poradenství a zaměstnanosti (bezplatné sociálně-právní poradenství, pracovní poradenství a služby zaměstnanosti, právní servis, ochrana před diskriminací a pomoc obětem diskriminace).

Pedagogický program

- Centrum vzdělávání (doučování, IT kurzy - základní obsluha PC, MS Windows, Word, práce s internetem, práce s multimédií atd., kurz administrativních dovedností, spolupráce se školami a dalšími subjekty, lekce a přednášky na školách atd.).
- Centrum motivace a stimulace (poradenství pro volbu školy, EEG biofeedback, osobnostní výchova a lekce, dramatická výchova a divadlo Fórum, hudební výchova, volnočasové kroužky - např. fotokroužek, kroužek tancování, hudební dílna - k dispozici je mj. zařízená zkušebna, kontakt s rodiči dětí, romský mládežnický časopis, web www.jaktovidimja.cz, volnočasové aktivity mimo centrum - víkendové, táborové a jiné akce).

Kromě přímé práce s klienty se IQ Roma servis podílí na paralelní analytické, koncepční, metodické, rozvojové, informační a PR práci ve svém oboru (např. certifikát Ethnic Friendly zaměstnavatel, komunitní plánování, výzkumy a evaluace, tvorba odborných metodik, koncepčních návrhů a dokumentů, kampaně – např. k Evropskému roku rovných příležitostí 2007 atd., školení, semináře, stáže, právní, manažerské, odborné supervize apod.).

SIM- Středisko integrace menšin Brno

Tato organizace byla rovněž zmiňována jako spolupracující a podporující romskou menšinu, proto jsme pracovníky v rámci našeho výzkumu kontaktovali, a to přesto, že v současné době pilotní projekt SIM končí a některé z jeho služeb jsou omezovány. Sídlí na ulici Musilova 2 v Brně-Husovicích.

Jedná se o pilotní projekt MŠMT, jeho realizátorem je Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Cílem projektu bylo v období 2006-2008 vytvoření SIM ve vybraných městech ČR a dále poskytování poradenských, vzdělávacích, informačních, osvětových a volnočasových služeb. Hlavní cílovou skupinou jsou děti z etnických menšin, děti imigrantů, azylantů a romské děti, potažmo jejich rodiny. Služby a aktivity projektu měly přispět ke zkvalitnění integrace těchto osob. Součástí projektu bylo další vzdělávání všech pracovníků SIM, dále pedagogů a asistentů pedagogů.

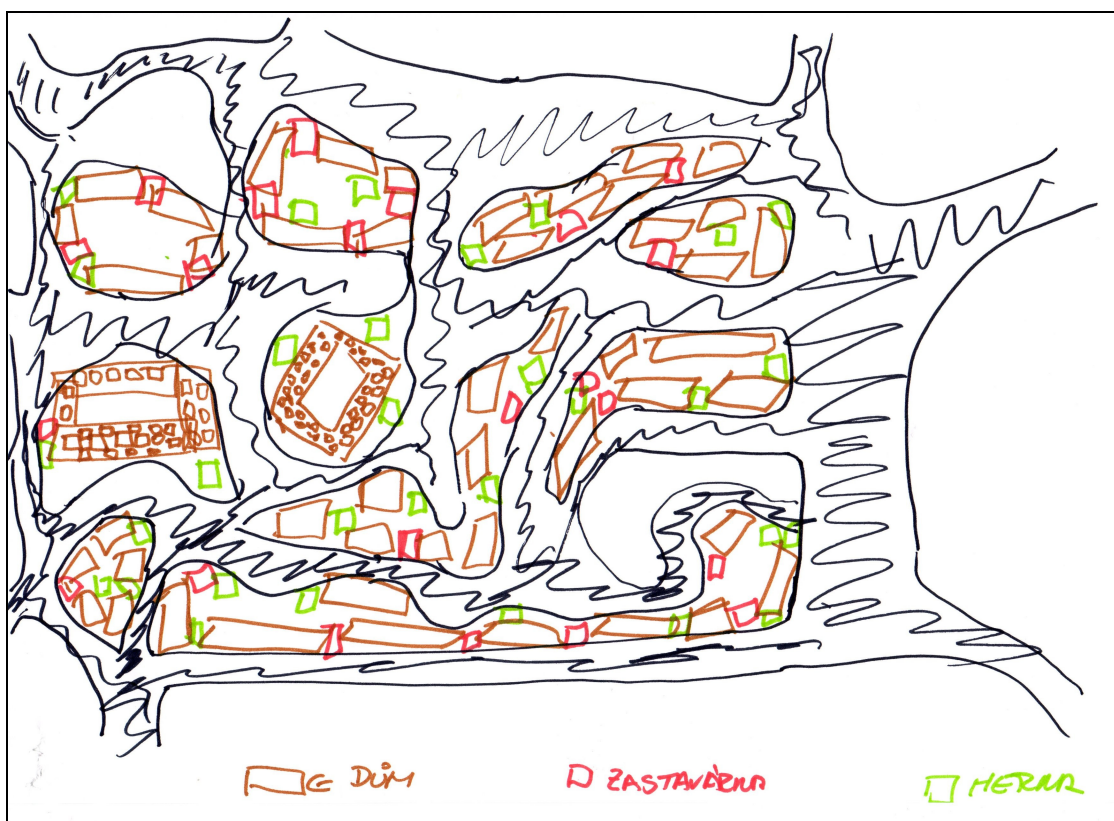
Mezi základní služby SIM Brno patřila včasná péče (příprava dětí na školní docházku), doučování a tutežské služby, terénní práce a sociální práce s rodinou, pedagogicko-psychologické poradenství pracovníky SIM, volnočasové aktivity. V rámci spolupráce se školami probíhala práce s třídními kolektivy, programy multikulturní výchovy, spolupráce s asistenty pedagogů, organizování setkání a seminářů atd. SIM v lednu 2008 získalo akreditaci k realizaci vzdělávacího programu interkulturních dovedností pro pedagogy základních a středních škol pracujících s národnostními menšinami. Ve spolupráci s DD Zábřovice byl realizován projekt „Záškolák“, který byl zaměřen na řešení tzv. skrytého záškoláctví (případy, kdy rodiče zpětně omlouvají dítě ze školní docházky).

Z výše uvedeného přehledu organizací je zřejmé, z jakého prostředí pocházeli experti/partneři, s jejichž pomocí jsme sestavili mapu sociálně vyloučených lokalit. Celkem se jednalo o devět organizací, jejichž pracovníky jsme požádali o grafické vyjádření sociálně vyloučených lokalit. S výsledky seznamujeme čtenáře v následující kapitole.

V. MAPA KONCENTRACE SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB A OSOB V RIZIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

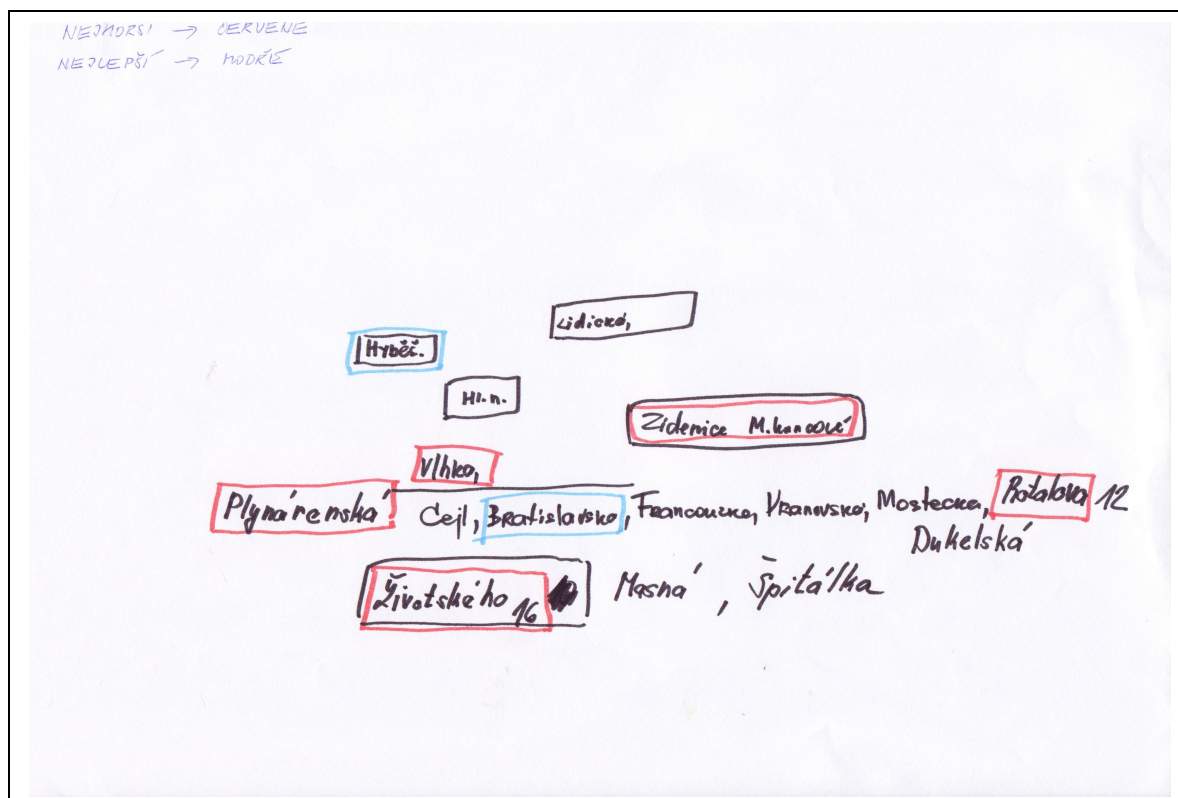
V kapitole o metodologii jsme představili způsob identifikace sociálně vyloučených lokalit prostřednictvím mentálních map. Experty/partnery z výše zmíněných organizací jsme požádali o kresbu míst, kde se koncentrují/která obývají osoby sociálně vyloučené či ve vysokém riziku sociálního vyloučení. Výsledkem byly mentální mapy, které se začaly překrývat a doplňovat. Již jsme se zmínili, že v případě Brna je sociální exkluze viditelná jen v rámci několika ulic a koncentruje se do několika oblastí, které k sobě mají prostorově blízko. Na první pohled nejsou naplněny všechny znaky prostorové dimenze vyloučení, které by umožnily sociální vyloučení snadno označit. Prostorová dimenze sociálního vyloučení má v Brně spíše podobu vysoké koncentrace vyloučených osob a osob v riziku sociálního vyloučení v poměrně heterogenních oblastech nesoucích znaky nízké kvality bydlení a chudoby, a to v dosahu jistého typu občanské vybavenosti. Sociálně vyloučené lokality jsou spíše mozaikou samostatných bytových domů rozprostřených do prostoru, který obývají také obyvatelé, jež za sociálně vyloučené nemůžeme označit. Těchto celků bylo v mentálních mapách zakresleno dohromady deset a po krátkém váhání je experti/partneři vymezili názvy ulic.

Obr. 1 Ukázka mentální mapy sociálně vyloučených lokalit

Zmíněnou výslednou sociální mapu jsme konfrontovali s pozorováním našich terénních výzkumníků, kteří se v těchto místech pohybovali a oblasti lokalizovali na základě vybraných znaků prostorového vyloučení. Rovněž jsme pro ověření této mapy oslovili několik „Romů“ bydlících v „představovaných“ oblastech, které jsme požádali o komentář k nim. Pozorování i doplňkové mentální mapy nám pomohly vyjasnit některé drobné neshody či odlišnosti map našich expertů/partnerů.

Obr. 2 Ukázka mentální mapy sociálně vyloučených lokalit

Dále uvádíme přehled deseti lokalit. Podle rozsahu, tj. počtu sociálně vyloučených osob, jsme je rozdělili do dvou kategorií: většího rozsahu (stovky až tisíce osob) a menšího rozsahu (desítky až stovky osob). Tyto oblasti se nachází na území celkem pěti městských částí. Nejvíce zasahují teritorium Brna-Sever a Brna-Střed, dále také Brna-Jih, Brna-Židenic a Brna-Králova Pole.

Nejdříve představíme lokality „většího“ rozsahu, kterých je celkem pět. Označujeme je číselně a ke každé lokalitě přiřazujeme název odkazující ke geografickému umístění. V dalším sloupci je uvedena územně-administrativní příslušnost k dané městské části a vymezení sociálně vyloučené lokality s pomocí ulic.

**LOKALITY S VYSOKOU KONCENTRACÍ SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB
VĚTŠÍHO ROZSAHU**

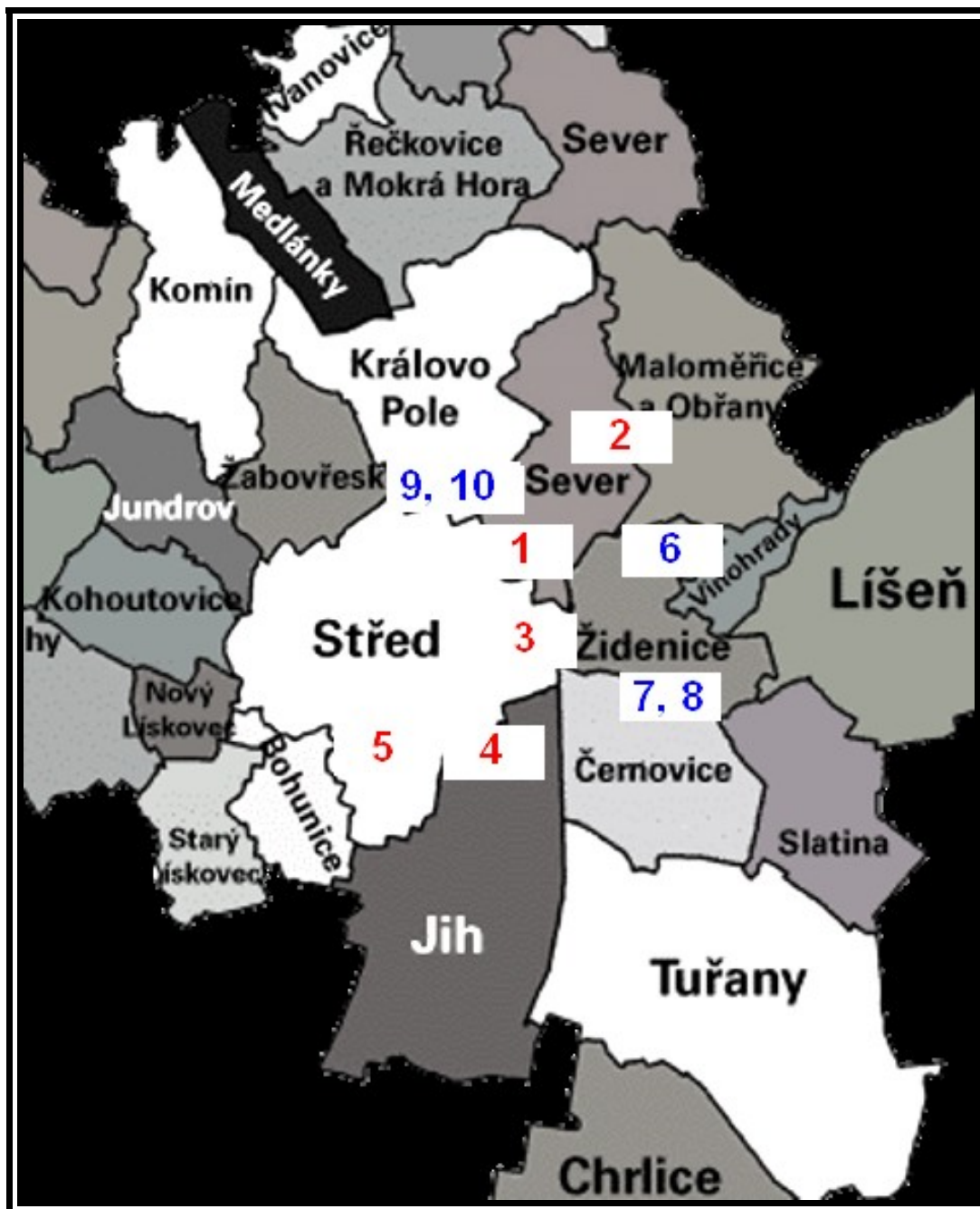
ČÍSLO LOKALITY	NÁZEV LOKALITY	ÚZEMNÍ PŘÍSLUŠNOST	VYMEZENÍ LOKALITY
1	Zábrdovice I.	Brno-Sever Brno-Střed	Cejl Bratislavská Francouzská Spolková Příční Stará Hvězdová Přádlácká Körnerova Soudní Milady Horákové
2	Husovice	Brno-Sever	Vranovská Mostecká Dukelská třída Hálkova Nováčkova Dačického Rotalova nám. Republiky Lieberzeitova Jana Svobody
3	Zábrdovice II.	Brno-Střed	Vlhká Špitálka Plynárenská Stavební Podnásepní Křenová
4	Trnitá	Brno-Střed Brno-Jih	Štěpánská Cyrilská Rumiště Masná Koželužská Mlýnská Přízova Dorných Zvonařka Plotní Konopná Rosická
5	Staré Brno	Brno-Střed	Leitnerova Hybešova Václavská Anenská Kopečná Křídlovická

A nyní uvádíme přehled lokalit „menšího“ rozsahu, kterých je rovněž pět. V jejich číslování pokračujeme od 6.

LOKALITY S VYSOKOU KONCENTRACÍ SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB MENŠÍHO ROZSAHU			
ČÍSLO LOKALITY	NÁZEV LOKALITY	ÚZEMNÍ PŘÍSLUŠNOST	VYMEZENÍ LOKALITY
6	Ubytovna Kuncové	Brno-Židenice	Markéty Kuncové
7	Kuldova a Krokova	Brno-Židenice	Kuldova Krokova Šámalova
8	Životského	Brno-Židenice	Životského
9	Staňkova a Lidická	Brno-Královo Pole Brno-Střed	Staňkova Lidická
10	Křížíkova	Brno-Královo Pole	Křížíkova

Těchto deset sociálně vyloučených lokalit jsme zanesli do mapy města a barevně vyznačili (obr. 3). Červená čísla označují lokality většího rozsahu, modrá zase lokality rozsahu menšího. Z prostorového rozložení sociálně vyloučených lokalit je patrné, že lokality většího rozsahu jsou umístěny na severojižní linii, která vede vnitřním městem a nachází se v blízkosti centra města.

Obr. 3 Mapa rozložení sociálně vyloučených lokalit ve městě

Obr. 4 Mapa rozložení sociálně vyloučených lokalit v rámci městských částí (na obrázku vyznačeny jako modré skvrny)

VI. SOCIÁLNĚ-DEMOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA – KONTEXT MĚSTSKÝCH ČÁSTÍ BRNO-STŘED A BRNO-SEVER

Kontextuální podmínky, v nichž se sociálně vyloučení obyvatelé nalézají, nelze jednoduše pominout. Proto jsme se zaměřili také na sociálně-demografickou charakteristiku místa a zpracovali dostupné informace ze zdrojů Úřadu práce v Brně, městské správy sociálního zabezpečení, Českého statistického úřadu a Ohlašovny města Brna. V předchozí kapitole jsme uvedli, že se celkem deset sociálně vyloučených oblastí rozprostírá na teritoriích pěti administrativně-správních celků. Největší „zátěž“ v tomto směru nesou dvě městské části: Brno-Sever a Brno-Střed. Právě proto se jejich sociálně-demografickým profilem blíže zabývá tato kapitola.

Obyvatelstvo

Data z roku 2007 uvádějí, že v městské části (dále jen MČ) Brno-Sever bydlí 47 054 obyvatel a v MČ Brno-Střed jich bydlí téměř dvojnásobek - 85 994. Dlouhodobější vývoj počtu obyvatel nám ukazuje následující tabulka.

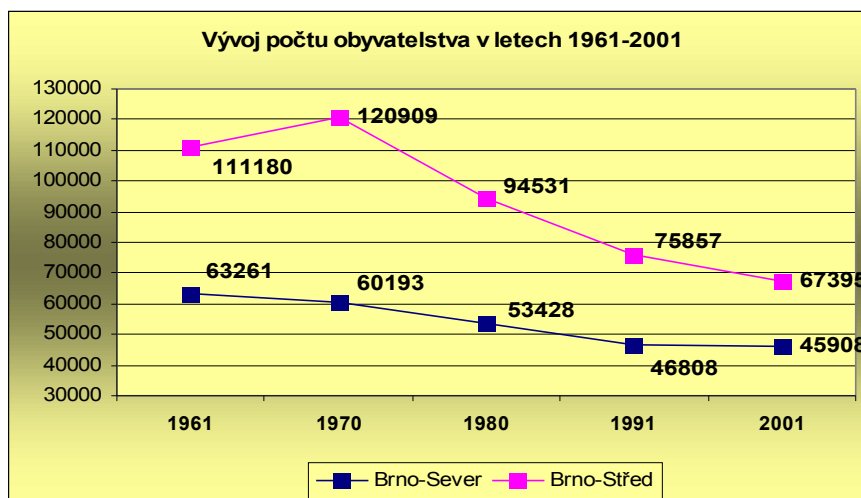
Vývoj počtu obyvatelstva MČ Brno-Sever a Brno-Střed v letech 1961-2001

	Počet obyvatel					Podíl na obyvatelstvu okresu v % (2001)
	1961	1970	1980	1991	2001*	
Brno-Sever	63 261	60 193	53 428	46 808	45 908	12,2%
Brno-Střed	111 180	120 909	94 531	75 857	67 395	17,9%

*Oproti předchozím sčítáním jsou do počtu obyvatel zahrnuti také cizinci s dlouhodobým pobytem.

V MČ Brno-Sever ubylo mezi lety 1991-2001 celkem 900 obyvatel, stejný trend je patrný také v MČ Brno-Střed, kde je úbytek obyvatel ještě znatelnější - o 8 462. MČ Brno-Střed se tak stala v daném období MČ s největším úbytkem obyvatelstva v rámci okresu Brno-město. Úbytek v posledním desetiletí (1991-2001) je dán především záporným přirozeným přírůstkem a v období let 1996-2001 také záporným migračním saldem v rámci okresu Brno-město. Nejvýraznější pokles obyvatel byl v obou městských částech zaznamenán v letech 1970–1980. V tomto desetiletí byly dokončeny komplexy bytových domů v městských částech Bohunice, Starý Lískovec, Kohoutovice, Bystrc a Komín, do kterých se stěhovali obyvatelé z celého města Brna. Tento trend pokračoval také v následujících deseti letech. Pokles počtu obyvatel obou městských částí znázorňuje následující graf.

Srovnání vývoje počtu obyvatelstva MČ Brno-Sever a Brno-Střed v letech 1961-2001

A1. Obyvatelstvo podle národnosti

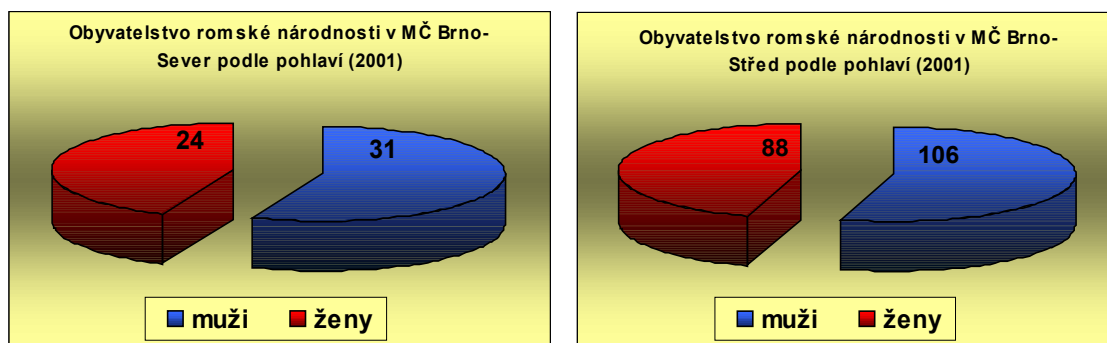
Obyvatelstvo obou městských částí je z více než tří čtvrtin tvořeno osobami s českou národností (Brno-Sever 76,3%, Brno-Střed 78,1%). Druhou nejpočetnější skupinou jsou osoby s národností moravskou (Brno-Sever 18,2%, Brno-Střed 16,2%). Slovenskou národnost v obou MČ shodně uvedlo 1,5% obyvatel (přibližně 1 800 obyvatel). V MČ Brno-Sever jsou čtvrtou nejpočetnější národnostní skupinou obyvatelé ukrajinské národnosti s 0,3%. V MČ Brno-Střed mají stejný podíl na obyvatelstvu občané romské (0,3%) a ukrajinské národnosti (0,3%). Podrobně obyvatelstvo podle národnosti znázorňuje následující tabulka.

Srovnání obyvatelstva podle národnosti (2001)

	Brno-Sever	Brno-Střed
česká	76,3%	78,1%
moravská	18,2%	16,2%
slovenská	1,5%	1,5%
romská	0,1%	0,3%
polská	0,1%	0,1%
německá	0,1%	0,2%
ruská	0,1%	0,1%
ukrajinská	0,3%	0,3%
vietnamská	0,1%	0,1%
ostatní	1,0%	1,1%
nezjištěna	2,2%	2,1%

V rámci celého okresu Brno-město se k romské národnosti při SLDB 2001 přihlásilo pouze 374 osob a tvořili tak 0,1% obyvatelstva okresu. Z toho 194 osob bydlelo v MČ Brno-Střed a 55 osob v MČ Brno-Sever.

Srovnání obyvatelstva romské národnosti MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle pohlaví (2001)

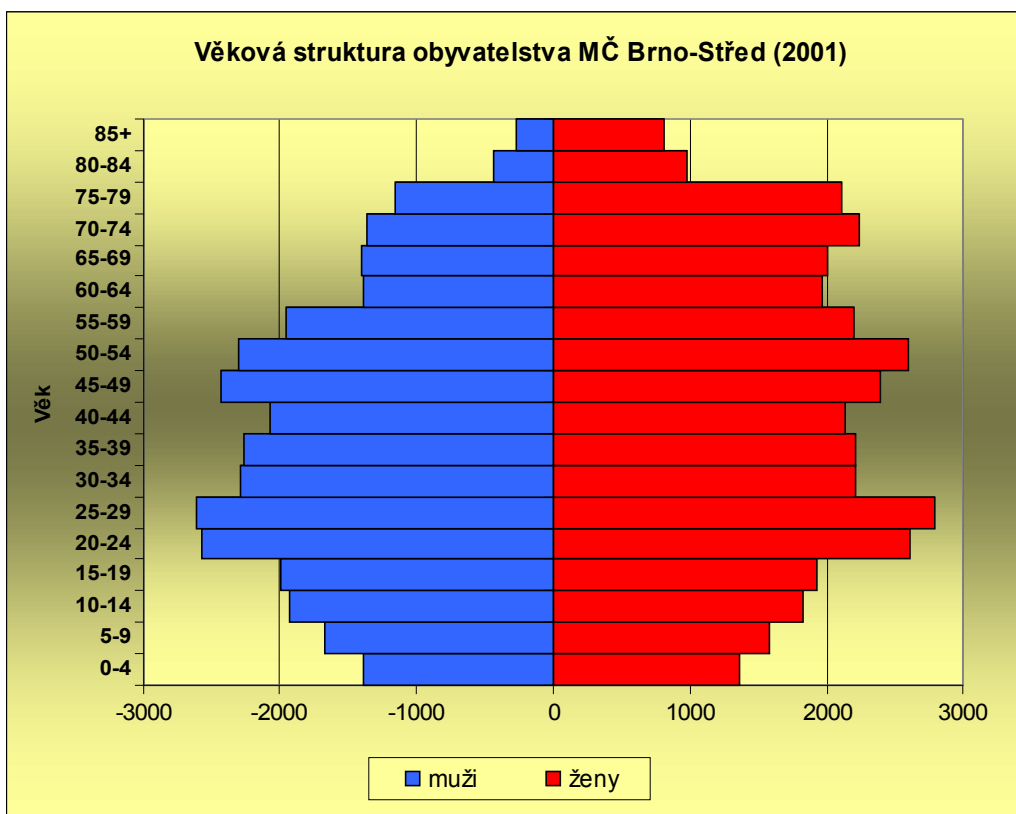
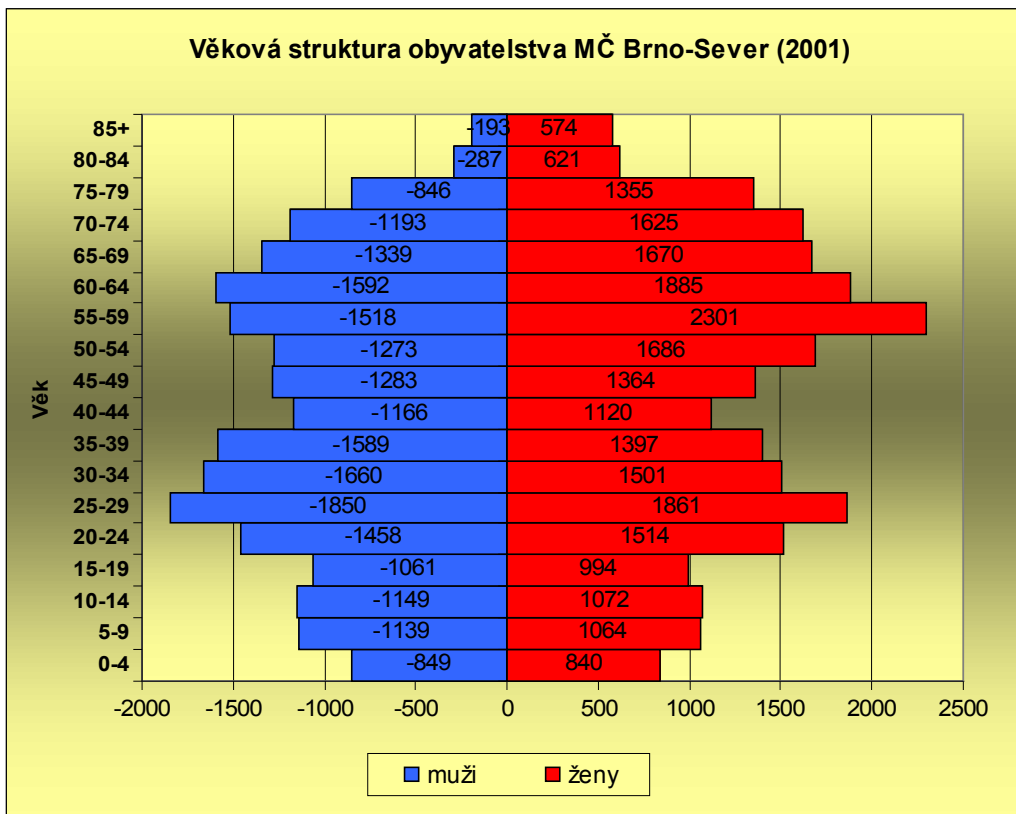

Při pohledu na obyvatelstvo hlásící se k romské národnosti podle pohlaví vidíme, že jak v MČ Brno-Sever, tak v MČ Brno-Střed převládají muži nad ženami, přičemž v MČ Brno-Sever se muži deklarující romskou národnost podílejí na obyvatelstvu romské národnosti 56,4% a v MČ Brno-Střed 54,6%.

B1.Věková struktura obyvatelstva

Hlavní věkové kategorie nám ukazují rozložení obyvatelstva do tří věkových skupin – obyvatelstvo v předproduktivním (0-14 let), produktivním (15-59 let) a poproduktivním (60 a více let) věku. V obou městských částech převládá obyvatelstvo v produktivním věku (Brno-Sever 58%, Brno-Střed 61,6%). Druhou nejpočetnější kategorií je obyvatelstvo starší 60 let, které je v Brně-Sever reprezentováno téměř třemi desetinami obyvatelstva (28,7%) a v MČ Brno-Střed bezmála čtvrtinou obyvatel (23,9%). Podíl dětí v předproduktivním věku představuje jen o málo procent více než desetinu zdejší populace (Brno-Sever 13,3%, Brno-Střed 14,5%).

Srovnání věkové struktury obyvatelstva MČ Brno-Sever a Brno-Střed (2001)

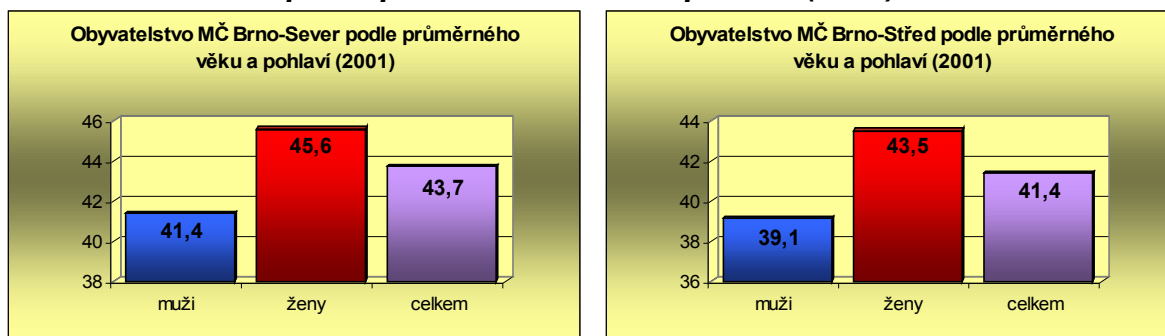

Z grafů je patrné, že nejpočetnějšími věkovými skupinami v MČ Brno-Sever jsou obyvatelé ve věku 55-59 let a 25-29 let. V Brně-Střed lze za největší skupiny označit obyvatele ve věku od 20 do 29 let a od 45 do 54 let. Jde tedy o silné populační

ročníky 70. let a jejich rodiče (data z roku 2001). Ze stromů života je rovněž zřejmá vyšší naděje žen na dožití.

Průměrný věk obyvatel okresu Brno-město činí 40,4 let. V obou městských částech je obyvatelstvo starší - v MČ Brno-Střed o 1 rok (41,4) a v MČ Brno-Sever o více než tři roky (3,3).

Srovnání obyvatelstva MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle průměrného věku a pohlaví (2001)

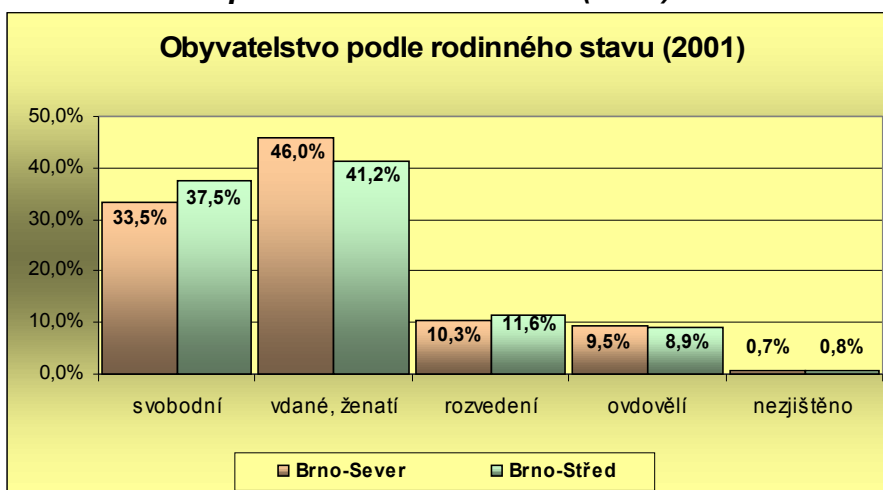

V okrese Brno-město jsou muži v průměru o 3,6 let mladší než ženy. Stejně tak i v městských částech je průměrný věk u mužů nižší než u žen, v obou sledovaných oblastech o více než 4 roky (Brno-Sever o 4,2 roky, Brno-Střed o 4,4 roky).

C1.Obyvatelstvo podle rodinného stavu

Obyvatelstvo okresu Brno-město představují z téměř poloviny vdané ženy a ženatí muži (45,3%). Více než třetinu obyvatel okresu reprezentují svobodní (36,6%) a méně než desetinu rozvedení a ovdovělí. Situace v obou městských částech je velice podobná a znázorňuje ji následující graf.

Srovnání obyvatelstva MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle rodinného stavu (2001)

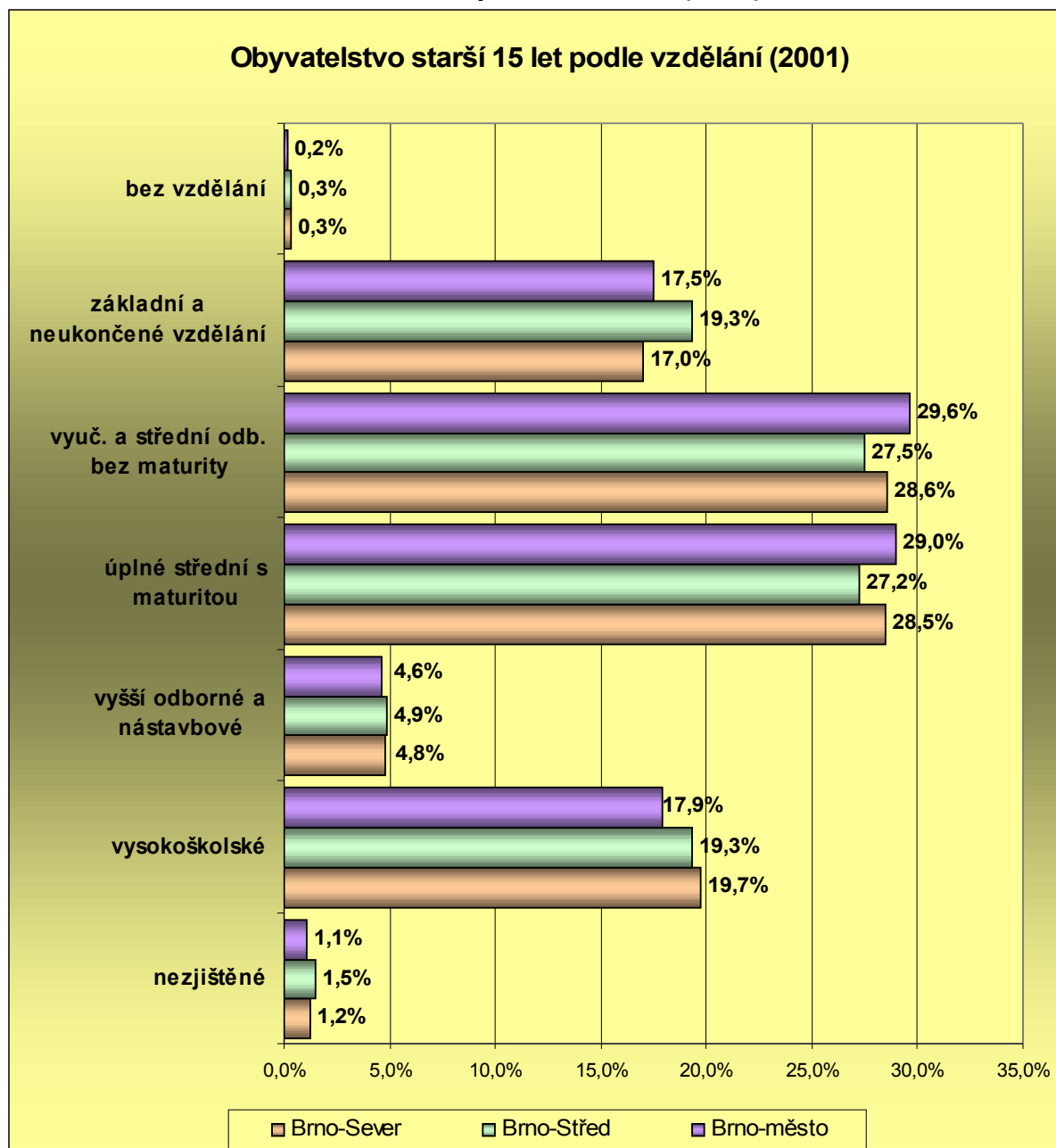

Počet ovdovělých žen je v obou sledovaných oblastech mnohem vyšší (v Brně-Sever o 68,2% a v Brně-Střed o 70,6%), což je dáno vyšší nadějí žen na dožití.

D1.Obyvatelstvo podle vzdělání

Při srovnání obyvatelstva staršího 15 let, které bydlí v okrese Brno–město a městských částech Brno–Sever a Brno–Střed zjistíme, že vzdělanost je poměrně na srovnatelné úrovni. Ve všech třech oblastech dosáhla více než polovina obyvatel vzdělání s maturitou nebo ještě vyššího.

Srovnání obyvatelstva staršího 15 let MČ Brno-Sever a Brno-Střed a okresu Brno-město podle vzdělání (2001)

V MČ Brno-Sever i Brno-Střed převládá obyvatelstvo vyučené a se vzděláním středním odborným bez maturity (Brno-Sever 28,6%, Brno-Střed 27,5%), následováno osobami, které dosáhly maturity (Brno-Sever 28,5%, Brno-Střed 27,2%). V obou městských částech téměř pětina obyvatel vystudovala vysokou školu

(Brno-Sever 19,7%, Brno-Střed 19,3%). V MČ Brno-Střed má stejné procento obyvatel základní a základní neukončené vzdělání (19,3%). V MČ Brno-Sever jsou osoby se základním či neukončeným základním vzděláním čtvrtou největší skupinou (17%). Necelých pět procent obyvatel v obou MČ (Brno-Sever 4,8%, Brno-Střed 4,9%) má vzdělání vyšší odborné a nástavbové. 0,3% obyvatel obou městských částí nemá žádné vzdělání (340 osob).

Pokud se podíváme na obyvatelstvo podle vzdělání a pohlaví, zjistíme, že mezi ženami převládají ty, které složily maturitní zkoušku – v MČ Brno-Sever s téměř jednou třetinou (31%) a v MČ Brno-Střed s necelými třiceti procenty (29,8%). Mezi muži je nejvíce těch, kteří se vyučili nebo mají střední odborné vzdělání bez maturity, v obou městských částech jich je téměř třetina (Brno-Sever 31,5%, Brno-Střed 30,5%). Okolo čtvrtiny žen je vyučena nebo má střední odborné vzdělání bez maturity (Brno-Sever 26,1%, Brno-Střed 24,9%) a více než pětina má základní nebo základní neukončené vzdělání (Brno-Sever 21,3%, Brno-Střed 23%). V MČ Brno-Sever tvoří u mužů druhou nejpočetnější skupinu ti, kteří složili maturitní zkoušku (25,5%) a velmi těsně je následují vysokoškolsky vzdělaní muži (25,4%). Opačný je stav v MČ Brno-Střed, kde jsou vysokoškoláci (24,4%) následováni muži s maturitou (24,2%). Žen s vysokoškolským diplomem je v obou MČ téměř o deset procent méně než mužů (Brno-Sever 14,8% žen, Brno-Střed 15% žen).

E1.Obyvatelstvo podle ekonomické aktivity

V okrese Brno-město převládá ekonomicky aktivní obyvatelstvo (51,7%) nad obyvatelstvem ekonomicky neaktivním (47,6%). Téměř polovina obyvatel okresu je zaměstnaná (47%) a počet nezaměstnaných nedosahuje ani dvacetiny obyvatel (4,7%). Mezi ekonomicky neaktivním obyvatelstvem dominují nepracující důchodci, kteří tvoří více než pětinu obyvatelstva okresu (22,8%), a žáci, studenti a učni (16,9%).

Srovnání obyvatelstva MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle ekonomické aktivity (2001)

		Brno-Sever	Brno-Střed
Ekonomicky aktivní obyvatelstvo		47,6%	49,2%
v tom zaměstnaní		42,5%	43,0%
z toho	zam.os., zaměstnavatelé, sam. činní	37,6%	39,0%
	pracující důchodci	3,7%	2,9%
	ženy na mateřské dovolené	0,8%	0,7%
v tom nezaměstnaní		5,0%	6,1%
Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo		51,7%	49,8%
v tom			
	nepracující důchodci	30,4%	25,4%
	ostat. s vlastním zdrojem obživy	1,3%	1,7%
	žáci, studenti, učni	13,8%	16,0%
	osoby v domácnosti	1,0%	1,1%
	ostatní závislé osoby	5,1%	5,6%

V obou MČ převládá obyvatelstvo ekonomicky neaktivní nad ekonomicky aktivním, v Brně-Sever o 4,1% a v Brně-Střed o 0,6%. V obou MČ mírně přesahuje počet zaměstnaných dvě pětiny zdejších obyvatel (Brno-Sever 42,5%, Brno-Střed 43%). Nezaměstnaných je o 1,1% více v MČ Brno-Střed (6,1%) než v MČ Brno-Sever (5%). Mezi ekonomicky neaktivním obyvatelstvem mají převahu nepracující důchodci, kteří v MČ Brno-Sever reprezentují téměř třetinu obyvatel (30,4%) a v MČ Brno-Střed tvoří více než čtvrtinu obyvatel (25,4%). Důchodce následují v obou MČ žáci, studenti a učni.

Pokud se zaměříme na ekonomicky aktivní obyvatelstvo podle odvětví, ve kterém pracují, pak zjistíme, že více než desetina obyvatel v obou MČ je zaměstnána v:

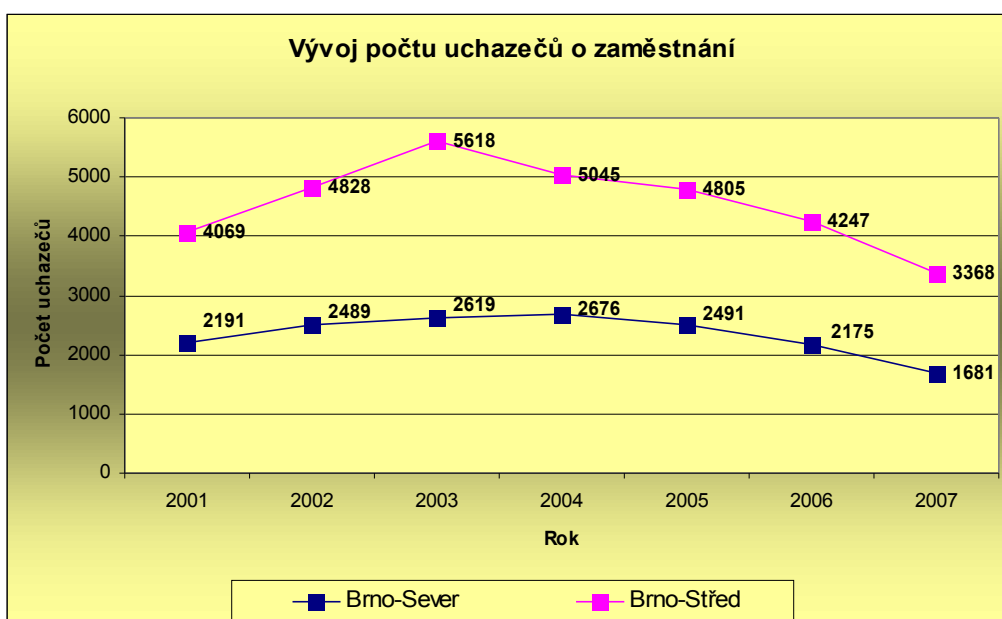
- průmyslu (Brno-Sever 17,5%, Brno-Střed 15,8%),
- obchodě, opravách motorových vozidel a spotřebního zboží (Brno-Sever 12%, Brno-Střed 12,1%),
- školství, zdravotnictví, veterinářské a sociální činnosti (Brno-Sever 16,2%, Brno-Střed 16,1%).

V MČ Brno-Střed pak ještě více než desetina ekonomicky aktivních obyvatel pracuje v oblasti nemovitostí, služeb pro podniky a výzkumu (10,3%). V MČ Brno-Sever v tomto odvětví pracuje procentuálně jen o málo méně osob (9,8%). Za významné obory činnosti lze ještě považovat stavebnictví, ve kterém pracuje v obou MČ více než 9% ekonomicky aktivních obyvatel, a ostatní veřejné a osobní služby, které zaměstnávají okolo 8% ekonomicky aktivních osob.

1. Nezaměstnanost

Následující graf znázorňuje vývoj počtu uchazečů o zaměstnání v obou sledovaných městských částech.

Srovnání vývoje počtů uchazečů o zaměstnání MČ Brno-Sever a Brno-Střed v letech 2001 - 2007

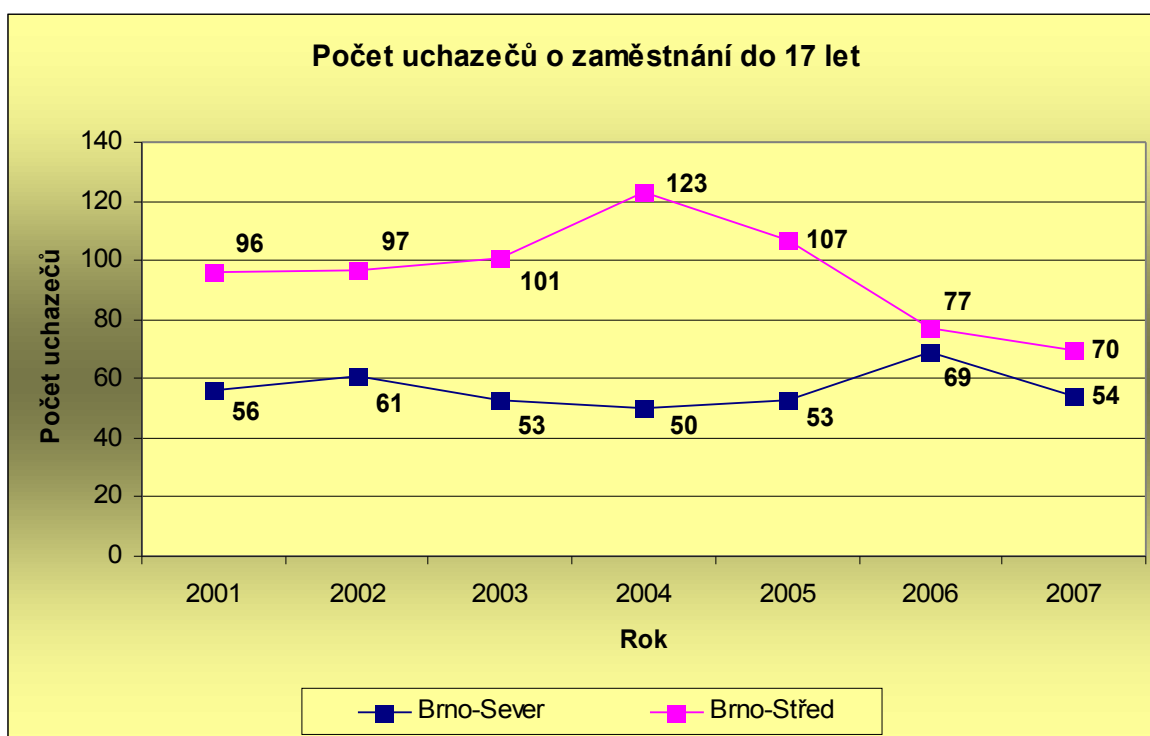

Obě městské části zaznamenaly ve sledovaném období pokles počtu uchazečů o zaměstnání. V městské části Brno-Střed došlo oproti roku 2001 ke snížení jejich počtu o 701 osob (17,2%) a v MČ Brno-Sever o 510 osob (23,3%). Nejvíce uchazečů bylo na úřadu práce v obou MČ evidováno v letech 2003 a 2004.

Při srovnání pohlaví uchazečů zjistíme, že k 31. 12. 2007 bylo evidováno více uchazeček než uchazečů (Brno-Sever 54,3% žen, Brno-Střed 50,5% žen).

Průměrná délka evidence jednoho uchazeče překračuje v obou MČ dva roky – v MČ Brno-Sever dosahuje téměř dvou a půl let (2,4) a v MČ Brno-Střed 2,2 let. Podíl uchazečů o zaměstnání, kteří jsou na úřadu práce evidováni déle než jeden rok dosahuje téměř poloviny všech uchazečů (Brno-Sever 48,2%, Brno-Střed 45,2%).

Srovnání vývoje počtů uchazečů o zaměstnání ve věku do 17 let MČ Brno-Sever a Brno-Střed v letech 2001 - 2007

Zaměříme-li se na uchazeče mladší 17 let, pak v MČ Brno-Sever se jejich počet setrvale pohybuje okolo padesáti osob (2007 – 54 osob), vyjma roku 2006, kdy jejich počet stoupl na 69 osob. V MČ Brno-Střed bylo k 31. 12. 2007 evidováno 70 uchazečů o zaměstnání v této věkové kategorii. Od roku 2001, kdy jich bylo v evidenci 96, jejich počet rostl, v roce 2004 kulminoval (123 osob) a poté již klesal.

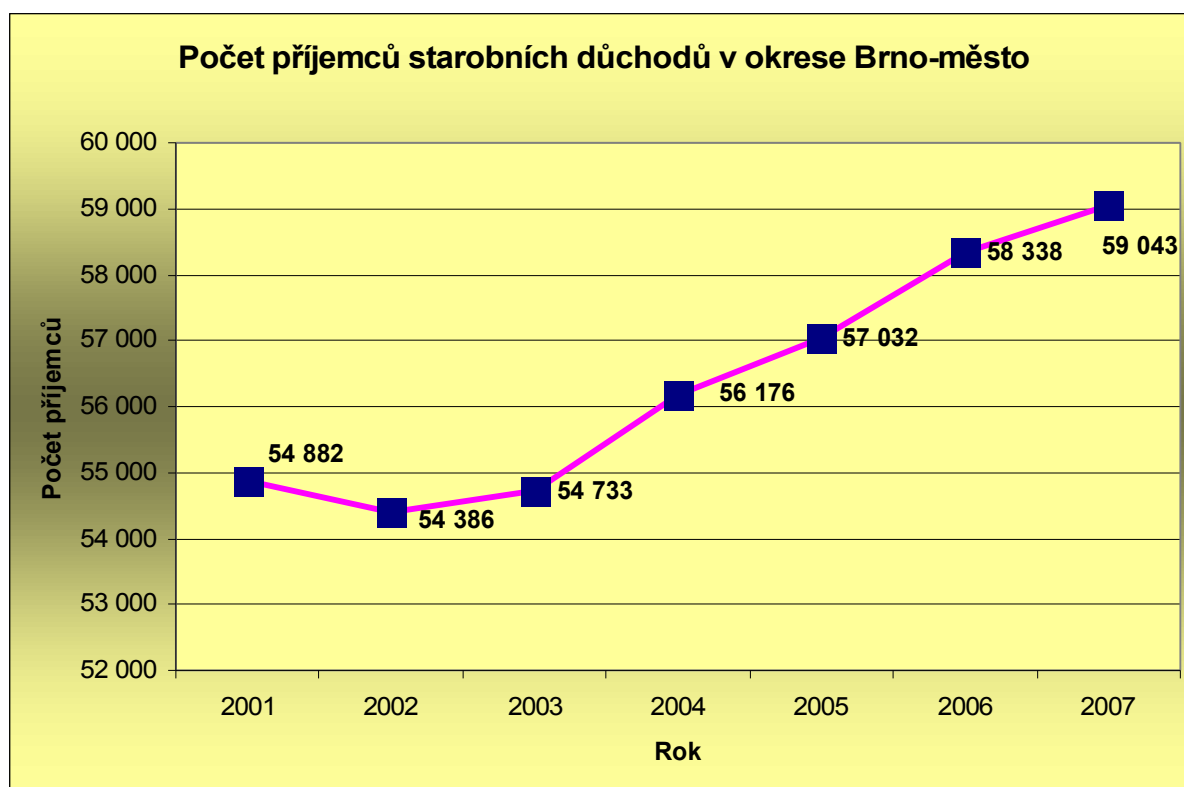
Skupinou osob, jejichž podíl se v obou MČ na počtu uchazečů o zaměstnání neustále zvyšuje jsou zdravotně znevýhodnění uchazeči. V MČ Brno-Sever představovali v roce 2007 16,4% a v MČ Brno-Střed také přesáhli desetinu všech žadatelů (13,7%).

Žadatelé o zaměstnání starší 50 let reprezentovali k 31. 12. 2007 v celkovém počtu uchazečů MČ Brno-Sever necelou čtvrtinou (23,3%) a v MČ Brno-Střed mírně jednu čtvrtinu přesáhli (25,1%).

2. Příjemci důchodů

Informace o příjemcích starobních, invalidních a částečných invalidních důchodů nám Český statistický úřad poskytl jen za okres Brno-město, neboť tyto informace nejsou podrobněji (myšleno za městské části či města) zjišťovány.

Vývoj počtu příjemců starobních důchodů v okrese Brno-město v letech 2001-2007

Počet starobních důchodců v okrese Brno-město se od roku 2002 neustále zvyšuje a v roce 2007 se jejich počet mírně přehoupl přes 59 tisíc (59 043 osob). Průměrná výše starobního důchodu od roku 2001 do roku 2007 vzrostla o více než dva tisíce korun a dosáhla výše 9 013 Kč.

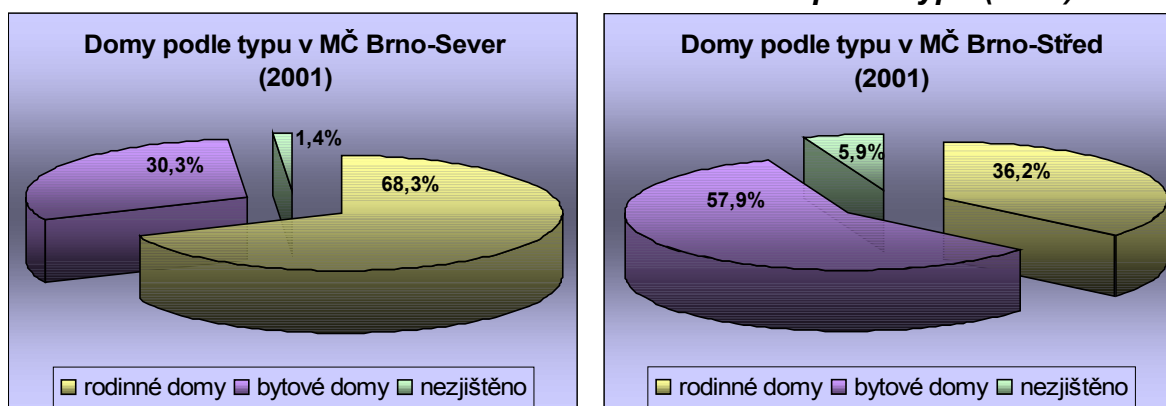
Příjemců plných invalidních důchodů od roku 2001 každým rokem ubývá a oproti tomu částečný invalidní důchod pobírá stále více osob. Plný invalidní důchod k 31. 12. 2007 pobíralo 10 831 osob, což je o 762 osob méně než v roce 2001. Výše plného invalidního důchodu činila k 31. 12. 2007 v průměru 8 298 Kč.

Osob, které pobíraly částečný invalidní důchod k 31. 12. 2001, bylo 5 774 a v roce 2007 jejich počet stoupl na 7 081 osob, což je nárůst o 1 307 osob. Průměrná výše částečného invalidního důchodu dosahuje 5 010 Kč.

Domovní fond

Domovní fond tvoří v obou městských částech více než čtyři tisíce domů, přesněji v Brně-Sever 4 463 a v Brně-Střed 4 018 domů.

Srovnání domů v MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle typu (2001)

Domovní fond je v obou městských částech zcela odlišný. V MČ Brno-Sever je z více než dvou třetin představován rodinnými domy (68,3%) a necelou jednou třetinou domy bytovými (30,3%). Naopak v MČ Brno-Střed reprezentují více než polovinu domovního fondu domy bytové (57,9%) a jen o málo více než třetinu domy rodinné (36,2%). Pro účely našeho výzkumu se dále budeme zabývat jen domy bytovými.

F1. Bytové domy podle vlastnictví

Většinu bytových domů v obou městských částech vlastní obec nebo stát, a to v MČ Brno-Sever více než dvě pětiny (40,4%) a v MČ Brno-Střed bezmála polovinu (48,7%). V MČ Brno-Sever téměř jednu čtvrtinu bytových domů vlastní ostatní vlastníci (24,9%) a soukromé fyzické osoby (22,9%) a desetina domů je majetkem bytových družstev (10,1%). V MČ Brno-Střed vlastní čtvrtinu bytových domů soukromé fyzické osoby (25,8%), téměř pětinu ostatní vlastníci (17,7%) a bytová družstva jsou majitelem 6,7% bytových domů.

G1. Bytové domy podle počtu bytů

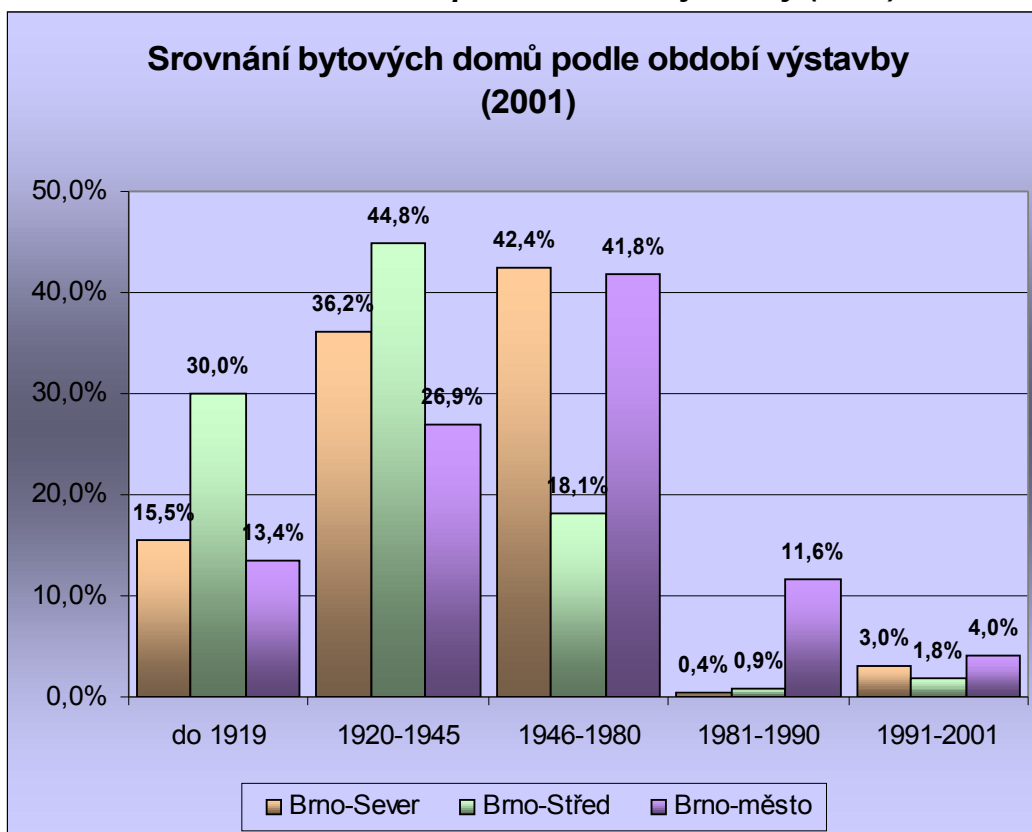
Bytové domy v MČ Brno-Sever reprezentují z téměř poloviny ty, které mají více než dvanáct bytů (48,8%). Druhou nejpočetnější skupinu tvoří domy se čtyřmi až jedenácti byty (45,1%). Dva až tři byty má pouze 5% bytových domů.

V MČ Brno-Sever je bezmála polovina bytových domů se čtyřmi až jedenácti byty (48,4%) a dvanácti a více byty (46,4%). Jen 4,4% bytových domů jsou se dvěma až třemi byty.

H1.Bytové domy podle období výstavby

V následujícím grafu srovnáváme bytové domy v okrese Brno-město a v městských částech Brno-Sever a Brno-Střed podle období výstavby.

Srovnání bytových domů v MČ Brno-Sever, Brno-Střed a okrese Brno-město podle období výstavby (2001)

Jednoznačně nejstarší zástavba bytových domů se nachází v MČ Brno-Střed, kde byly téměř tři čtvrtiny domů postaveny do roku 1945 (74,8%). Ani ne jednu pětinu bytových domů představují domy postavené v období let 1946-1980 (18,1%) a zanedbatelný počet bytových domů pochází z let 1981 až 2001 (2,7%).

Jen o málo lépe je na tom v tomto směru MČ Brno-Sever, ve které více než polovina bytových domů pochází z let před rokem 1945 (51,7%). Více než dvě pětiny bytových domů byly vystavěny v letech 1946-1980 (42,4%) a opět jen malé množství bytových domů pochází z pozdějších let (3,4%).

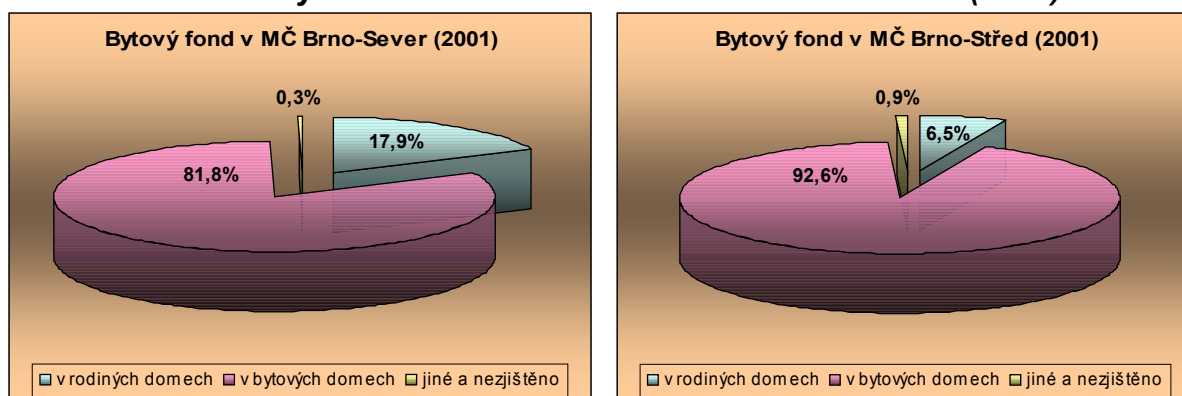
Nejlépe ze tří srovnávaných oblastí je okres Brno-město. Domy vystavěné do roku 1945 tvoří dvě třetiny domovního fondu (40,2%). Více než dvě třetiny domů vznikaly v období let 1946-1980. Domy postavené po roce 1980 se na domovním fondu podílí 15,6%.

Zajímavým údajem, který potvrzuje předchozí zjištění, je údaj o průměrném stáří trvale obydlených bytových domů městských částí. Průměrně nejstarší bytové domy se nacházejí v MČ Brno-Střed, kde dosahují 72,6 let. Následují bytové domy v MČ Brno-Sever, které mají v průměru 58,8 let a v okrese Brno-město 49,8 let.

Bytový fond

Následující analýza bytového fondu se bude vztahovat pouze na trvale obydlené byty v bytových domech, protože sociálně vyloučené obyvatelstvo bydlí zejména v těchto bytech. V MČ Brno-Sever je 20 263 trvale obydlených bytů a v MČ Brno-Střed takových bytů nalezneme 28 612.

Srovnání bytového fondu MČ Brno-Sever a Brno-Střed (2001)

Trvale obydlené byty (dále TO byty) v MČ Brno-Sever jsou ze čtyř pětín tvořeny byty v bytových domech (81,8%). Necelou jednu pětinu představují byty v rodinných domech (17,9%). V MČ Brno-Střed se v bytových domech nachází převážná většina TO bytů (92,6%) a jen necelá desetina jich je v domech rodinných (6,5%).

1.1. TO byty v bytových domech podle právního důvodu užívání bytu

V MČ Brno-Sever představují nájemní TO byty necelé tři pětiny (57,5%), více než čtvrtina TO bytů v bytových domech je v soukromém vlastnictví (25,8%) a 12,2% TO bytů je majetkem člena bytového družstva.

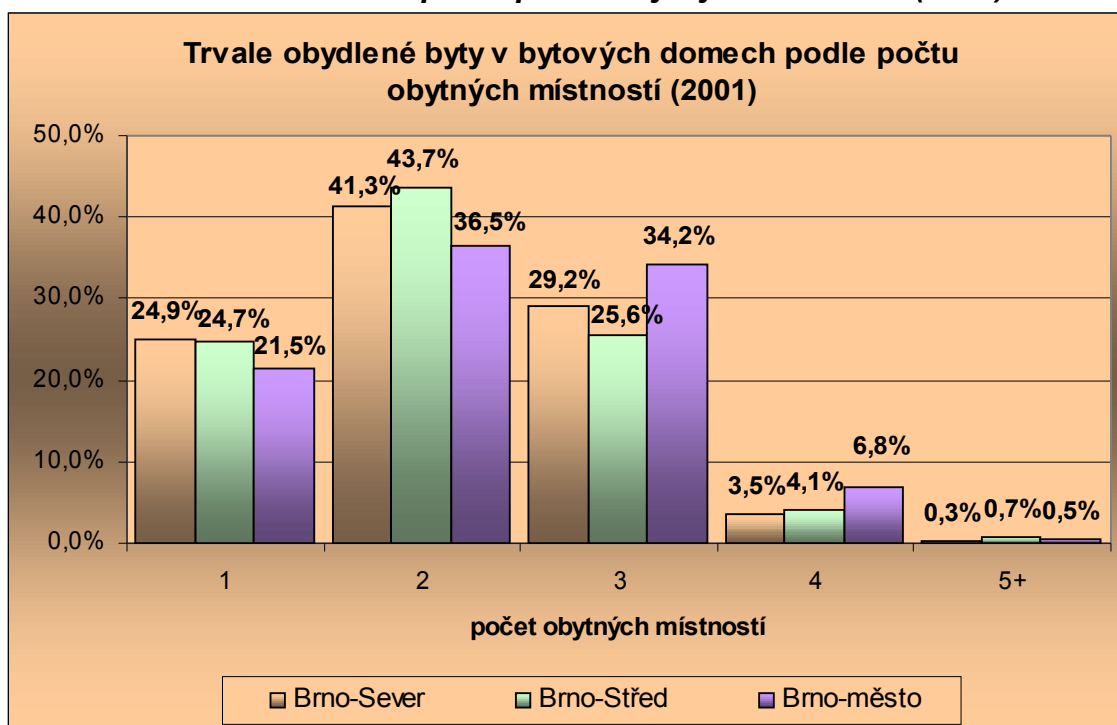
V MČ Brno-Střed jsou TO byty v bytových domech z více než tří čtvrtin nájemními (78,5%), jedna desetina je člena bytového družstva a jen necelá desetina TO bytů je v soukromém vlastnictví (7,6%).

Ostatní formy právního užívání bytů v bytových domech (byt ve vlastním domě, byt člena družstva nájemců) tvoří v obou městských částech vždy méně než dvě procenta a jsou tudíž zanedbatelné.

1.1. TO byty v bytových domech podle počtu obytných místností

Dvou a třípokojové TO byty představují v okrese Brno-město více než jednu třetinu TO bytů v bytových domech (dvoupokojové 36,5%, třípokojové 34,2%). Více než jedna pětina bytů má dvě obytné místnosti (21,5%). Čtyřpokojových bytů je 6,8% a pěti a vícepokojové byty tvoří pouze půl procenta TO bytů v bytových domech.

Srovnání TO bytů v bytových domech MČ Brno-Sever, Brno-Střed a okrese Brno-město podle počtu obytných místností (2001)

V MČ Brno-Sever i Brno-Střed jsou více než dvě pětiny TO bytů v bytových domech dvoupokojové (Brno-Sever 41,3%, Brno-Střed 43,7%). V obou městských částech pak okolo jedné čtvrtiny TO bytů reprezentují byty s jednou a třemi obytnými místnostmi. TO byty se čtyřmi a více místnostmi v MČ Brno-Sever tvoří necelá čtyři procenta (3,8%) a v MČ Brno-Střed téměř pět procent (4,8%). V obou městských částech je shodný průměrný počet obytných místností na jeden TO byt v bytovém domě, a to 2,12 místnosti. Průměrný počet osob, které obývají jeden byt v bytovém domě, činí v MČ Brno-Sever 2,15 osob a v MČ Brno-Střed 2,28 osob.

K1.TO byty v bytových domech podle technického vybavení

Trvale obydlené byty v okrese Brno-město jsou plynem vybaveny z více než čtyř pětin (86,5%). Vodovod je zaveden téměř do všech bytů (99,7%) a stejně je tomu i v případě veřejné kanalizace (99,8%). Vlastním splachovacím záchodem disponuje 98,3% bytů a vlastní koupelnou či sprchovacím koutem o 0,7% bytů méně (97,6%).

Srovnání TO bytů MČ v bytových domech podle technického vybavení (2001)

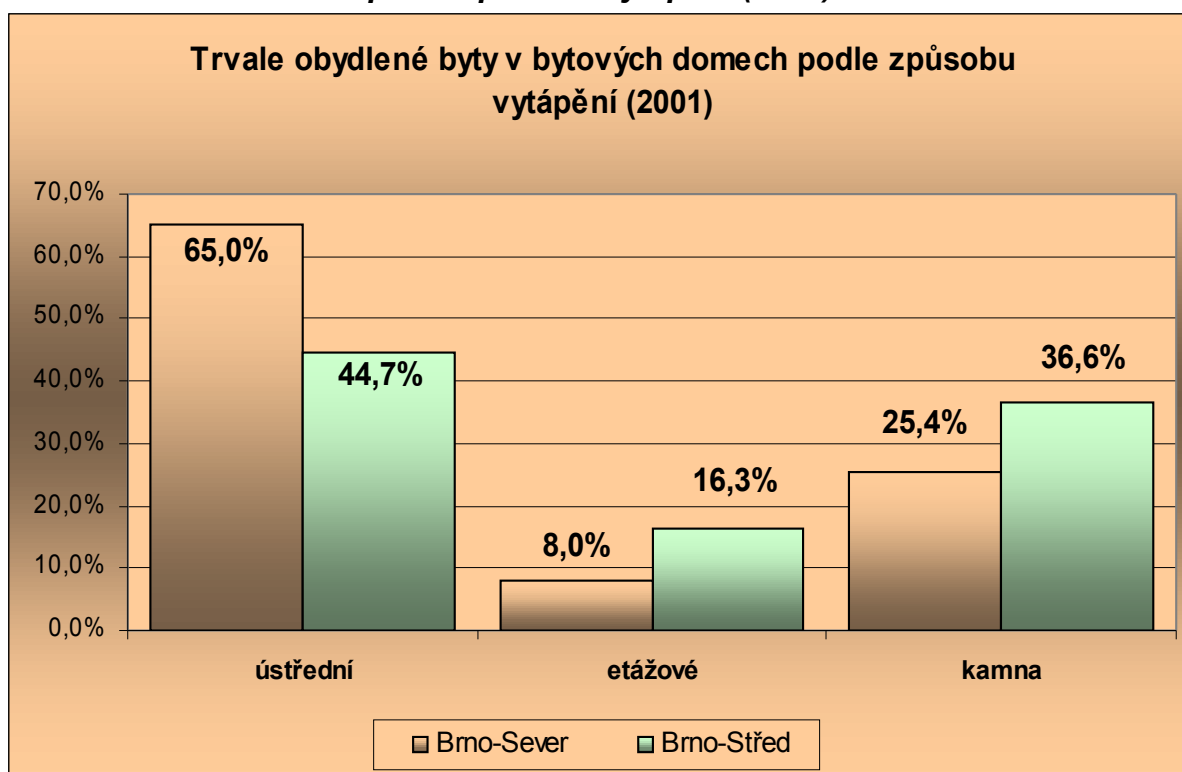
	Brno-Sever	Brno-Střed	Brno-město
plyn do bytu	94,9%	95,8%	86,5%
vodovod v bytě	99,6%	99,3%	99,7%
veřejná kanalizace	99,7%	99,5%	99,8%
vlastní splach. záchod	97,1%	95,9%	98,3%
vlastní koupelna, sprch.kout	96,4%	93,9%	97,6%

Městské části Brno-Střed a Brno-Sever jsou na tom, co se zavedení plynu do bytů v bytových domech týče, ve srovnání s celým okresem o poznání lépe (Brno-Sever 94,9%, Brno-Střed 95,8%). Při pohledu na ostatní ukazatele již tomu tak není. Vodovod nalezneme v Brně-Sever v 99,6% a v Brně-Střed v 99,3% bytů. Stejně tak je téměř sto procent bytů v bytových domech napojeno na veřejnou kanalizaci (Brno-Sever 99,7%, Brno-Střed 99,5%). Vlastní splachovací záchod má v Brně-Sever 97,1% bytů a ještě o 1,2% je na tom hůře Brno-Střed (95,9%). Koupelna nebo sprchovací kout je v Brně-Sever součástí 96,4% bytů a v Brně-Střed jen 93,9% bytů.

L1. TO byty v bytových domech podle způsobu vytápění

Trvalé obydlené byty v bytových domech v okrese Brno-město jsou vytápěny téměř ze tří čtvrtin ústředním topením. Kamna jsou používána v 16,5% bytů. Nejméně zastoupeným způsobem vytápění je etážové topení, které využívá jen necelá desetina bytů (8,2%).

Srovnání TO bytů v bytových domech MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle způsobu vytápění (2001)

Téměř dvě třetiny TO bytů v bytových domech MČ Brno-Sever jsou vybaveny ústředním topením, v MČ Brno-Střed je takových bytů více než dvě pětiny (44,7%). Druhou nejvyužívanější možností vytápění v obou městských částech představují kamna (Brno-Sever 25,4%, Brno-Střed 36,6%). Etážové topení se na způsobu vytápění podílí v MČ Brno-Sever téměř desetinou (8%) a v MČ Brno-Střed téměř dvěmi desetinami (16,3%).

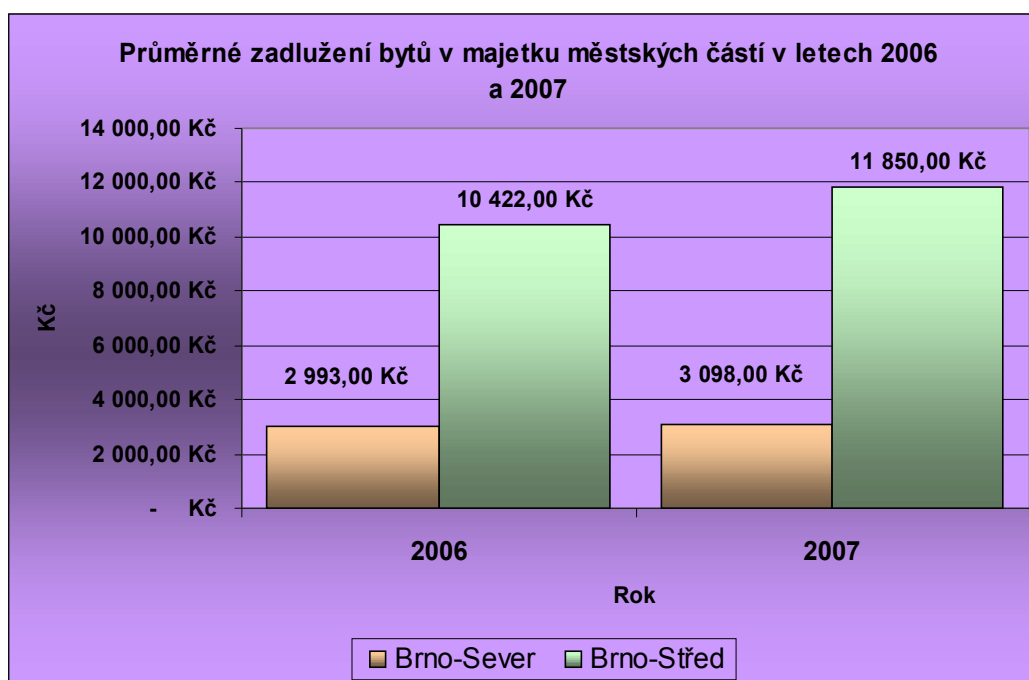
M1.TO byty v bytových domech podle kategorie

Pokud se podíváme na trvale obydlené byty v bytových domech podle kategorie, zjistíme, že většina bytů jsou byty I. kategorie - v MČ Brno-Sever se jedná o 94,4% bytů a v MČ Brno-Střed o 91,3% bytů. Druhou nejpočetnější skupinu tvoří v obou městských částech byty II. kategorie (Brno-Sever 3,3%, Brno-Střed 5,1%). Okolo dvou procent jsou zastoupeny byty III. kategorie (Brno-Sever 1,4%, Brno-Střed 2,2%). Nejméně početnou, ale ne bezvýznamnou, skupinou jsou byty IV. kategorie, kterých je v MČ Brno-Sever 0,3% (v abs. číslech 51 bytů) a v MČ Brno-Střed 0,5% (v abs. číslech 136 bytů). V MČ Brno-Sever se většina bytů IV. kategorie nachází v bytových domech, které byly postaveny před rokem 1919 (92%). Podobně je tomu také v MČ Brno-Střed, kde byty IV. kategorie nalezneme z téměř tří čtvrtin v bytových domech pocházejících z období před rokem 1919 (67,6%) a z bezmála jedné třetiny v bytových domech z let 1920-1945.

N1.Zadluženost bytů v majetku městských částí

Městská část Brno-Sever má ve svém majetku 6 630 bytů a MČ Brno-Střed vlastní 7 888 bytů.

Srovnání průměrného zadlužení bytů v majetku MČ Brno-Sever a Brno-Střed v letech 2006 a 2007

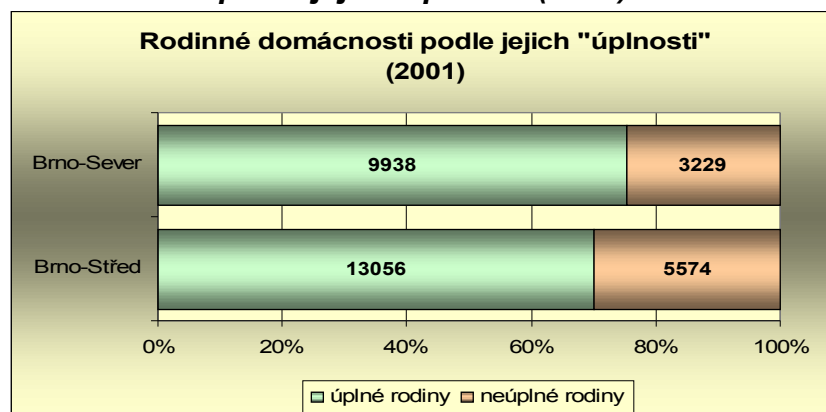
Z grafu je patrné, že průměrná zadluženost jednoho bytu je v obou městských částech naprosto odlišná. V MČ Brno-Sever je dluh/byt v roce 2007 o téměř devět tisíc korun nižší než v MČ Brno-Střed (Brno-Sever 3 098Kč, MČ Brno-Střed 11 850Kč). Také meziroční nárůst dluhu na byt je v MČ Brno-Střed mnohonásobně vyšší (1 428 Kč) než v MČ Brno-Sever (105 Kč). Městská část Brno-Střed eviduje pohledávky za nezaplacené nájemné ve výši přesahující 91 milionů korun (91 063 mil.) a MČ Brno-Sever dluhy na nájemném překračující 20 milionů korun (20 565 mil.). Jen v roce 2007 nezaplatili obyvatelé MČ Brno-Střed předepsané nájemné ve

výši téměř 18,5 milionu korun (2006 – 21 878 mil.) a v MČ Brno-Střed více než 7,5 milionu korun (2006 – 7 454 mil.)

Rodiny a domácnosti

Následující část práce se bude vztahovat na způsob a úroveň bydlení rodin, na počet závislých dětí v rodinách a také na jejich úplnost či neúplnost.

Srovnání rodinných domácností MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle jejich úplnosti (2001)

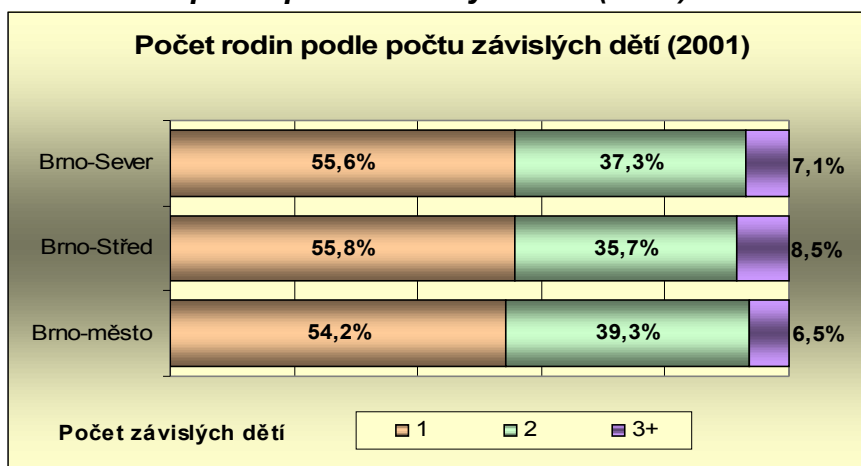

Rodinných domácností nalezneme v MČ Brno-Sever více než 13 tisíc (13 167). Jen o málo méně než tři čtvrtiny z nich jsou úplnými rodinami (75,5%). V MČ Brno-Střed je rodinných domácností 18 630 a podíl úplných rodin je oproti Brnu-Sever o málo menší (70%)

O1.Rodiny se závislými dětmi

V okrese Brno-město tvoří více než polovinu rodin se závislými dětmi rodiny s jedním závislým dítětem (54,2%). Více než třetina rodin se závislými dětmi má děti dvě (39,3%) a jen necelých sedm procent tři či více závislých dětí (6,5%).

Srovnání počtu rodin MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle počtu závislých dětí (2001)

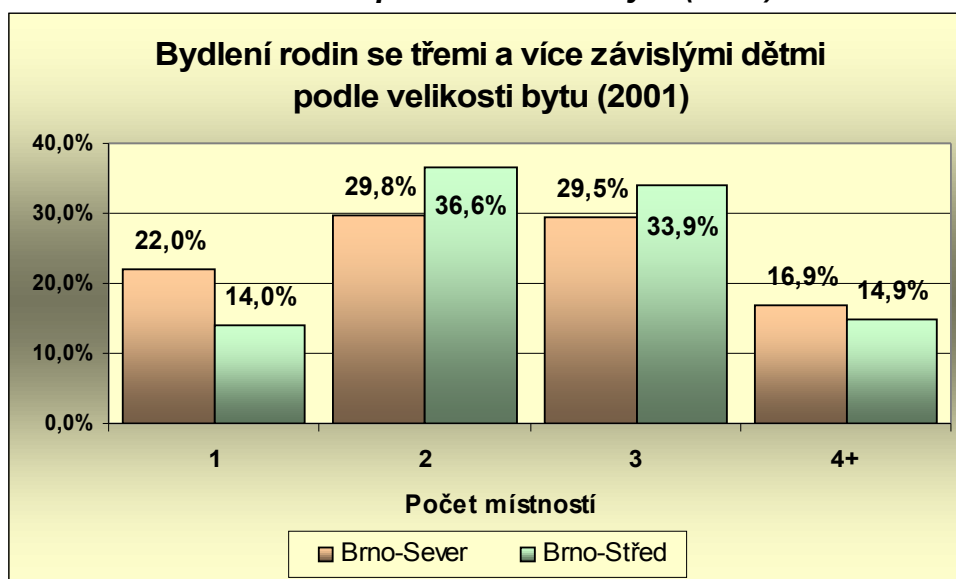
Při srovnání všech tří sledovaných oblastí zjistíme, že největší procento rodin se třemi a více závislými dětmi nalezneme v MČ Brno-Střed (8,5%). Takovýchto rodin bydlí v MČ Brno-Sever 7,1%, kde je oproti Brnu-Střed vyšší podíl rodin se dvěma závislými dětmi (Brno-Sever 37,3%, Brno-Střed 35,7%). V obou MČ je srovnatelný podíl rodin s jedním závislým dítětem (Brno-Sever 55,6%, Brno-Střed 55,8%).

1.Bydlení rodin se závislými dětmi podle velikosti bytu

V MČ Brno-Sever bydlí více než třetina rodin v třípokojovém bytě (36,9%) a o málo méně než třetina jich obývá byty dvoupokojové (33%). Byty se čtyřmi a více pokoji mají k dispozici necelé dvě desetiny rodin se závislými dětmi (16,7%). Nejméně rodin bydlí v jednopokojových bytech (12,6%).

Rodiny se závislými dětmi v MČ Brno-Střed bydlí nejčastěji ve dvoupokojových (38,7%) a třípokojových bytech (34,9%). Téměř srovnatelný počet rodin se závislými dětmi obývá byty se čtyřmi a více pokoji (12,6%) a byty jednopokojové (13%).

Srovnání bydlení rodin se třemi a více závislými dětmi MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle velikosti bytu (2001)

Pokud srovnáme bydlení rodin se třemi a více závislými dětmi, pak zjistíme, že v MČ Brno-Sever jich bezmála čtvrtina (22%) bydlí v jednopokojových bytech a necelá třetina ve dvoupokojových (29,8%) a třípokojových bytech (29,5%). Pouhých 16,9% rodin se třemi a více závislými dětmi má k dispozici čtyř nebo více pokojový byt.

V MČ Brno-Střed je na bydlení v jednopokojových bytech odkázáno 14% rodin se třemi a více závislými dětmi. Více než třetina takovýchto rodin disponuje byty se dvěma (36,6%) a třemi (33,9%) pokoji. Ve čtyřpokojových bytech bydlí více než desetina rodin se třemi a více závislými dětmi (14,9%).

2.Bydlení rodin se závisými dětmi podle kategorie bytu

Naprostá většina rodin se závisými dětmi v obou městských částech obývá byty I. a II. kategorie (Brno-Sever 97,8%, Brno-Střed 97,2%). V bytech III. a IV. kategorie bydlí okolo dvou procent rodin se závisými dětmi (Brno-Sever 1,9%, Brno-Střed 2,4%). Když se ale blíže zaměříme na bydlení rodin se třemi a více závisými dětmi, zjistíme, že jsou na tom o poznání hůře. V obou městských částech jich jen o málo méně než jedna desetina obývá byty III. a IV. kategorie (Brno-Sever 8,6%, Brno-Střed 9%).

P1.Vybavení bytových domácností

Následující tabulka srovnává vybrané ukazatele vybavení bytových domácností v obou městských částech a je z ní patrné, že co do vybavenosti jsou bytové domácnosti obou městských částí srovnatelné.

Srovnání bytových domácností MČ Brno-Sever a Brno-Střed podle vybavení (2001)

	Brno-Sever	Brno-Střed
1 osobní auto	37,0%	33,9%
2 a více osobních aut	4,2%	3,7%
telefon pevný i mobilní	24,6%	25,1%
PC s internetem	7,6%	8,2%
PC bez internetu	9,7%	9,8%
vlastní rekreační objekt	18,2%	16,7%
auto, PC, telefon, rekr. objekt	5,8%	6,0%

Více než třetina obyvatel městských částí vlastní jeden osobní automobil (Brno-Sever 37%, Brno-Střed 33,9%) a kolem čtvrtiny obyvatel disponuje pevným i mobilním telefonem (Brno-Sever 24,6%, Brno-Střed 25,1%). Lidé bydlící v MČ Brno-Sever jsou z necelé jedné desetině majiteli počítače bez připojení k internetu (9,7%) a o málo méně je vlastníkem počítače s internetem (7,6%). Obdobně jsou na tom obyvatelé MČ Brno-Střed, kde 9,8% vlastní počítač bez internetu a 8,2% s internetem. Bezmála dvě desetiny obyvatel obou městských částí se může pochlubit vlastním rekreačním objektem (Brno-Sever 18,2% a Brno-Střed 16,7%).

Shrnutí

V obou sledovaných městských částech ubylo mezi lety 1991-2001 obyvatel, což je patrné zejména v MČ Brno-Střed, která se stala v daném období částí s největším úbytkem obyvatelstva v rámci okresu Brno-město. Úbytek v posledním desetiletí (1991-2001) je dán především záporným přirozeným přírůstkem a v období let 1996-2001 také záporným migračním saldem v rámci okresu Brno-město. Nejvýraznější pokles obyvatel byl v obou městských částech zaznamenán v letech

1970–1980, kdy se občané vystěhovali do nových komplexů bytových domů v městských částech Bohunice, Starý Lískovec, Kohoutovice, Bystrc a Komín, a tento trend pokračoval také v následujících deseti letech. V rámci celého okresu Brno-město se k romské národnosti v roce 2001 přihlásilo pouze 374 osob (194 z MČ Brno-Střed a 55 z MČ Brno-Sever). Podle pohlaví jak v MČ Brno-Sever, tak v MČ Brno-Střed převládají v rámci deklarované romské národnosti muži nad ženami (v MČ Brno-Sever činí podíl mužů na obyvatelstvu romské národnosti 56,4% a v MČ Brno-Střed 54,6%). V obou městských částech převládá obyvatelstvo v produktivním věku (Brno-Sever 58%, Brno-Střed 61,6%). Následuje obyvatelstvo starší 60 let, které je v Brně-Sever reprezentováno téměř třemi desetiny obyvatelstva (28,7%) a v MČ Brno-Střed bezmála čtvrtinou obyvatel (23,9%). Nejméně je dětí/obyvatel v předproduktivním věku (Brno-Sever 13,3%, Brno-Střed 14,5%). Průměrný věk obyvatel okresu Brno-město činí 40,4 let. V obou městských částech je obyvatelstvo starší než obyvatelé okresu Brno-město (průměr 40,4 let) - v MČ Brno-Střed o 1 rok a v MČ Brno-Sever o více než tři roky. S ohledem na naše téma je důležité, že se podíly osob vyučených se vzděláním středním odborným bez maturity pohybují na přibližně stejné úrovni jako podíly osob s maturitou (kolem 28%). V obou městských částech téměř pětina obyvatel vystudovala vysokou školu, ale stejný podíl obyvatel má základní či základní neukončené vzdělání. V MČ Brno-Sever jsou osoby se základním či neukončeným základním vzděláním čtvrtou největší skupinou (17%). 340 osob nezískalo žádné vzdělání.

V obou MČ převládá obyvatelstvo ekonomicky neaktivní nad ekonomicky aktivním, v Brně-Sever o 4,1% a v Brně-Střed o 0,6%. Mezi ekonomicky neaktivním obyvatelstvem mají převahu nepracující důchodci, kteří v MČ Brno-Sever reprezentují téměř třetinu obyvatel (30,4%) a v MČ Brno-Střed tvoří více než čtvrtinu obyvatel (25,4%). Ekonomicky aktivní obyvatelé nejčastěji pracují v průmyslu, obchodě, opravách motorových vozidel a spotřebního zboží, ve školství, zdravotnictví, veterinářské a sociální činnosti a ve stavebnictví a ostatních veřejných a osobních službách. Obě městské části zaznamenaly v období 2001–2007 pokles počtu uchazečů o zaměstnání. V městské části Brno-Střed došlo oproti roku 2001 ke snížení jejich počtu o 701 osob (17,2%) a v MČ Brno-Sever o 510 osob (23,3%). Nejvíce uchazečů bylo na úřadu práce v obou MČ evidováno v letech 2003 a 2004. Průměrná délka evidence jednoho uchazeče překračuje v obou MČ dva roky. V evidenci úřadu práce je déle než jeden rok vedena téměř polovina všech uchazečů (Brno-Sever 48,2%, Brno-Střed 45,2%). Podíl zdravotně znevýhodněných uchazečů se v obou městských částech zvyšuje.

Domovní fond je v obou městských částech zcela odlišný. V MČ Brno-Sever je z více než dvou třetin představován rodinnými domy a necelou jedinou třetinou domy bytovými (30,3%). Naopak v MČ Brno-Střed reprezentují více než polovinu domovního fondu domy bytové (57,9%) a jen o málo více než třetinu domy rodinné. Většinu bytových domů v obou městských částech vlastní obec nebo stát, a to v MČ Brno-Sever více než dvě pětiny (40,4%) a v MČ Brno-Střed bezmála polovinu (48,7%). Nejstarší zástavba bytových domů se nachází v MČ Brno-Střed, kde byly téměř tři čtvrtiny domů postaveny do roku 1945 (74,8%). Jen o málo lépe je na tom v tomto směru MČ Brno-Sever, ve které více než polovina bytových domů pochází z let před rokem 1945 (51,7%). Průměrně nejstarší bytové domy se nacházejí v MČ Brno-Střed, kde dosahují 72,6 let. Následují bytové domy v MČ Brno-Sever, které mají v průměru 58,8 let, a v okrese Brno-město 49,8 let. V MČ Brno-Sever

představují nájemní TO byty necelé tři pětiny (57,5%), více než čtvrtina TO bytů v bytových domech je v soukromém vlastnictví (25,8%) a 12,2% TO bytů je majetkem člena bytového družstva. V MČ Brno-Střed jsou TO byty v bytových domech z více než tří čtvrtin nájemními (78,5%), jedna desetina je člena bytového družstva a jen necelá desetina TO bytů je v soukromém vlastnictví (7,6%). V MČ Brno-Sever i Brno-Střed jsou více než dvě pětiny TO bytů v bytových domech dvoupokojové (Brno-Sever 41,3%, Brno-Střed 43,7%). V obou městských částech je shodný průměrný počet obytných místností na jeden TO byt v bytovém domě, a to 2,12 místnosti. Průměrný počet osob, které obývají jeden byt v bytovém domě činí v MČ Brno-Sever 2,15 osob a v MČ Brno-Střed 2,28 osob.

Druhou nejvyžívanější možností vytápění v obou městských částech představují kamna (Brno-Sever 25,4%, Brno-Střed 36,6%). Průměrná zadluženost jednoho bytu je v obou městských částech naprosto odlišná. V MČ Brno-Sever je dluh/byt v roce 2007 o téměř devět tisíc korun nižší než v MČ Brno-Střed (Brno-Sever 3 098 Kč, MČ Brno-Střed 11 850Kč). Také meziroční nárůst dluhu na byt je v MČ Brno-Střed mnohonásobně vyšší než v MČ Brno-Sever.

Rodinných domácností nalezneme v MČ Brno-Sever více než 13 tisíc, v MČ Brno-Střed je rodinných domácností téměř 19 tisíc. V bytech III. a IV. kategorie bydlí okolo dvou procent rodin se závislými dětmi. Z hlediska kvality bydlení jsou na tom hůře rodiny se třemi a více závislými dětmi. V obou městských částech jich jen o něco málo méně než jedna desetina obývá byty III. a IV. kategorie (Brno-Sever 8,6%, Brno-Střed 9%).

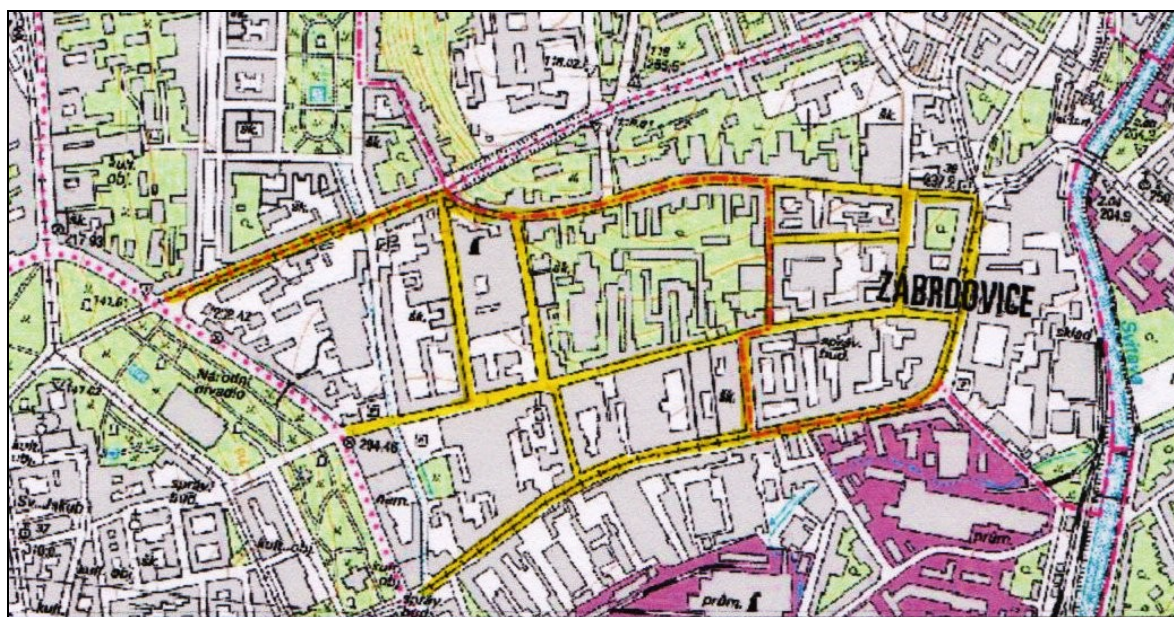
VII. DESKRIPTIVE SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALIT

V této poslední části shrneme informace získané o sociálně-demografickém profilu obyvatel lokalit a také údaje získané pozorováním a sběrem dat v domech. Tyto tři zdroje dat představujeme u prvních pěti lokalit ve dvou souhrnných tabulkách (údaje o počtu obyvatel a vybrané sociálně-demografické ukazatele), aby byly přehlednější a vzájemně snadněji porovnatelné. U lokalit menšího rozsahu uvádíme počet sociálně vyloučených obyvatel v daném místě. Ke každé lokalitě doplňujeme také její popis a prostorové vymezení. Při něm jsme se zaměřili jen na některé aspekty prostoru, zejména popis ulic a infrastruktury, a přitom jsme vynechali nesmírně zajímavé popisy dění a příběhy, do nichž jsme byli vtaženi. Detailnější etnografický popis a interpretace nám bohužel neumožnil čas, vyžadoval by dlouhodobější a trvalejší pobyt výzkumníků přímo v prostředí, proto jsme se rozhodli mnohé z toho, co jsme viděli a zažili, do našich popisů nezařadit.

LOKALITA č. 1 – Zábrdovice I.

Lokalitu č. 1 tvoří ulice Cejl, Bratislavská, Francouzská, Spolková, Příční, Stará, Hvězdová, Přádlácká, Körnerova, Soudní a Milady Horákové. Zasahuje do dvou městských částí: Brna-Střed a Brna-Sever. Jedná se o lokalitu, kterou interaktivní mapa *Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti* (2006) označuje jako A. Zpráva odhaduje celkový počet sociálně vyloučených obyvatel lokality na 3 001–5 000, podíl Rómů na celkovém počtu obyvatel uvádí 40%–50%, míru nezaměstnanosti 90% a odhad věkové struktury takto: do 15 let 50%, od 16 do 60 let 40% a nad 61 let 10%.

Obr. 5 Vyznačení lokality č. 1 na katastrální mapě

Lokalita č. 1 patří v Brně k nejznámějším, nachází se v blízkosti centra, sídlí zde řada pomáhajících organizací. Setkali jsme se s několika interpretacemi této oblasti. Mladí lidé, kteří se sem stěhují, si pochvalují multikulturní pestrost místa, které obývají nejen „Romové“, ale i „cizinci“ - z Arménie, Ukrajiny, Kosova apod. Jiní se do této oblasti obávají chodit, zejména ve večerních hodinách, má zde být nebezpečno. „Romové“ tuto oblast obydlovali v poválečném období (viz kapitola o Romech v Brně) po vysídleném židovském a německém obyvatelstvu, osídlování probíhalo i v průběhu dalších desetiletí, kdy se střední třída stěhovala do mnohem atraktivnějších sídlišť. Na tomto místě lze sledovat nenápadný proces gentrifikace (vytěsňování) v důsledku probíhající regenerace bytových domů. Setkávali jsme se také s informacemi o situacích, kdy různí „developeři“ kupují od „romských“ rodin byty za nevýhodných podmínek (v řádu pár stovek tisíc korun) a ti se následně stěhují k příbuzným žijícím v těsném sousedství.

Nápadná je postupná proměna lokality, kde jsou opravovány jednotlivé domy. Mnohé ale zůstávají v katastrofálním stavu. V říjnu roku 2008 Zastupitelstvo města Brna odsouhlasilo Integrovaný plán rozvoje města Brna v problémové obytné zóně města. Onu problémovou zónu, která je jindy nazývána deprivovanou, vymezuje jako prostor ohraničený ulicemi Cejl, Přádlácká, Francouzská, Stará a Körnerova. V ní má dojít na základě podpory Integrovaného operačního programu k regeneraci bytových domů (městská část Brno-Sever navrhla k rekonstrukci celkem jeden dům za obydlení a dva za vystěhování, městská část Brno-Střed dva domy za obydlení a čtyři za vystěhování) a k dalším úpravám: vytvoření parkového prostranství vnitrobloku mezi Bratislavskou, Hvězdovou

a Francouzskou, dále rekonstrukci a opravám veřejných chodníků a regeneraci parkového prostranství Hvězdová-Bratislavská. V rámci těchto projektů město počítá také s projekty pro „romskou komunitu“, mezi které patří vytvoření domu na půl cesty, dvou nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, sociálně aktivizačních služeb - poradny a sociálního podniku. Do jaké míry může tento proces prohloubit probíhající gentrifikaci této oblasti zatím není jasné.

V lokalitě pobývá kolem 80 olašských „Romů“. Obyvatelé bydlí v bytových domech, je zde bytový dům s holobyty a několik ubytoven. Do zahraničí odešlo několik rodin, a to do Kanady, Anglie, Irska a na Nový Zéland. Několik rodin se vrátilo na Slovensko nebo se přestěhovalo do velkých českých měst. V místě je patrný nedostatek „příjemných“ míst k trávení volného času a odpočinku. Rozšířená je práce „načerno“, několikrát jsme zaregistrovali projíždějící automobily stavebních firem, jejichž řidiči nabízeli obyvatelům ulice práci na stavbě. I přes jistou míru atraktivity v podobě koupě či pronájmu levného bytu, kterou často využívají mladí lidé (pracující, studenti), je tato oblast pastí, z které se nedaří uniknout těm, kteří by se rádi přestěhovali do atraktivnější oblasti Brna. Zajít si nakoupit do místního obchůdku znamená vystavit se sledování pozorných prodavačů. Někteří „Romové“ vnímají „romskou“ populaci diferencovaně – skládá se ze „starousedlíků“, kteří jsou „na úrovni“, orientují se a rozumí pravidlům společnosti, jsou to usedlí migranti z dob socialismu, a z „příchozích“, kteří přišli v několika vlnách po roce 1989, nerozumí

okolní společnosti a ani se o to „nesnaží“. Počet „Romů“ se těmito migracemi zdvojnásobil a stal se „přelidněným“. Od té doby se ulice staly „špinavými a zapáchajícími“. Velkým problémem je vedle užívání návykových látek také gamblersství, které podporuje množství heren, a také zadlužování rodin, které cíleně oslovují reprezentanti různých firem s nabídkou snadno dostupných půjček či zboží (návštěvy, letáky).

Prostorové vymezení lokality

Pro tuto oblast se vžilo označení „brněnský Bronx“, a to pro svou viditelnost a větší počet „Romů“, kteří často korzují na dvou dlouhých ulicích – na Cejlu a Bratislavské.

Život na Cejlu přes den poznamenává velký hluk a provoz jak na silnici, tak na chodníku. Hodně domů majitelé opravují a rekonstruují a je patrný kontrast opravených domů (vesměs soukromé firmy) a zchátralých budov, v nichž bydlí převážně „Romové“. Cejl je hlavní tepnou této lokality, na pozorovatele působí jako místo, kde je velký pohyb lidí a kterým se neustále prochází. Přes den se v lokalitě pohybují spíše ne-Romové. „Romové“ postávají v hloučcích spíše kolem střední části

Cejlu. Dění na ulici sledují z otevřených oken čas od času místní pozorovatelky. Na ulici jsou dvě tramvajové zastávky, jedna je na začátku ulice, druhá u nákupního centra Interspar. Jsou zde dva bankomaty. Ulici lemují herny a zastavárny. Herny, kterých je osm, vlastní převážně Vietnamci, jednu z nich i Rom, v té se prodává velmi levný alkohol. „Luxusnější“ herny vlastní „gadžové“, ty jsou lépe vybavené. V zastavárnách, těch je šest, se prodává převážně zlato, fotoaparáty, ve velkém televize, reprobedny, hifi věže, domácí spotřebiče, nábytek, kola, a obrazy. Na ulici nejsou vidět odpadky či nedopalky, po vstupu do vnitřních dvorů některých domů však návštěvníka přivítá všudypřítomná špína, odpadky a zápach. Na ulici jsou dvě restaurace, rychlá občerstvení a cukrárna. Mimo to zde nalezneme zdravotní pojišťovnu, lékárnu, cestovní kancelář, Obvodní báňský úřad, zubní laboratoř, praktického zubního lékaře, firmu, která vyrábí medicínskou techniku (přímo uprostřed rozbitých domů), soukromou střední odbornou školu živnostenskou a Vysokou školu logistiky, poblíž Intersparu luxusní Squash centrum - multifunkční centrum na sport, kde je i restaurace, kam chodí místní podnikatelé a jejich zaměstnanci na oběd. V nově opravené budově sídlí krajský úřad - odbor školství, dále pak Finanční úřad Brno II. Vedle nich nalézáme menší, ne příliš dobře vybavené obchůdky, ve kterých se prodávají hračky, umělé květiny, pracovní oděvy, potraviny, apod. Asi ve dvou třetinách Cejlu se nalézá Interspar, ulice končí vybydleným domem. Na některých domech jsou vidět opravy, časté je vyspravení spodní části domu, nad níž zůstává

fasáda v původním stavu. Pozorovatele upoutá množství inzerátů na pronájem „levných“ kancelářských prostor. U vchodů do firem jsou často instalovány kamery, dveře jsou na fotobuňku, aby se rychle zavíraly za návštěvníkem. Viditelné jsou také kanceláře Poradny pro zaměstnanost IQ Roma servis a Ligy lidských práv.

Další pulsující ulicí je Bratislavská. Je na ní sedm heren, tři z nich provozují Vietnamci, dvě jsou zavřené. Nenajdeme zde však žádné restaurace. Na ulici nalézáme advokátní kanceláře a sídla mnohých firem, některé z nich mají instalovaný kamerový systém. Zvonky u domů jsou obvykle rozbité. V Bratislavské ulici sídlí rekonstruované divadlo Radost a loutkové divadlo. Jsou zde i prodejny s lyžařským vybavením a výkupna barevných kovů a železného šrotu. Sídlí a působí zde Muzeum romské kultury, Úřad městské části Brno-Sever, Armáda spásy, Romské středisko DROM, Charita (denní centrum pro lidi bez domova) a Společenství Romů na Moravě, kde sídlí také ne zcela viditelně označený Romodrom. Až na tuto výjimku se jedná o zřetelně vyznačená nepřehlédnutelná místa. Z výčtu organizací je patrné, že zde nalezneme množství těch, kteří se orientují na oblast sociální práce a pomoci. Na ulici je méně opravených a rekonstruovaných domů a patrný je střídající se rytmus zdejšího života – větší část dne patří spíše provozu firem a organizací, v pozdním odpoledni se na ulici objevují „místní“. Ulice má charakter průchozího místa, což dokládá množství aut i chodců směřujících ke Kolišti či k centru města.

Další rovnoběžná ulice Francouzská je ve srovnání s Cejlem či Bratislavskou mnohem klidnější. Občas na ní objevíme neopravené budovy, jsou na ní spíše obchůdky se speciálním zaměřením, žádné obchody typu drogerie či potravin. Převládají obytné domy a soukromé firmy, opět je zřetelný kontrast opravených budov a domů ve velmi špatném stavu. Nejsou zde žádné herny, ani zastavárny. Na

okraji ulice (přechod z Cejlu) se nachází střední a vyšší průmyslová škola textilní. Mimo jiné zde nalezneme soudního znalce, bistro (prodej sudových vín), nově opravenou mateřskou školku (navštěvují ji i „romské“ děti), Modelsport - prodej letadlových modelů, prodej a servis kol, restauraci (zamřížovaná), fungující Penzion a hostinec „U Kašny“, pojišťovnu VZP, večerku a další firmy, jejichž vchody jsou monitorovány kamerovým systémem. Své prostory zde má Fond ohrožených dětí.

Na ulici Přádlácká nejsou žádné herny, je zde jedna restaurace a zavřená zastavárna. Jedná se o krátkou klidnou postranní ulici, na níž během dne postávají skupinky studentek průmyslové školy. Zmíněná restaurace má na dveřích lístek s nápisem „Uzavřená společnost!“.

Další kratší ulicí je Hvězdová. Nalezneme na ní hospodu – kuželnu, uvnitř které posedávají „Romové“. Na budovách visí množství satelitů, u vchodů do domů jsou rozbité zvonky. Ke konci ulice jsou vedle sebe dvě sběrný železa a malé potraviny, sice drahé, ale se širokým výběrem zboží a čtyřmi monitorujícími kamerami.

Navazující ulicí je vedlejší ulice Spolková. Není na ní žádná občanská vybavenost, pouze domy, a to v různém stavu. Na jedné straně zde můžeme vidět dům opravovaný, na druhé straně ulice je dům v dezolátním stavu, s množstvím satelitů a šňůr spuštěných do oken bytů.

Na ulici Příční má sídlo Městské ředitelství Policie ČR a nově opravené gymnázium. U jedné budovy jsou okna spodního patra osazena mřížemi. Jeden z domů je ve spodní části opraven, sídlí v ní soukromé firmy. Ulice je zanedbaná a špinavá, lze cítit zápach, vidět poházené nedopalky, před jedním domem je příkladně uklizeno. Zastavárna je zavřená a v potravinách je malý výběr poměrně drahého zboží. Jsou zde také počítačové firmy, prodejna textilního zboží, obchod se zeleninou a ovocem. U jednoho domu, kde bydleli „Romové“, bylo instalováno množství satelitů.

Ulice Stará je další postranní ulicí, na níž jsou zaparkované luxusnější automobily. Je zde „levná“ hospoda, zámečnictví, autoservis a základní škola.

V ulici Körnerova je jedna herna, dvě zastavárny (jedna je zavřená) a restaurace. Sídlí zde komunitní centrum Armády spásy a soukromé firmy jako jazyková škola, stavební společnosti, daňové poradenství, atd. (dům opět střežen kamerou). Je zde i staré kadeřnictví, bazar s hudebními nástroji a starožitnosti. Na jedné vchodových dveřích visí tato nepřehlédnutelná výzva:

„Musíme a jsme povinni bojovat za to, aby čistota v našem domě byla respektována. Pokud nebude respektována, tak jsme povinni zasáhnout nepřiměřenou silou. Po našich necivilizovaných spoluobčanech a jejich špíně nebudeme a nehodláme uklízet bordel. Po nerespektování tohoto oznámení budeme ochotni zajít tak daleko, jak to jen bude možné. Jsme pro naši věc schopni udělat cokoliv, použitím hrubé síly nevyjímaje.“

Ulice Soudní spojuje Cejl s Bratislavskou, nejsou na ní žádné herny, zastavárny apod. Spíše je využívána jako parkoviště. I zde probíhají opravy domu. Poslední, okrajovou ulicí lokality, je Milady Horákové, na kterou ústí ulice Příční a Francouzská. Je poměrně frekventovaná, zvedá se od Moravského náměstí až k prvním budovám dětské nemocnice. Přibližně uprostřed je jedna tramvajová zastávka. Zástavba je převážně v dolní části ulice, po obou stranách jsou domy v různém stavu, v jednom z nejhorších mj. nabízí své služby nízkoprahový klub Pavlač. Na ulici najdeme zastavárnu, pivní bar, hernu i restauraci, dále lékárnu, bankomat, z obchodů např. potraviny, tabák, obuv, pekárnu. Sídlí zde mj. jazyková agentura, cestovní kancelář a oblastní inspektorát práce. Ulice je další spojnici této oblasti s centrem.

Sumarizace informací o lokalitě

Celkové počty sociálně vyloučených osob se podle expertů pohybují kolem 8 000. Expertní odhady počtu „Romů“ pak v rozpětí 3 000 až 6 000. Pozorováním jsme zjistili asi 3 000 Romů a údaje z dotazování se pohybují v rozmezí 2 600 až 3 500 (vyšší hranice je dána přepočítáním vůči úspěšnosti tazatelů při sběru dat).

ÚDAJE O POČTU SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB ČI OSOB V RIZIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ – LOKALITA 1

	ZJIŠTĚNO POZOROVÁNÍM	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ ⁷
POČET SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB	-	8 000	3 000/4 000
Z TOHO POČET ROMŮ	3 000	3 000 - 6 000	2 600/3 500

⁷ Uvádíme dva údaje, první je údaj zjištěný dotazováním v lokalitě, druhý je přepočítán vzhledem k odhadované úspěšnosti tazatelů v lokalitě.

Další informace o sociálně-demografickém profilu lokality uvádíme rovněž v tabulce.

VYBRANÉ SOCIÁLNĚ-DEMOGRAFICKÉ UKAZATELE – LOKALITA 1			
UKAZATEL	SPECIFIKACE	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ
STRUKTURA PODLE POHLAVÍ	muži	40%	50%
	ženy	60%	50%
VĚKOVÁ STRUKTURA	0–14 let	50%	27%
	15–65 let	30%	72%
	65 a více let	20%	1%
RODINNÝ STAV	svobodní	40%	85% ⁸
	ženatí/vdané	40%	13%
	rozvedení	10%	1%
	ovdovělí	10%	1%
NEÚPLNÉ RODINY		20%	nezjištěno
NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	bez vzdělání	10%	3%
	neukončené ZŠ	10%	37%
	ukončené ZŠ	75%	59%
	vyučen	3%	0,3%
	SŠ	1%	0,3%
	VOŠ, nástavbové	0,5%	0%
	VŠ	0,5%	0,3%
PARTNEREM ROMA NE-ROM		15%	4%
POČET ŽEN NA MATEŘSKÉ DOVOLENÉ		-	19%
ROMOVÉ		Rumungři Olaši	Rumungři Olaši
ZDRAVOTNÍ POTÍŽE		logopedické, poruchy sluchu a zraku, psychické, trávicí a zažívací potíže, dyslexie, dysgrafie, civilizační choroby, onemocnění pohybového ústrojí a dýchacích cest	logopedické, poruchy sluchu a zraku, psychické, trávicí a zažívací potíže, dyslexie, dysgrafie, civilizační choroby, onemocnění pohybového ústrojí a dýchacích cest

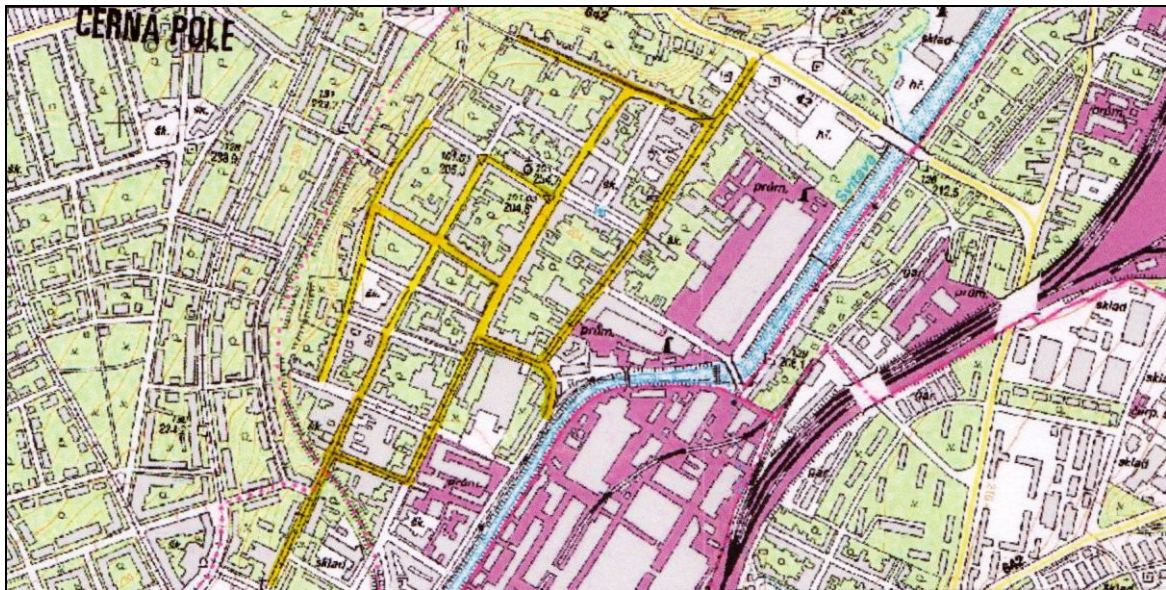
⁸ Z toho je 75% druh/družka.

PRŮMĚRNÝ POČET RODIN V DOMĚ		-	15
POČET OSOB BYDLÍCÍCH V BYTĚ		5,5	5
PRŮMĚRNÁ VÝŠE NÁJMU		-	7 500,- Kč (nejvyšší 14 000,- Kč)
PRŮMĚRNÝ POČET OBÝVANÝCH BYTŮ V DOMĚ		-	15,7
BYTY ODPOVÍDAJÍCÍ III. A IV. KATEGORII		60%	60%
HODNOCENÍ STAVU DOMU (VELMI DOBRÝ 1 – VELMI ŠPATNÝ 5)		-	3,5
NEZAMĚSTNANOST	muži	80%	65%
	ženy	85%	70%
OBVYKLÉ PRÁCE		výkopové práce, zednické práce, úklid, montážní práce, práce v NNO, služby – stravování, kuchyně	výkopové a stavební pomocné práce, úklid
ZADLUŽENÉ DOMÁCNOSTI		-	47%
PRŮMĚRNÁ VÝŠE ZADLUŽENÍ		-	220 000,- Kč
OBTÍŽE ŽIVOTA V LOKALITĚ		kriminalita (i dětská), prostituce, návykové látky (pervitin, heroin, toluen), gamblerství, zadlužení/půjčky, malá nabídka příjemných míst, kumulace patologických služeb (herny, zastavárny)	kriminalita – krádeže v obchodech, návykové látky, hluk v noci z heren, výskyt potkanů, plísňe v bytech, krádeže popelnic, zdevastované byty, odházené použité injekční stříkačky, schůzky narkomanů, „černé“ odběry elektřiny

LOKALITA č. 2 – Husovice

Lokalitu č. 2 – Husovice tvoří ulice Vranovská, Mostecká, Dukelská třída, Hálkova, Nováčkova, Dačického, Rotalova, nám. Republiky, Lieberzeitova a Jana Svobody. Rozprostírá se v jedné městské části, kterou je Brno-Sever. Prostorově tato oblast navazuje na lokalitu č. 1, spojnici je v tomto případě ulice Vranovská. Bydlí zde na tři desítky olšských Romů. Experti ji nepokládají za tak „strašlivou“, jako je lokalita č. 1, snad s výjimkou ulice Hálkova, Mostecká a Vranovská.

Obr. 6 Vyznačení lokality č. 2 na katastrální mapě

Tato lokalita vznikla nárůstem koncentrace „Romů“, kterým zde byly přidělovány byty. Pochází především z polistopadových migračních vln ze Slovenska. Nyní je sestěhovávání spíše samovolné. V lokalitě je tzv. „olšská ubytovna“. Podnájemci zprostředkovává realitní kancelář. Pár rodin v posledních letech odešlo do Kanady a Anglie, ale vrací se. Několik rodin se přestěhovalo do jiných míst v Brně, ale vrátilo se i na Slovensko. Husovice mají nálepku často se střídajícími podnájemníky.

Problémem jsou v některých domech společná vyúčtování vody. Patrné jsou v některých domech i zásahy do odběru elektřiny. Lokalita zažívá invazi různých firem, které nabízejí půjčky, obcházejí nájemníky a také si chodí pro splátky. Obtíže se zjišťováním dat z oblasti zaměstnanosti poukazují na frekventovanou strategii kombinace práce „načerno“ a pobírání sociálních podpor. Někteří obyvatelé této lokality se cítí být mimo pozornost úřadů a pomoci, která je soustředována

do lokality č.1. Časté je také uzavírání nevýhodných nájemních smluv či jejich absence. To, co odděluje vyloučenou oblast, nejsou prostorové aspekty vyloučení, ale spíše odlišný způsob života obyvatel mnohých domů.

Prostorové vymezení lokality

Ulice Vranovská je rušná, hlučná a dlouhá ulice, u křižovatky navazuje na Cejl. Oproti Cejlu zde však není tolik nově rekonstruovaných budov, také je zde méně soukromých firem. Přítomné firmy se zaměřují převážně na stavební průmysl (stavební, zednické práce). Pokud směřujeme od centra tak se ruch zmenšuje, vytrácí se lidé na chodnících a přibývají „Romové“ vyhlížejících z oken. Na okraji silnice parkují vesměs „škodovky“. Na počátku ulice (u křižovatky) nalezneme základní školu a střední odbornou školu managementu. Naproti škole je tramvajová zastávka, přes cestu potraviny, kde mají široký výběr zboží. Chodníky jsou neopravené, ošklivé. V domech, kde bydlí převážně „Romové“, jsou neopravená okna. Na budovách, v nichž sídlí soukromé firmy, praktická lékařka, gynekologické centrum, praktický

zubní lékař apod., je nová fasáda, nová okna a vchodové dveře. Omítka domů je často postříkána tzv. tagy (čmáranice sprejem na domech). V mnoha domech bydlí „Romové“ s ne-Romy. Najdeme zde také výkupnu železa a hernu, bar a ubytovnu. Dvě zastavárny jsou umístěny vedle sebe. Jedna je „luxusnější“, na dveřích je napsáno, že nevykupují mobilní telefony, pokud nevlastníte doklad o jejich zakoupení. Druhá je v horším stavu, prodává se v ní a vykupuje převážně zlato a elektronika. Ke konci ulice dále od centra je ulice klidnější, převládají rodinné domky, nalezneme zde i pěknou restauraci s penzionem, specializovaný obchod pro levoruké, menší potraviny, střední průmyslovou školu chemickou, zdravotní potřeby a jeden „romský“ dům. Je zde patrný kontrast opravených domů (soukromé firmy) a zanedbaných starých, obývaných převážně „Romy“. V porovnání s Cejlem jsou zde jen dvě zastavárny a jen jedna herna.

Ulice Mostecká je postranní ulicí, na níž je jedna zastávka na tramvaj, na některých domech jsou vytlučená okna, sídlí zde multikulturní centrum SOZE a výzkumný ústav pivovarský a sladařský. V přízemí u soukromých firem mají zamřížovaná okna.

Odlíšná je ulice Rotalova, hlavně tím, že na jejím okraji je situovaný nově opravený park blahoslavené sestry Marie Restituty s množstvím zeleně. Jsou tam i prolézačky pro děti. Jedná se o starší vilovou oblast, kde jsou vesměs rodinné domy se zahradami, působí jako klidová zóna. Po stranách ulice parkují luxusní auta. Podle titulů na zvoncích zde bydlí převážně vysokoškolsky vzdělaní lidé. „Romové“ obývají větší nevzhlednou budovu na druhém konci ulice a také dva rodinné domky.

Ulice Nováčkova je rušnější ulicí, je na ní zastávka tramvaje i autobusu, množství automobilů, potraviny s velkým výběrem zboží, obchod s vybavením pro posilovny. U tramvajové zastávky je ubytovna. I zde je viditelný kontrast opravených a neopravených domů. Je zde lékárna, kulturní středisko, služebna městské policie a jedna herna. Opačná část ulice je klidnější, s ojedinělým pohybem automobilů i lidí - přechází postupně v rodinné domky. Stojí zde základní škola s kamerovým systémem, gymnázium, u některých rodinných domů jsou instalovány kamery.

Ulice Hálkova začíná nad parkem a svažuje se dolů, jsou na ní menší rodinné domy, nově opravené chodníky s bezbariérovými vstupy. Nalézáme zde sídlo Svědků Jehovových - Sál království, vedle něj zdevastovaný dům obývaný „Romy“, hospodu a hernu, kterou provozuje Vietnamec.

Dukelská třída je rušnou ulicí s velkým provozem, je na ní situováno pět heren provozovaných vesměs „gadži“ a jedním Vietnamcem a jedna zastavárna (prodej zlata, elektrospotřebičů, nožů, grilů). Na ulici jsou dvě tramvajové zastávky a množství malých obchůdků - potraviny, čalounictví, levný textil, tabák, kadeřnictví a několik soukromých firem (anténní a satelitní technika, podlahové práce). Sídlo zde má také Sokol Brno, pošta, střední odborná škola (obory veterinární prevence a obchodní), restaurace, sázková kancelář, výroba klíčů, železářství a obchody s výpočetní technikou. Časté jsou inzeráty nabízející levné pronájmy nebytových prostor. Vedle sebe jsou dvě výkupny železa.

Ulice Dačického je postranní ulicí s trolejbusovou zastávkou, obchůdkem se zdravou výživou, soukromou firmou (kovoobráběčství) a kulturním centrem.

Sumarizace informací o lokalitě

Celkové počty sociálně vyloučených osob se podle expertů pohybují kolem 1 000. Expertní odhady počtu „Romů“ se pohybovaly v rozpětí od 300 do 700. Pozorování uvádí 1 200 „Romů“ a dotazování 550 až 1 100.

ÚDAJE O POČTU SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB ČI OSOB V RIZIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ – LOKALITA 2			
	ZJIŠTĚNO POZOROVÁNÍM	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ ⁹
POČET SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB	-	1 000	1 000/2 000
Z TOHO POČET ROMŮ	1 200	300-700	550/1 100

Další informace o sociálně-demografickém profilu lokality uvádíme v následující přehledové tabulce.

VYBRANÉ SOCIÁLNĚ-DEMOGRAFICKÉ UKAZATELE – LOKALITA 2			
UKAZATEL	SPECIFIKACE	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ
STRUKTURA PODLE POHLAVÍ	muži	40-50%	58%
	ženy	60-40%	42%
VĚKOVÁ STRUKTURA	0–14 let	30%	34%
	15–65 let	35%	63%
	65 a více let	35%	3%
RODINNÝ STAV	svobodní	70%	79% ¹⁰
	ženatí/vdané	20%	20%
	rozvedení	9%	0,4%
	ovdovělí	1%	0,6%

⁹ Uvádíme dva údaje, první je údaj zjištěný dotazováním v lokalitě, druhý je přepočítán vzhledem k odhadované úspěšnosti tazatelů v lokalitě.

¹⁰ Z toho je 38% druh/družka.

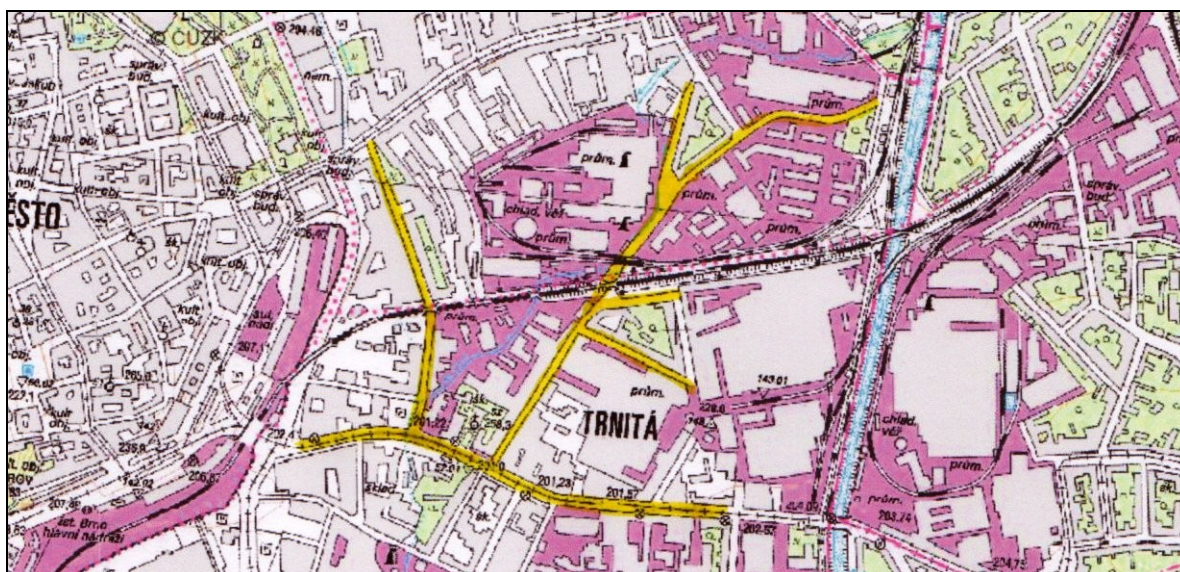
NEÚPLNÉ RODINY		20-30%	nezjištěno
NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	bez vzdělání neukončené ZŠ ukončené ZŠ vyučen SŠ VOŠ, nástavbové VŠ	20% 25% 40% 10% 3% 1% 1%	24% 39% 27% 5% 3% 1% 1%
PARTNEREM ROMA NE-ROM		10%	6%
POČET ŽEN NA MATEŘSKÉ DOVOLENÉ ROMOVÉ		-	13%
ZDRAVOTNÍ POTÍŽE		Rumungři Olaši	Rumungři Olaši
PRŮMĚRNÝ POČET RODIN V DOMĚ		-	9
POČET OSOB BYDLÍCÍCH V BYTĚ		5	4,5
PRŮMĚRNÁ VÝŠE NÁJMU		-	6 800,- Kč (nejvyšší 12 000,- Kč, v nájemní smlouvě ale uvedeno 4 000,- Kč)
PRŮMĚRNÝ POČET OBÝVANÝCH BYTŮ V DOMĚ		-	10
BYTY ODPOVÍDAJÍCÍ III. A IV. KATEGORII HODNOCENÍ STAVU DOMU (VELMI DOBRÝ 1 – VELMI ŠPATNÝ 5)		90%	10%
NEZAMĚSTNANOST	muži ženy	75% 80%	nezjištěno nezjištěno
OBVYKLÉ PRÁCE		kopáčské práce, pomocné síly ve stavebnictví, úklid, práce	výkopové práce, prodej, dělnická povolání - úklid, práce ve

		na linkách (sestavování dílů)	stavebnictví, skladech, čistírnách, u bezp. agentur
ZADLUŽENÉ DOMÁCNOSTI PRŮMĚRNÁ VÝŠE ZADLUŽENÍ		-	9%
OBTÍŽE ŽIVOTA V LOKALITĚ		problémovější je Hálkova a Mostecká – drobná kriminalita, účast dětí na kriminalitě, návykové látky (toluen, snižuje se věk uživatelů), zápach a nepořádek v domech, přítomnost hlodavců, prostituce, hráčská závislost, lichva, domácí násilí, násilí mezi dětmi, shlukování narkomanů, alkohol	zadlužení, návykové látky, nedostatek obchodů, kriminalita – časté loupežné přepadení a drobné krádeže, nepořádek na ulicích, lichva, chybějící nabídka práce, hráčská závislost, potkání a krysy v domech, plísňe v bytech, katastrofální stav domu, vandalství, chybějící místo pro hry dětí, odhozené injekční stříkačky, přítomnost narkomanů, zápach z odpadků, výskyt násilí

LOKALITA č. 3 – Zábrdovice II.

Lokalitu č. 3 – Zábrdovice II. tvoří ulice Vlhká, Špitálka, Plynárenská, Stavební, Podnásepní a Křenová. Nachází se na teritoriu Brna-Střed. Rozkládá se podél železniční trati a v prostoru, který nese znaky průmyslové zóny – jsou zde rozsáhlé areály – patří plynárnám a teplárnám. V rámci oblasti se netěší příliš dobré pověsti ulice Vlhká. Je adresou, na kterou „nikdo nechce“, kde je bydlení „nejhorší“. V oblasti žijí desítky olašských Romů. Pomyslným centrem lokality je střed ulice Vlhké. „Romové“ se do oblasti začali stěhovat v 80. letech, kdy po opravách domů stát zdražil nájmy a místní se začali stěhovat jinam (zejména ulice Plynárenská).

Obr. 7 Vyznačení lokality č. 3 na katastrální mapě

Prostorové vymezení lokality

Ulice Křenová se nalézá za nádražím, je zde živo, velký provoz, čas od času smog a nepořádek na ulicích. Celkově je zde deset heren (jedna je zavřená, pět provozují „gadžové“, jednu Rom, jednu Turek a dvě Vietnamci), tři zastavárny (jedna zavřená), dva bankomaty, dvě tramvajové zastávky (daleko od sebe), jedna trolejbusová. Na ulici sídlí městská policie, Magistrát města Brna - oddělení sociální péče - sociální prevence a pomoc, azylový dům (Centrum sociálních služeb), úřad práce, základní škola (navštěvují ji „romské“ děti), gymnázium, velké obchodní centrum (kde sídlí Česká pojišťovna a několik soukromých firem), automobilní opravna Policie ČR. Najdeme zde také malé obchůdky (cukrárna, bižuterie, levný textil, květinářství, drogerie, pekárna) a další soukromé firmy (jazyková škola, realitní kancelář, pedikúra, kadeřnictví, prádelna), několik hospod a pivnic, ale i zubní ordinaci a Český červený kříž (školení první pomoci). Mezi pomáhající patří A kluby ČR, o. p. s. (podporované zaměstnávání, poradna pro závislosti, sociální poradenství), A klubíčko (bezplatná služba hlídání dětí). Ulice je podobná Cejlu, zejména větším provozem a kontrasty mezi opravenými a neopravenými domy, ale i množstvím heren.

Rumiště je postranní klidnou ulicí, s opuštěnými obchody a povalujícími se odpady. V nově omítnutých domech sídlí soukromé firmy: kosmetika, účetnictví, autoopravna, a také menší obchůdky - prodej krmiva a potřeb pro zvířata, veterinární klinika a prodej pneumatik. Na omítce domů jsou tagy (nasprejované čmáranice), na okrajích ulice bydlí „Romové“. Na parkovišti se povalují peřiny zabalené v prostěradle.

Na omítce domů jsou tagy (nasprejované čmáranice), na okrajích ulice bydlí „Romové“. Na parkovišti se povalují peřiny zabalené v prostěradle.

Na začátku ulice Vlhká (poblíž hlavní ulice) je velké parkoviště, na domech visí reklamy, je zde železářství, do kterého často vjíždí automobily, rekonstruovaný dům se sídlem soukromých subjektů: advokát, realitní kancelář, makléř, jazyková škola. Na ulici se opravují čtyři domy. Naproti dalšího parkoviště stojí velká továrna (pekárna). Ve druhé části ulice jsou ošklivé domy (občas ale mají nová okna), kde bydlí „Romové“, výkaly se povalují po zemi, na chodníku překáží vozík ze supermarketu s odpadky, vidět jsou zaházené sklepní okýnka různými odpadky a nepořádkem, kolem nich se šíří zápach. Na druhém konci ulice je obchůdek s opravnou klavírů, občanské sdružení Rozkoš bez rizika, starožitnictví-nábytek, umělecké předměty. Na rohu (napříč je Cejl) je Institut výchovy bezpečnosti práce a Policie ČR - městské ředitelství, ubytovna Pohoda, občas jdou vidět nová okna zasazená do jinak neudržovaných domů. Ulice se lomí za železničním mostem, kterým se vstupuje do „jiného světa“.

Špitálka patří k postranním ulicím, na jejím začátku jsou pěkné, opravené domy, kde sídlí soukromé firmy (sport centrum, restaurace, tetovací salon), velký sklad nábytku (okna zabeďněná, aby nešly rozbít skla), Exekutorský úřad Brno-město. Čím jsme dál od hlavní ulice, tím více potkáváme „Romů“. Je zde hospoda, kam „Romové“ chodí, potraviny (nešlo jít dovnitř, nějaký opilý muž na mě pokřikoval). Míjíme plynárny, továrnu se dvěma komíny, taneční školu a ubytovnu.

Na ulici Stavební bydlí hlavně „Romové“, jedná se o klidnou ulici, kterou lemují nespočet satelitů. Na jedné straně ulice je areál firmy a parkoviště, na druhé poničené obytné domy (kabely trčí z oken).

Na ulici Podnásepní je Dům sociální prevence (azylový dům, noclehárna), který provozuje Centrum sociálních služeb. U jednoho z domů jsou přistavěny podkrovní byty (dvě patra), někteří obyvatelé mají nová okna. Za domy je soukromá firma (chlazení a klimatizace) a soukromé garáže.

Opravy brání pohybu po ulici Plynářská. Na domech je vidět mnoho satelitů, nalézá se zde velký komplex - zdravotní středisko (zubní a praktická lékařka), dále obytné domy ve špatném stavu a továrna plynáren.

Sumarizace informací o lokalitě

Celkové počty sociálně vyloučených osob se podle expertů pohybují kolem 700. Expertní odhady počtu „Romů“ se pohybují kolem 450, pozorování uvádí údaj 900 a dotazování 600 až 800.

ÚDAJE O POČTU SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB ČI OSOB V RIZIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ – LOKALITA 3			
	ZJIŠTĚNO POZOROVÁNÍM	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ ¹¹
POČET SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB	-	700	850/1 050
Z TOHO POČET ROMŮ	900	450	600/800

Další informace o sociálně-demografickém profilu lokality uvádíme v následující tabulce.

VYBRANÉ SOCIÁLNĚ-DEMOGRAFICKÉ UKAZATELE – LOKALITA 3			
UKAZATEL	SPECIFIKACE	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ
STRUKTURA PODLE POHLAVÍ	muži	40%	50%
	ženy	60%	50%
VĚKOVÁ STRUKTURA	0–14 let	55%	44%
	15–65 let	40%	53%
	65 a více let	5%	3%
RODINNÝ STAV	svobodní	70%	56% ¹²
	ženatí/vdané	20%	33%
	rozvedení	5%	3%
	ovdovělí	5%	8%

¹¹ Uvádíme dva údaje, první je údaj zjištěný dotazováním v lokalitě, druhý je přepočítán vzhledem k odhadované úspěšnosti tazatelů v lokalitě.

¹² Z toho je 38% druh/družka.

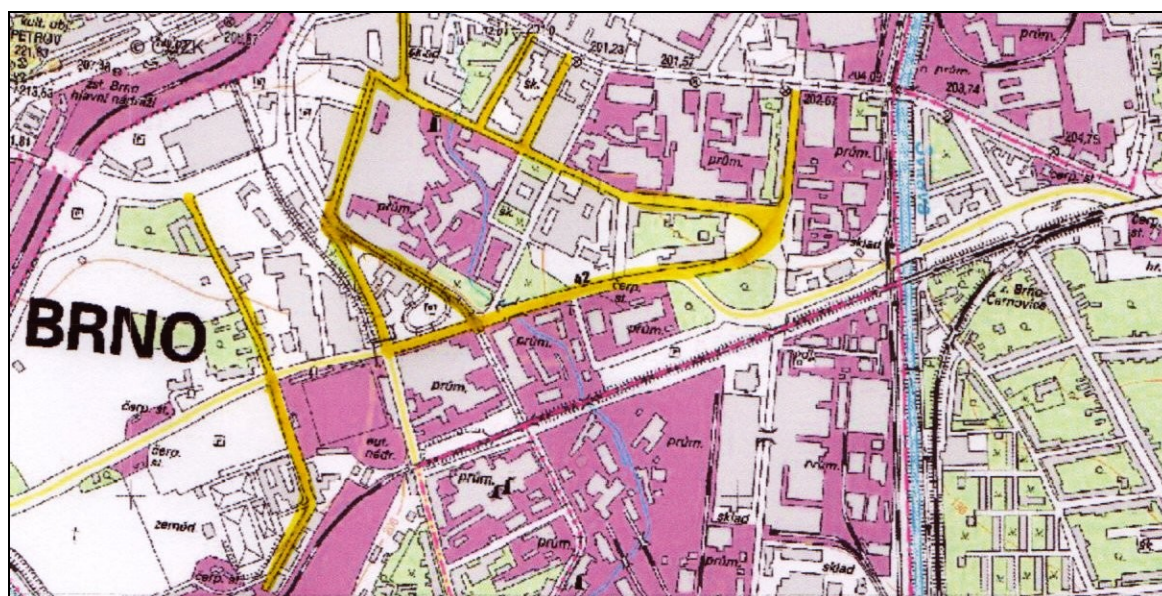
NEÚPLNÉ RODINY		10%	nezjištěno
NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	bez vzdělání neukončené ZŠ ukončené ZŠ vyučen SŠ VOŠ, nástavbové VŠ	20% 30% 40% 5% 5% 0% 0%	4% 44% 48% 1% 2% 0% 1%
PARTNEREM ROMA NE-ROM		5%	5%
POČET ŽEN NA MATEŘSKÉ DOVOLENÉ ROMOVÉ		-	21%
ZDRAVOTNÍ POTÍŽE		Rumungři Olaši logopedické, poruchy sluchu a zraku, psychické, trávicí a zažívací potíže, civilizační choroby, onemocnění cest dýchacích	Rumungři Olaši poruchy sluchu, psychické, psychiatrické, trávicí a zažívací potíže, civilizační choroby, onemocnění cest dýchacích
PRŮMĚRNÝ POČET RODIN V DOMĚ		-	15
POČET OSOB BYDLÍCÍCH V BYTĚ		5	6
PRŮMĚRNÁ VÝŠE NÁJMU		-	6 500,- Kč (nejvyšší 12 000,- Kč)
PRŮMĚRNÝ POČET OBÝVANÝCH BYTŮ V DOMĚ		-	15
BYTY ODPOVÍDAJÍCÍ III. A IV. KATEGORII HODNOCENÍ STAVU DOMU (VELMI DOBRÝ 1 – VELMI ŠPATNÝ 5)		60%	55%
NEZAMĚSTNANOST	muži ženy	80% 80%	90% 95%
OBVYKLÉ PRÁCE		výkopové práce, stavebnictví, dělníci u „asijských“ firem, úklidové práce, pomocné práce v kuchyni	dělnická povolání, úklid, výkopové práce

ZADLUŽENÉ DOMÁCNOSTI		75%	45%
PRŮMĚRNÁ VÝŠE ZADLUŽENÍ		-	130 000,- Kč
OBTÍŽE ŽIVOTA V LOKALITĚ		kriminalita – drobné krádeže, také dětská kriminalita, návykové látky (pervitin, heroin, toluen), zadlužení, prostituce, vybydlenost lokality	hluk – rušení nočního klidu, špatný hygienický stav, návykové látky, kriminalita, časté násilí v hernách a okolí, schůzky narkomanů,

LOKALITA č. 4 – Trnitá

Lokalitu č. 4 – Trnitá tvoří ulice Štěpánská, Cyrilská, Rumiště, Masná, Koželužská, Mlýnská, Přízova, Dornych, Zvonařka, Plotní, Konopná a Rosická. Tato oblast se rozkládá na dvou teritoriích: Brna-Střed a Brna-Jih. Kolem sedmi desítek zde žijících Romů je olašských.

Obr. 8 Vyznačení lokality č. 4 na katastrální mapě

Prostorové vymezení lokality

Ulice Dornych je rušnou ulicí, s velkým provozem. Jsou zde tramvajové a autobusové zastávky. Směrem od nádraží je silnice dvouproutdová, poté se mění na jednoproudovou. Na počátku ulice je několik heren, na domech jsou vyvěšeny velké billboardy a digitální poutač. Na ulici sídlí soukromé firmy, Galerie Vaňkovka, sexshop, fitnesscentrum, výkup kovů, Paul's restaurant, vietnamská tržnice, volnočasové centrum DDM, lékárna, dům, kde bydlí „Romové“ (má opravenou fasádu i okna), malé potraviny a bazar.

Na druhé straně se nalézá autobusová točna s parkovištěm, dále pak autobazar, soukromá firma, která má u vchodu instalovaný kamerový systém. Před železničním mostem je prodejna Lidl. V oblasti sídlí továrny (velký areál). V jednoproudé části ulice je městská policie, zámečnictví, velká firma IVECO, karosářské díly - auta a hospoda Zlatý bažant.

Ulice Konopná je postranní ulice s malým provozem, udržovanými domy a soukromými firmami.

Naopak na Plotní je provoz větší, je zde jedna zastávka autobusu. Jedna strana ulice je úplně vybydlená, jsou na ní

zavřené staré obchůdky a neudržované domy. Najdeme tu

restauraci Krušovická, Slévárny Brno, prodejnu s nábytkem a s kuchyněmi, stavební firmu, autoservis, dva sexshopy vedle sebe a mezi nimi pivnici U Zvonu. Ulice působí nevzhledně, je na ní nepořádek, uzavřené obchody a část domů je v havarijním stavu.

Přízova je další postranní ulicí, jeden z bytů domu na začátku ulice patrně hořel, na fasádě jsou vidět známky požáru. Některé prodejny majitelé uzavřeli a přestěhovali na jiné místo. Najdeme zde pivnici Funky club – pivnice, bar (vypadal zavřený), jazykovou školu, tělovýchovnou unii Brno a motobazar.

Ulice Mlýnská je delší, na jejím začátku (od Dornychu) najdeme restauraci U Kocourka (současně herna), strip club, zámečnictví, klempířství, firmu vyrábějící bezpečnostní dveře. Dále jsou zavřené obchody, poničené domy, továrny, výkup kovů a soukromé firmy. Také mateřská škola, vedle ní nehtové studio, zdravotní technika, praktická lékařka.

Na rohu ulice Štěpánská (s Mlýnskou) jsou prostory Armády spásy, jeden dům se rekonstruuje, do místní restaurace chodí místní podnikatelé a zaměstnanci, je zde pojišťovna a sklad.

Také z Cyrilské ulice zmizely některé obchody. Na ulici je nepořádek, domy jsou neudržované a vše působí opuštěně a uzavřeně (kromě prodejny sportovního oblečení). Na konci ulice jde vidět budovu Úřadu práce Brno.

Ulice Masná je dlouhá, klikatí se směrem k Černovicím. V části, kterou zasahuje do naší lokality je klidnější ulicí, v níž sídlí soukromé firmy, velkoobchod uzenin a krajská hygienická stanice. Najdeme zde jeden vybydlený dům, obchody jsou zavřené (hodinářství, kancelářská technika). Na jedné straně ulice jsou neudržované domy obývané převážně „Romy“, na konci

ulice pak pivnice (hlavní vchod z Křenové ul.). Na protější straně je velký komplex s byty, dole studium dobrého spaní. Obě strany ulice působí poměrně kontrastně. Zvonařka je ulicí s velkým provozem a autobusovými zastávkami, sídlí zde soukromé firmy, autobazar, benzínová pumpa, na počátku nejsou žádné obytné domy, jen velké podniky. Ve vzduchu je cítit smog. Blíže k vlakovému nádraží je ústřední autobusové nádraží, několik obchodů a soukromých firem.

Sumarizace informací o lokalitě

Celkové počty sociálně vyloučených osob se podle expertů pohybují nad 1 000. Expertní odhady počtu „Romů“ se pohybují kolem 700, pozorování nabídlo údaj 1 200 a dotazování 650 – 750 „Romů“.

ÚDAJE O POČTU SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB ČI OSOB V RIZIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ – LOKALITA 4

	ZJIŠTĚNO POZOROVÁNÍM	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ ¹³
POČET SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB	-	nezjištěno – malé povědomí expertů	1 100/1 200
Z TOHO POČET ROMŮ	1 200	nezjištěno – malé povědomí expertů	650/750

¹³ Uvádíme dva údaje, první je údaj zjištěný dotazováním v lokalitě, druhý je přepočítán vzhledem k odhadované úspěšnosti tazatelů v lokalitě.

Další informace o sociálně-demografickém profilu lokality uvádíme v tabulce.

VYBRANÉ SOCIÁLNĚ-DEMOGRAFICKÉ UKAZATELE – LOKALITA 4			
UKAZATEL	SPECIFIKACE	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ
STRUKTURA PODLE POHLAVÍ	muži	nezjištěno	50%
	ženy		50%
VĚKOVÁ STRUKTURA	0–14 let	-	20%
	15–65 let		73%
	65 a více let		7%
RODINNÝ STAV	svobodní	-	73% ¹⁴
	ženatí/vdané		25%
	rozvedení		1%
	ovdovělí		1%
NEÚPLNÉ RODINY		-	nezjištěno
NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	bez vzdělání	-	9%
	neukončené ZŠ		7%
	ukončené ZŠ		71%
	vyučen		13%
	SŠ		0%
	VOŠ, nástavbové VŠ		0%
PARTNEREM ROMA NE-ROM		-	10%
POČET ŽEN NA MATEŘSKÉ DOVOLENÉ ROMOVÉ		-	10%
ZDRAVOTNÍ POTÍŽE		-	Rumungři Olaši
			trávící a zažívací potíže, civilizační choroby, onemocnění cest dýchacích, onemocnění pohybového ústrojí
PRŮMĚRNÝ POČET RODIN V DOMĚ		-	8

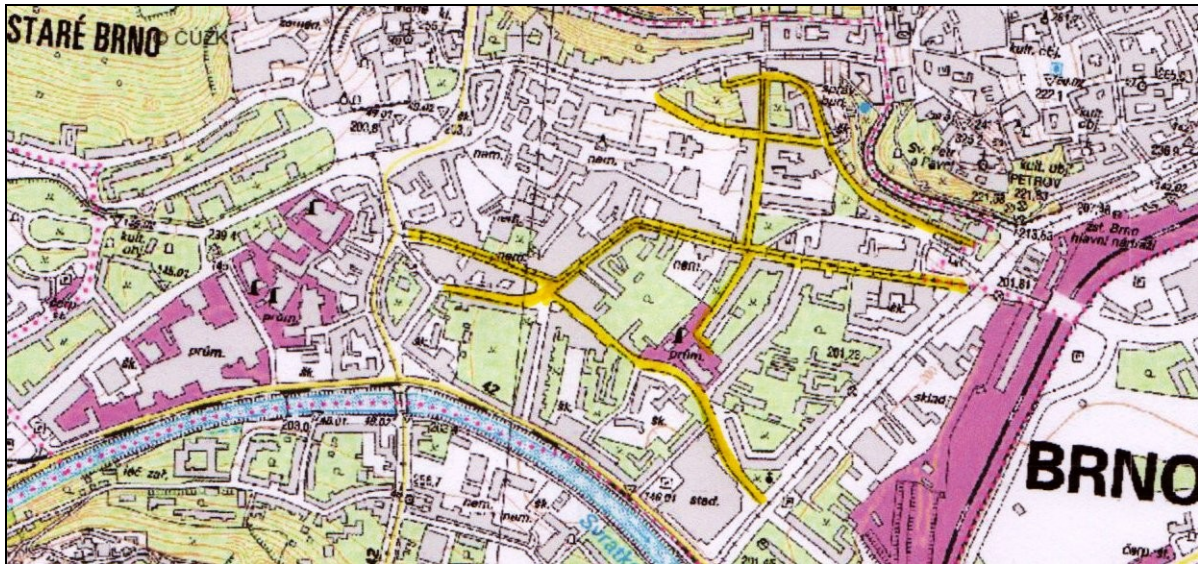
¹⁴ Z toho je 56% druh/družka.

POČET OSOB BYDLÍCÍCH V BYTĚ		-	5
PRŮMĚRNÁ VÝŠE NÁJMU		-	6 000,- Kč (nejvyšší 9 500,- Kč)
PRŮMĚRNÝ POČET OBÝVANÝCH BYTŮ V DOMĚ		-	14
BYTY ODPOVÍDAJÍCÍ III. A IV. KATEGORII		-	51%
HODNOCENÍ STAVU DOMU (VELMI DOBRÝ 1 – VELMI ŠPATNÝ 5)		-	4
NEZAMĚSTNANOST	muži ženy	-	nezjištěno nezjištěno
OBVYKLÉ PRÁCE		-	dělnická povolání, úklid, výkopové a stavební práce
ZADLUŽENÉ DOMÁCNOSTI		-	50%
PRŮMĚRNÁ VÝŠE ZADLUŽENÍ		-	40 000,- Kč
OBTÍŽE ŽIVOTA V LOKALITĚ		-	návykové látky, dětská kriminalita, násilí v ulicích, hráčská závislost mužů, celkově špatný život, zdemolované domy, prostitute, chybí hřiště pro děti, špatné sousedské vztahy

LOKALITA č. 5 – Staré Brno

Lokalitu č. 5 – Staré Brno tvoří ulice Leitnerova, Hybešova, Václavská, Anenská, Kopečná a Křídlovická. Tato oblast se rozkládá na území městského obvodu Brno – Střed.

Obr. 9 Vyznačení lokality č. 5 na katastrální mapě

Prostorové vymezení lokality

Ulice Hybešova je rušnou ulicí, kterou lemují zaparkované automobily. Najdeme zde celkem pět heren, zastávku a tramvajovou a autobusovou zastávku. Na této ulici sídlí Středisko služeb školám a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Brno, Brněnské vodárny, větší centrum se soukromými firmami, parkovací dům a Medical centre. V přízemí masivních domů jsou malé obchůdky: prodej dřezů, pracovních oděvů, drogerie, pekárna apod. Ze tří hospod je jedna zavřená. Kavárna Leri que (sídlí v přízemí, v ostatních patrech bydlí „Romové“) má u vchodu kamerový systém. Na jednom ze zchátralých domů je zabudována síť, která má zachycovat omítku, která by jinak spadla na chodník a ohrožovala kolemjdoucí. Řada domů je ale již po rekonstrukci.

Leitnerova ulice protíná ulici Hybešovu. Na křižovatce těchto ulic sídlí IQ Roma servis. Na jedné straně Leitnerovy ulice jsou nově opravené domy, kde v přízemí sídlí malé obchůdky (zlatnictví, potraviny), na druhé straně je parkoviště. Velkou část ulice tvoří okraj areálu Fakultní nemocnice u Svaté Anny. Ulice končí zapadlou samoobsluhou, před kterou postávají místní „štamgasti“. Kousíček dál stojí vysoké staré masivní bytové domy, kde bydlí „Romové“, také menší obchůdky (květinářství, antikvariát, prodej výpočetní techniky), Česká geologická služba a vetešnictví.

Ulice Kopečná se mírně svažuje, v její horní části nalezneme téměř všechny domy po opravách, mnoho budov je ještě v rekonstrukci. Kousek dál jsou domy ve velmi špatném stavu. Je zde restaurace Valhala, květinové svatební studio, bazar s nástroji a soukromé firmy. Ve střední části (zdevastované domy) je zastavárna a bazar, ve výloze je převážně elektronika a zlato. Na okrajích ulice postávají luxusnější auta, ale i staré vraky. Na konci ulice jsou specializované obchůdky jako houslařství, potraviny (vše je napsáno azbukou), dále soukromé firmy, jazyková škola, Policie ČR a Komerční banka.

Na ulici Václavská jsou tři herny, restaurace a hostinec. Je poměrně rušnou ulicí s tramvajovou a autobusovou zastávkou. Je zde rychlé očerstvení, restaurace Evropa a hostinec U Putny (pěkný), také půjčovna klavírů. Ve střední části nalezneme vietnamskou tržnici, dále pak potraviny, řeznictví, zubní ordinaci. Domy jsou z větší části opravené, sídlí v nich soukromé firmy, „Romové“ bydlí v domech, které poznáme podle celkového špatného stavu, poškozených vstupních dveří, zvonků, oken apod.

Křídlovická ulice je o něco delší s menším provozem. Najdeme na ní staré budovy s opravenými okny (většina oken na ulici je nová). Sídlí tady Česká spořitelna, minimarket s kořením a čaji, restaurace a hotel Omega squash, kadeřnictví. V druhé části je ulice ještě klidnější s udržovanými domy. V těchto místech je autobazar, soukromé podniky (pohřebnictví, vázání květin) a základní a mateřská škola. Na konci ulice je hala Rondo.

Anenská ulice patří spíše ke klidové zóně, hodně obchodů je zde opuštěných, chodníky jsou opravené a čisté. Na ulici sídlí Magistrát města Brna, Ministerstvo vnitra ČR - oddělení evidence trvalého pobytu, občanská poradna, nadace Človíček, centrum odvykání kouření, sdružení pěstounských rodin a velký dům s mnoha soukromými firmami. Na Anenské je také internetový obchod stavebního zboží, půjčovna šatů, tři restaurace a kadeřnictví. Dům, kde bydlí „Romové“, je velmi viditelný - ze střechy visí kabely, které vedou do jednotlivých oken, na domě jsou osazeny satelity, hlavní vchodové dveře jsou v dezolátním stavu (rozbité sklo nahrazeno dřevěnou deskou) a většinou otevřené. Okna jsou stará, omítka oprýskaná. Zvonky jsou rozbité, takže buď nefungují vůbec, nebo na nich nejsou napsaná jména. Poštovní schránky (pokud nějaké jsou) jsou pootevírané a rozbité. U některých vchodů a sklepních oken lze cítit zápach.

Sumarizace informací o lokalitě

Celkové počty sociálně vyloučených osob se podle expertů pohybují kolem 500. Počet „Romů“ pozorování stanovilo na 450 a dotazování na 200 až 400.

ÚDAJE O POČTU SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB ČI OSOB V RIZIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ – LOKALITA 5

	ZJIŠTĚNO POZOROVÁNÍM	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ ¹⁵
POČET SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH OSOB	-	nezjištěno	400/500
Z TOHO POČET ROMŮ	450	nezjištěno	200/400

Další informace o sociálně-demografickém profilu lokality uvádíme rovněž v tabulce.

VYBRANÉ SOCIÁLNĚ-DEMOGRAFICKÉ UKAZATELE – LOKALITA 5

UKAZATEL	SPECIFIKACE	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM EXPERTŮ	ZJIŠTĚNO DOTAZOVÁNÍM V LOKALITĚ
STRUKTURA PODLE POHLAVÍ	muži	nezjištěno	48%
	ženy		52%
VĚKOVÁ STRUKTURA	0–14 let	-	17%
	15–65 let		73%
	65 a více let		10%
RODINNÝ STAV	svobodní	-	33% ¹⁶
	ženatí/vdané		63%
	rozvedení		3%
	ovdovělí		1%
NEÚPLNÉ RODINY		-	nezjištěno

¹⁵ Uvádíme dva údaje, první je údaj zjištěný dotazováním v lokalitě, druhý je přepočítán vzhledem k odhadované úspěšnosti tazatelů v lokalitě.

¹⁶ Z toho je 17% druh/družka.

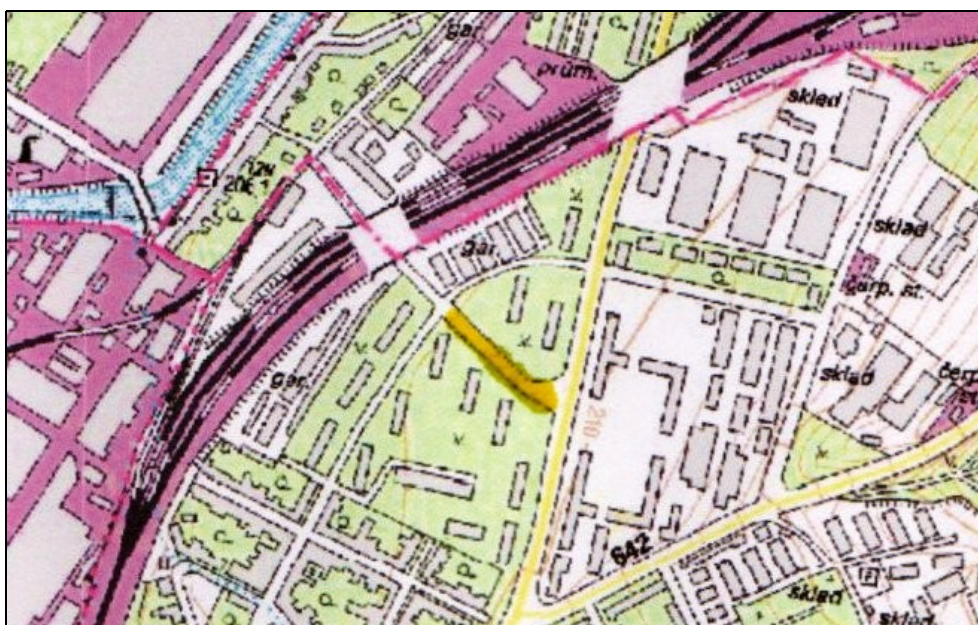
NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	bez vzdělání neukončené ZŠ ukončené ZŠ vyučen SŠ VOŠ, nástavbové VŠ	-	nezjištěno
PARTNEREM ROMA NE-ROM		-	1%
POČET ŽEN NA MATEŘSKÉ DOVOLENÉ ROMOVÉ		-	6%
ZDRAVOTNÍ POTÍŽE		-	civilizační choroby, onemocnění cest dýchacích, onemocnění pohybového ústrojí, psychická onemocnění
PRŮMĚRNÝ POČET RODIN V DOMĚ		-	13
POČET OSOB BYDLÍCÍCH V BYTĚ		-	3,5
PRŮMĚRNÁ VÝŠE NÁJMU		-	4 000,- Kč
PRŮMĚRNÝ POČET OBÝVANÝCH BYTŮ V DOMĚ		-	13
BYTY ODPOVÍDAJÍCÍ III. A IV. KATEGORII		-	49%
HODNOCENÍ STAVU DOMU (VELMI DOBRÝ 1 – VELMI ŠPATNÝ 5)		-	4
NEZAMĚSTNANOST	muži ženy		nezjištěno nezjištěno
OBVYKLÉ PRÁCE		-	dělnická povolání, úklid, výkopové a stavební práce, prodej, bezpečnostní agentura
ZADLUŽENÉ DOMÁCNOSTI		-	15%
PRŮMĚRNÁ VÝŠE ZADLUŽENÍ		-	nezjištěno – desítky tisíc korun
OBTÍŽE ŽIVOTA V LOKALITĚ		-	promáčené tropy, vlhkost v domě, plísně,

			nepořádek, návykové látky, narušení statiky, nezáměr majitelů o dům, nejistá budoucnost kvůli stavu domu
--	--	--	--

LOKALITA č. 6 – Ubytovna Kuncové

Lokalitu č. 6 – Ubytovna Kuncové tvoří na mentálních mapách málokdy opomenuté místo. Jedná se o ubytovnu na ulici Markéty Kuncové v Brně-Židenicích. Dříve ubytovna sloužila k ubytování dělníků Zbrojovky, po její privatizaci zde pár z nich „dožilo“ a již pět let slouží k ubytování osob v situaci „nouze“.

Obr. 10 Vyznačení lokality č. 6 na katastrální mapě

Prostorové vymezení lokality

Ubytovna se nachází na postranní ulici, kde je jediným neopraveným domem (pokreslená a oprýskaná fasáda, stará okna). Okolní budovy jsou renovované, takže ubytovna v místě „vyniká“. Naproti ubytovny je žlutý bytový dům, na kterém je umístěna kamera, která má zřejmě snímat vchod do ubytovny a její blízké okolí. Ubytovna není nijak označena (cedulí, popř. nápisem), nenajdeme zde ani zvonky. Okna v přízemí jsou zamřížovaná. V okolí ubytovny občas dochází ke konfliktům s obyvateli okolních domů a domova důchodců. Bytovou jednotku tvoří dva pokoje se společným sociálním zařízením. Na ubytovně je společná prádelna.

Sumarizace informací o lokalitě

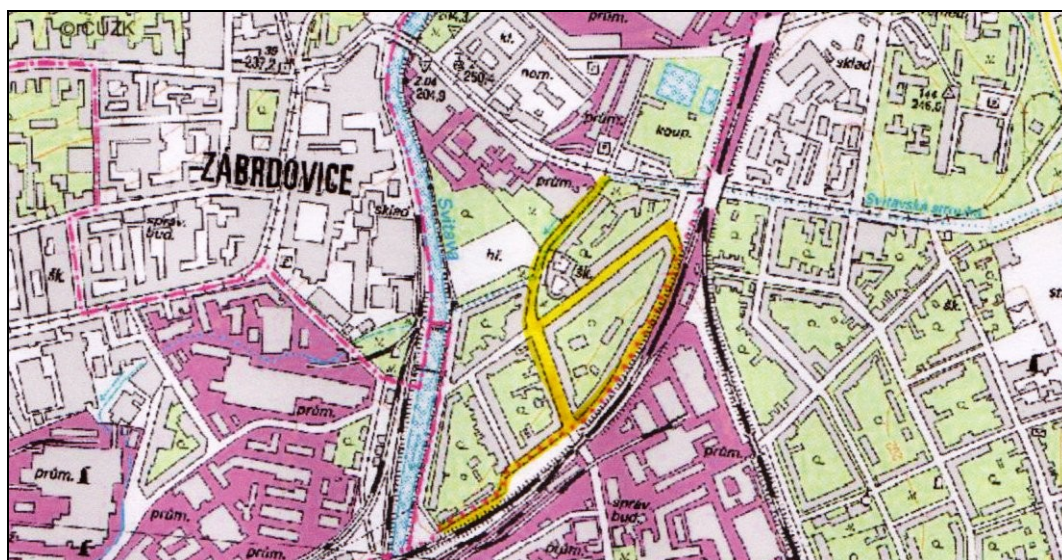
V ubytovně pobývá kolem 200 osob, z toho je většina „Romů“ – kolem 180. Pozorování tento údaj překračující hranici 200 potvrdilo. Zbývající obyvatelé jsou vesměs „cizinci“. Děti ve věku 0–14 let tvoří téměř polovinu obyvatel. Více než pětina ubytovaných žen je „na mateřské“. Jejich vzdělání je nejčastěji neukončené či ukončené základní. Mezi častá onemocnění patří nemoci pohybového ústrojí, cest dýchacích, trávicí a zažívací potíže, civilizační choroby, psychické problémy. Jednu místnost obývá 5 až 6 osob. Většina ubytovaných je zadlužená. V ubytovně často končí ubytování v důsledku ztráty bydlení (po vystěhování). Ubytovna tak supluje nedostatkové sociální bydlení, proto je mnoha institucemi tolerována. Problémem je vysoká koncentrace sociálně vyloučených osob a mnohonásobná deprivace podmíněná pobytem v prostředí životního provizoria. Konflikty vznikají kolem ubytovny, kdy rodiče mají tendenci děti posílat někam ven, zatímco okolí je zase zatlačuje dovnitř. Zdá se, že právě situace dětí a nedostatek adekvátních podnětů si zaslouží více pozornosti.

LOKALITA č. 7 – Kuldova a Krokova

Lokalitu č. 7 – Kuldova a Krokova vymezují stejnojmenné ulice. Nachází se v Brně-Židenicích.

Obr. 11 Vyznačení lokality č. 7 na katastrální mapě

Prostorové vymezení lokality

Hned zkrraje ulice Kuldova je herna, která má u vchodu kamerový systém, dále večerka, tabák a restaurace Stake house. Také se zde nachází obchod s hudebními nástroji, kadeřnictví a základní škola. Ulice je uklizená, z některých domů ční satelity a dráty.

Poměrně klidnou klikatou ulici Krokovu lemují rodinné domky (velké i malé) a obytné bloky, na opačné straně jsou koleje. Najdeme zde i parčík s hřištěm a prolézačkami pro děti. Na této ulici sídlí umělecká agentura, prodejna potápěčské techniky a soukromá firma. V bytových domech bydlí „Romové“, některá okna jsou nově opravena.

„Romové“ také bydlí ve vedlejší ulici Šámalova. Budova na ní stojící je nápadná pro svůj celkově špatný stav. Na jedné straně sídlí soukromá firma (s opravenými okny), na straně druhé bydlí „Romové“.

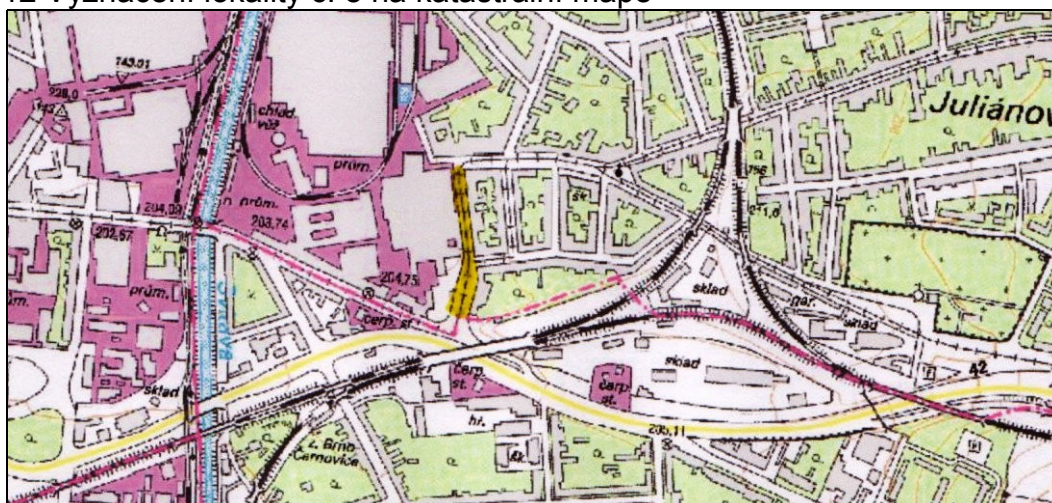
Sumarizace informací o lokalitě

V těchto třech ulicích bydlí v bytových domech několik desítek sociálně vyloučených osob, 50 z nich je „Romů“. V lokalitě se vyskytují drobné krádeže (sklepy), problémem jsou chátrající bytové doby, kde rodiny bydlí, a jejich technický stav.

LOKALITA č. 8 – Životského

Lokalitu č. 8 – Životského nalezneme také v Brně-Židenicích. Na mentálních mapách si vysloužila označení „olašského“ místa, které je „samo pro sebe“ a řadí se k těm nejhorším místům (Vlhká, Markéty Kuncové), kam se lidé „bojí chodit“.

Obr. 12 Vyznačení lokality č. 8 na katastrální mapě

Prostorové vymezení lokality

Na ulici Životského stojí třípatrový dům, který vlastní více majitelů. V domě bydlí „Romové“, ale formálně i „cizinci“.

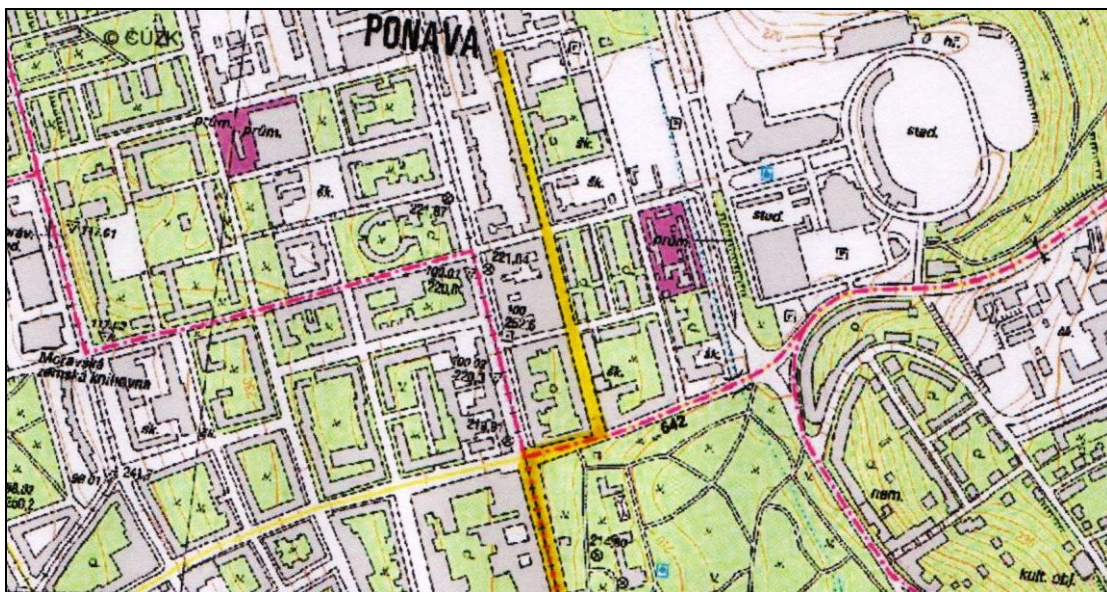
Sumarizace informací o lokalitě

Bydlí zde kolem 30 „Romů“, řada dalších osob je zde však hlášena k pobytu (170 osob). Přibližně polovinu tvoří muži. Pouze jeden muž je zaměstnán – vlastní hernu, z žen není zaměstnána žádná. V místě působí organizace Teen challenge. Jedná se o místo spojované s kriminalitou (drobné krádeže), návykovými látkami, lichvou, prostitucí, alkoholem, gamblerstvím. V tomto prostoru platí „jiná pravidla“ (tradičnější) související s přítomností olašských Romů.

LOKALITA č. 9 – Staňkova a Lidická

Lokalitu č. 9 – Staňkova a Lidická nalezneme v prostoru stejnojmenných ulic v Brně-Králově Poli a v Brně-Střed.

Obr. 13 Vyznačení lokality č. 9 na katastrální mapě

Prostorové vymezení lokality

Ulice Lidická překvapuje svým počtem heren, celkem jich napočítáme devět. Lidická je rušnou ulicí se dvěma tramvajovými zastávkami. Vidíme zde mnoho malých obchůdků, např. rychlé občerstvení, dvě řeznictví, dvoje potraviny, také studio pro zvířata, lékárnu. Patří sem i restaurace Oáza, městské divadlo, restaurace, tři banky, dvě kavárny, hotel Slovan, pošta, zlatnictví, restaurace Szeged, čínská restaurace, pekařství a obchodní centrum. Sídlí zde také hasiči. Na jedné straně ulice je velký park i s kurty, hřištěm na petangue a prolézačkami pro děti. Několik domů je v rekonstrukci.

Druhá ulice - Staňkova je postranní, na jejíž chodnících parkují automobily. Najdeme zde Armádu spásy, anglickou mateřskou školu, jazykovou školu, vinotéku, restauraci U Míče, pivnici U Dána, videopůjčovnu, několik realitních kancelářů. V druhé části je budova s množstvím soukromých firem (advokátní kancelář, turistické potřeby, evropský sociální fond) a jídelna. Také zde najdeme Charitu: dům sv. Markéty, jejíž vchod střeží dvě kamery. Sousedními ulicemi jsou ulice Pionýrská a Štefánikova.

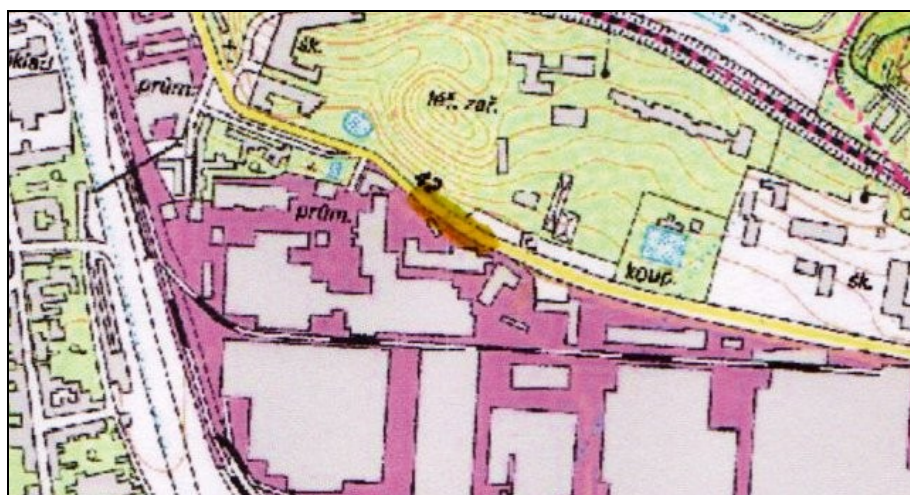
Sumarizace informací o lokalitě

V této lokalitě žije přibližně 150 „Romů“ – převážně v domech na ulici Staňkova a Lidická. Mezi zmiňovaný problémy v lokalitě se objevuje hráčská závislost, návykové látky, domácí násilí a potíže s placením nájemného.

LOKALITA č. 10 – Křížíkova

Lokalita č. 10 – Křížíkova je situována v Brně-Králově Poli. Jedná se o tři rodinné domky.

Obr. 14 Vyznačení lokality č. 10 na katastrální mapě

Prostorové vymezení lokality

Na Křížíkově ulici jsou čtyři autobusové zastávky, na jednom konci ulice (téměř u mostu) jsou staré rodinné domky, kde bydlí „Romové“. Vedle nich je otevřena hospoda U Šilenců, jejíž součástí je ubytovna. Ve střední části ulice najdeme velké stavební komplexy, kde sídlí soukromé firmy (Královopolská a. s.), také bazén, hřiště a hala.

Sumarizace informací o lokalitě

V této lokalitě žije přibližně 30 „Romů“. Obyvatelé domů se čas od času střídají, domy patří majitelce, která se snad chystá k jejich demolici. Bydlí zde čtyři „ZTP“ děti, jeden muž je zaměstnán. Platí zde nájem kolem 12 000,- Kč. Domy jsou ve velmi špatném stavu. Tazatelé obyvatelka sdělila, „že má jít na Bratislavskou, kde jsou špinavější Róma“.

Shrnutí

Jak už dříve vyplynulo ze sociálně-demografické analýzy, tak většina bytových domů je ve vlastnictví obce. V některých případech se ale setkáváme také se soukromými vlastníky – jedná se o fyzické osoby či právní subjekty. Vztahy mezi soukromým vlastníkem a nájemníky bývají mnohdy volnější, nemají smluvní charakter a podmínky bydlení jsou horší z hlediska jistoty, ale i výše nájmu, který převyšuje až dvojnásobně nájem obecní.

Pokud sečteme všechny údaje ze všech deseti lokalit, tak dospějeme k závěru, že počet sociálně vyloučených osob či osob v riziku sociálního vyloučení se pohybuje kolem osmi a půl tisíce osob (8 520) a z toho „Romů“ kolem šesti a půl tisíc osob (6 490).

Identifikované sociálně vyloučené oblasti však nemůžeme považovat za statické či „dané“. V úvahu musíme brát také jejich dynamiku a neustálé proměny a utváření. Samotná místa prochází proměnou v čase a je pravděpodobné, že na utváření prostoru budou mít vliv i chystané projekty revitalizace. Během našeho působení v terénu jsme současně zaznamenali mnoho pohybu a přesunování obyvatel mezi těmito lokalitami a dalšími místy, mezi které lze započítat také časté návštěvy příbuzných. Pokud zohledníme i tyto pohyby, tak se počet sociálně vyloučených osob či osob v riziku sociálního vyloučení bude pohybovat kolem devíti tisíc osob a z toho „Romů“ bude kolem sedmi tisíc.

VIII. ZÁVĚR

Ve zprávě *Identifikace sociálně vyloučených lokalit a zpracování jejich mapy ve městě Brně*, která vznikala v průběhu měsíce října a listopadu roku 2008, představujeme mapu sociálně vyloučených lokalit a doplňujeme ji popisem těchto míst. Identifikace sociálně vyloučených lokalit a jejich deskripce byly motivovány „praktickou“ potřebou vzniklého lokálního partnerství a dalších aktérů, jejichž cílem je formulovat intervenční programy a přispět tím ke zlepšení života obyvatel zmíněných lokalit.

Nejdůležitějším výsledkem, který zadavatel očekával, je upřesnění informace o počtu sociálně vyloučených osob či osob v riziku sociálního vyloučení, které v identifikovaných oblastech pobývají. V tomto směru jsme dospěli při zohlednění dynamického procesu utváření oblastí k údajům, které se pohybují na spodní hranici uváděných odhadů. Tyto odhady se v Brně dost liší, počty sociálně vyloučených osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách jsou obvykle uváděny v rozmezí 5 000–12 000 osob. Tzv. Gabalova zpráva odhaduje počet „romských“ obyvatel sociálně vyloučených lokalit v rozpětí 3 901–6 000, ale u dvou lokalit odhad nespécifikuje vůbec. *Komunitní plán sociálních služeb města Brna do roku 2009* rovněž vychází z odhadů, které udávají celkem 15–17 tisíc „Romů“ žijících na území města Brna, z čehož 8-10 tisíc osob má žít v sociálně vyloučených lokalitách. Náš závěr je, že se počet sociálně vyloučených osob či osob v riziku sociálního vyloučení pohybuje kolem 9 000 osob, a z toho je sociálně vyloučených „Romů“ kolem 7 000. Současně však musíme přihlídnout k tomu, že se identifikované oblasti neustále utváří a jako takové nejsou v žádném případě statické či jednou provždy „dané“. V čase se mění a měnit i nadále budou.

Byť se ve městě Brně v oblasti systémové integrace děje mnoho pozitivního a do řešení sociálního problémů se zapojuje stále větší počet institucionálních aktérů, přesto jsme se u řady aktérů setkali s hodnotově podmíněným vnímáním sociální exkluze, které se projevovalo v podobě odmítnutí akceptace některých akcentů konceptu sociální exkluze či vůbec konceptu sociální exkluze jako takového. Zřetelně se také projevovalo frekventované pojetí sociálního vyloučení v rovině hodnotově-morální, což může ovlivňovat průběh implementace integračních projektů. V tomto směru by bylo žádoucí ještě dříve před formulováním konkrétních projektů definovat a pojmenovat žádoucí stav, kterého by bylo dobré s ohledem na tyto sociálně vyloučené prostory dosáhnout, a vymezit dílčí sféry integrace, do kterých by měly intervence směřovat. V tomto směru se nabízí především dimenze strukturální - zejména oblast bydlení, práce, vzdělávání a kvality života v místě, ale i rozvoj sociálního, kulturního a ekonomického kapitálu či podpora porozumění životním způsobům a pocitu sounáležitosti. Bylo by dobré do chystaných řešení zapojit také obyvatele sociálně vyloučených lokalit, aby se stali jejich součástí a nefigurovali v nich jako pasivní nezúčastněné objekty.

„Romové“ patří ke kategoriím osob, které jsou vystaveny vysoké míře rizika sociálního vyloučení, a velmi často se ocitají v situaci, která je vyděluje ze společnosti. Velkým problémem je kumulace řady znevýhodnění a produkce a reprodukce sociálního vyloučení mezi generacemi v oddělených fyzických prostorech. Dotazovaní obyvatelé sociálně vyloučených lokalit své problémy

vymezovali v termínech nízké kvality života, nebezpečí, hluku, nedostatečné hygieny, chátrajících domů a bytů a všudypřítomných sociálně-patologických jevů (návykové látky, hráčské závislosti), jejich důsledků a průvodních životních strategií (zadluženost, kriminalita, sekundární trh práce, závislost na sítích pomoci). Důsledky sociálního vyloučení jsou zřejmé i na příkladu některých základních škol, které se staly součástí cyklu sociálního vyloučení a proměnily se po odchodu žáků z majoritní společnosti v „romské“ školy, což představuje vážný problém.

V této práci jsme se zaměřili na prostorovou dimenzi sociálního vyloučení. Jedná se o jednu z hlavních forem sociálního vyloučení. V případě Brna je sociální exkluze viditelná jen v rámci několika ulic a koncentruje se do několika oblastí, které k sobě mají prostorově blízko. Na první pohled zde nejsou naplněny všechny znaky prostorové dimenze vyloučení, které by umožnily sociální vyloučení snadno označit. Prostorová dimenze sociálního vyloučení má v Brně spíše podobu vysoké koncentrace vyloučených osob a osob v riziku sociálního vyloučení v poměrně heterogenních oblastech nesoucích znaky nízké kvality bydlení a chudoby, a to v dosahu jistého typu občanské vybavenosti. Sociálně vyloučené lokality jsou spíše mozaikou separovaných bytových domů rozprostřených do prostoru, který obývají také obyvatelé, které za sociálně vyloučené nemůžeme označit. Prostorové sociální vyloučení se tudíž týká mnohých bytových domů, které jsou rozesety v městském prostoru, a koncentrace sociálního vyloučení se skrývá za někdy i opravenými vzhlednými fasádami a uzavřenými vchodovými dveřmi. Hranice sociální exkluze tvoří vstupní vrata a průchody do bytových domů, jimiž se vstupuje do fyzických prostor s výraznými znaky vyloučení – koncentrace chudoby, neadekvátního bydlení a špatných podmínek, neudržování společných prostor a atributů segregace.

Brněnským specifíkem je, že tato místa se nalézají v blízkosti centra města a občanské vybavenosti a dalších sociálních struktur, takže se může zdát, že je nelze označit za sociálně vyloučená. Přítomnost firem, obchodních společností a úřadů v dané oblasti však ještě nevypovídá nic o tom, zda-li z jejich přítomnosti „místní“ nějakým způsobem profitují a zda-li participují na viditelných úspěších blahobytné společnosti. Výskyt společenské a občanské aktivity je sice znatelný, ale je evidentní, že se v jistých oblastech setkáváme s vyšší koncentrací zdevastovaných bytových domů, velmi nízkou kvalitou bydlení, izolací některých domů od okolí, zanedbáním jejich okolí, výskytem sídel pomáhajících organizací, přítomností chudoby, nevyhovujícími hygienickými podmínkami, přítomností heren a zastaváren, frekventovaným zabezpečením budov apod. Mnohá omezení a nepříjemnosti se týkají běžného života v místě – máme na mysli například varovné letáky vůči „necivilizovaným“ občanům nebo nakupování v obchůdcích s omezeným výběrem zboží, setrvalými pohledy hlídajících prodavaček a pobíhajících dětí či prodavače, který během nakupování neustále nahlas opakuje „toto je hrozná ulice, hrozná, ti lidi ...“.

Prostorových celků, v nichž se koncentrují sociálně vyloučené mikro-prostory, jsme vyznačili s pomocí mentálního mapování celkem deset (pět větších a pět menších), které se nachází na území pěti městských částí. Nejvíce se rozprostírají na teritoriu městských částí Brno-Sever a Brno-Střed, ale najdeme je i na území Brna-Jih, Brna-Židenice a Brna-Královo Pole.

Právě proto jsme se blížeji při zkoumání sociálně-demografických kontextuálních podmínek zaměřili na dvě městské části: Brno-Sever a Brno-Střed. Sociálně-demografická analýza mimo jiné ukazuje, že proces utváření sociálně vyloučených lokalit souvisí s odlivem obyvatelstva v letech 1970–1990 do nových komplexů bytových domů vystavěných v jiných částech města. Důležité rovněž je, že většinu bytových domů v obou městských částech vlastní obec nebo stát a v obou obvodech se setkáme s velmi starou zástavbou. Nejstarší zástavba bytových domů se nachází v MČ Brno-Střed, kde byly téměř tři čtvrtiny domů postaveny do roku 1945. Některé bytové domy vlastní i soukromí vlastníci, podmínky bydlení jsou v nich častěji neupravené smluvně a pro nájemníky nevýhodné. Kombinace stáří a zanedbání bytových domů, v nichž obyvatelé bydlí, poukazuje na závažný problém, do jehož řešení musí být zapojeno mnoho institucionálních aktérů, městské obvody nevyjímaje.

Nápadná je také vysoká koncentrace pomáhajících organizací, které nalzáme zejména v lokalitě č. 1 (Zábrdovice I.), oblíbenou adresou je v tomto směru ulice Bratislavská a Cejl. Experti z těchto organizací uvádějí, že služby využívají především klienti, kteří bydlí v jejich dosahu, proto stojí za úvahu zvážit rovnoměrnější pokrytí sociálních služeb i v lokalitách, které jsou v rámci mentálních map spíše okrajové. Nejmenší povědomí expertů se týká lokalit č. 3 (Zábrdovice II.) a č. 4 (Trnitá) a obecně pěti „menších“ lokalit.

Současně je zapotřebí věnovat se již dnes viditelným procesům gentrifikace (ulice Bratislavská, Francouzská), které může prohloubit implementace projektů směřujících k regeneraci bytových domů, kdy mohou být obyvatelé vytlačováni z míst, která v současnosti obývají. Umístění sociálně vyloučených lokalit na severojižní linii, která vede vnitřním městem a nachází se v blízkosti centra, k této úvaze svádí.

ABSTRAKT

Zpráva *Identifikace sociálně vyloučených lokalit a zpracování jejich mapy ve městě Brně* vznikla v průběhu měsíce října a listopadu 2008 na základě objednávky Úřadu vlády České republiky - Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Vzniklá zpráva si od počátku kladla za cíl vypracovat a představit mapu sociálně vyloučených lokalit ve městě Brně na základě vybraných znaků sociální exkluze. Abychom toho cíle dosáhli, nejdříve jsme identifikovali sociálně vyloučené lokality za použití metody mentálního mapování mezi experty a následně popsali sociálně vyloučené lokality s přihlédnutím k získaným informacím o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit od expertů a dostupných informací o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit z dalších možných doplňkových zdrojů (ÚP, ČSSZ, ČSÚ, apod.). Zadání vzešlo přímo z diskuse lokálního partnerství, na kterém jeho členové upozornili na neúplnost informací o obyvatelích lokalit a nepřesných odhadech počtu sociálně vyloučených obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách.

Tato práce do jisté míry zaceluje nedostatek informací a tzv. tvrdých dat o obyvatelích žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Rozhodli jsme se pro praktické účely práce „romství“ neproblematizovat a obyvatele sociálně vyloučených lokalit identifikovat jako ty, kteří se ocitli v situaci sociálního vyloučení či jsou sociálním vyloučením ohroženi. Přejímáme kategorizaci Rom/ne-Rom a akceptujeme ji jako výraz charakteristiky připsané „zvenčí“, tj. okolím, a také jako výraz sebe-pojetí „Romů“ utvářeného v prostředí sociálního vyloučení. Východiskem se pro nás stal koncept sociálního vyloučení a jeho prostorová dimenze - sociální exkluze nabývá viditelných podob (enklávy, ghetta), v nichž se formuje kultura odlišná od hlavního proudu společnosti.

Na úvodní část navazuje kapitola o historickém pozadí a okolnosti příchodu a pobytu „Romů“ v Brně a blízkém okolí. Pro porozumění současné situaci sociálního vyloučení je významné zejména období po druhé světové válce, kdy do města přichází skupiny/rodiny Romů ze Slovenska. Brno se stalo prvním místem zastavení se poválečných migrujících na území Moravy. Mnozí Romové přicházeli za pracovními pobídkami v několika migračních vlnách, které byly státem „monitorovány“. Usídlovali se v již tehdy nevyhovujících podmínkách – také v bytech na ulici Bratislavská a Francouzská, které byly volné po původním obyvatelstvu a poničené válkou a rabováním. Migrace ze Slovenska a také přirozený přírůstek rozšířily romskou populaci v průběhu několika desetiletí na téměř šestitisícovou. I po roce 1989 dochází k dalším migracím „Romů“ ze Slovenska a stále evidentnější je koncentrace vyloučených osob zejména v prostoru, který získává nálepku „brněnského Bronxu“. Na některých místech se objevují symptomy chudoby, anomie, nezaměstnanosti, nevyhovujícího bydlení, závislosti na sociálních podporách, delikvence, výskytu návykových látek, hráček závislosti a životních způsobů vzdálených těm „majoritním“, a to vše v kontrastu k okolní dynamicky se konstituující společnosti blahobytu. Transformační proces mnohé „Romy“ vytlačil na okraj společnosti.

Při identifikaci sociálně vyloučených lokalit jsme využili metodu mentálního mapování, která zachycuje prostorovou strukturu preferencí a postojů, jakýsi

zvnitřněly kognitivní obraz či představu prostoru. Oslovili jsme experty znalé situace v Brně a nechali je graficky vyjádřit oblasti města a vyjádřit, jak těmto prostorům se společnou charakteristikou sociálního vyloučení rozumí. Experti pocházeli z organizací, které působí „ve prospěch Romů“ a přispívají ke zlepšení situace sociálně vyloučených obyvatel. Jednalo se o Muzeum romské kultury, Společenství Romů na Moravě, Nízkoprahový klub Pavlač, Dětské centrum Teen Challenge Brno, Romodrom, DROM, romské středisko, Dětský dům Zábřovice, IQ Roma servis a SIM - Středisko integrace menšin Brno.

Na zmíněnou identifikaci navázala deskripce sociálně vyloučených lokalit. Rozhodli jsme se pro kombinaci pozorování obyvatel identifikovaných lokalit, sociálně-demografickou analýzou kontextuálních podmínek (zpracování dostupných informací o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit z dalších možných doplňkových zdrojů jako ÚP, ČSSZ, ČSÚ) a nakonec pro získání informací o sociálně-demografické charakteristice obyvatel lokalit přímo od expertů a od informátorů. Nedostatek dat nás vedl k tomu, abychom vedle sebe položili výsledky získané dotazováním expertů, vlastním pozorováním a dotazováním tzv. informátorů přímo v lokalitách a vzájemně je porovnali.

Kontextuální podmínky, v nichž se sociálně vyloučení obyvatelé nalézají, nelze jednoduše pominout. Proto jsme se v jedné z kapitol věnovali sociálně-demografické charakteristice místa a zpracovali dostupné informace ze zdrojů Úřadu práce v Brně, městské správy sociálního zabezpečení, Českého statistického úřadu a Ohlašovny města Brna. Největší „zátěž“ nesou dvě městské části: Brno-Sever a Brno-Střed. Právě proto jsme se jim věnovali detailněji. V obou sledovaných městských částech ubylo mezi lety 1991-2001 obyvatel, což je patrné zejména v MČ Brno-Střed, která se stala v daném období částí s největším úbytkem obyvatelstva v rámci okresu Brno-město. Úbytek v posledním desetiletí (1991-2001) je dán především záporným přirozeným přírůstkem a v období let 1996-2001 také záporným migračním saldem v rámci okresu Brno-město. Nejvýraznější pokles obyvatel byl v obou městských částech zaznamenán v letech 1970–1980, kdy se občané vystěhovali do nových komplexů bytových domů v městských částech Bohunice, Starý Lískovec, Kohoutovice, Bystrc a Komín, a tento trend pokračoval také v následujících deseti letech. V rámci celého okresu Brno-město se k romské národnosti v roce 2001 přihlásilo pouze 374 osob (194 z MČ Brno-Střed a 55 z MČ Brno-Sever). Podle pohlaví jak v MČ Brno-Sever, tak v MČ Brno-Střed převládají v rámci deklarované romské národnosti muži nad ženami (v MČ Brno-Sever činí podíl mužů na obyvatelstvu romské národnosti 56,4% a v MČ Brno-Střed 54,6%). V obou městských částech převládá obyvatelstvo v produktivním věku (Brno-Sever 58%, Brno-Střed 61,6%). Následuje obyvatelstvo starší 60 let, které je v Brně-Sever reprezentováno téměř třemi desetinami obyvatelstva (28,7%) a v MČ Brno-Střed bezmála čtvrtinou obyvatel (23,9%). Nejméně je dětí/obyvatel v předproduktivním věku (Brno-Sever 13,3%, Brno-Střed 14,5%). V obou městských částech je obyvatelstvo starší než obyvatelé okresu Brno-město (průměr 40,4 let) - v MČ Brno-Střed o 1 rok a v MČ Brno-Sever o více než tři roky. S ohledem na naše téma je důležité, že se podíly osob vyučených se vzděláním středním odborným bez maturity pohybují na přibližně stejné úrovni jako podíly osob s maturitou (kolem 28%). V obou městských částech téměř pětina obyvatel vystudovala vysokou školu, ale stejný podíl obyvatel má základní či základní neukončené vzdělání. V MČ Brno-

Sever jsou osoby se základním či neukončeným základním vzděláním čtvrtou největší skupinou (17%). 340 osob nezískalo žádné vzdělání.

Domovní fond je v obou městských částech zcela odlišný. V MČ Brno-Sever je z více než dvou třetin představován rodinnými domy a necelou jednou třetinou domy bytovými (30,3%). Naopak v MČ Brno-Střed reprezentují více než polovinu domovního fondu domy bytové (57,9%) a jen o málo více než třetina domy rodinné. Většinu bytových domů v obou městských částech vlastní obec nebo stát, a to v MČ Brno-Sever více než dvě pětiny (40,4%) a v MČ Brno-Střed bezmála polovinu (48,7%). Nejstarší zástavba bytových domů se nachází v MČ Brno-Střed, kde byly téměř tři čtvrtiny domů postaveny do roku 1945 (74,8%). Jen o málo lépe je na tom v tomto směru MČ Brno-Sever, ve které více než polovina bytových domů pochází z let před rokem 1945 (51,7%). Průměrně nejstarší bytové domy se nacházejí v MČ Brno-Střed, kde dosahují 72,6 let. Následují bytové domy v MČ Brno-Sever, které mají v průměru 58,8 let, a v okrese Brno-město 49,8 let.

Výsledkem této práce je upřesnění informace o počtu sociálně vyloučených osob či osob v riziku sociálního vyloučení, které v identifikovaných oblastech pobývají. Odhady se v Brně dost liší, počty sociálně vyloučených osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách jsou obvykle uváděny v rozmezí 5 000–12 000 osob. Tzv. Gabalova zpráva odhaduje počet „romských“ obyvatel sociálně vyloučených lokalit v rozpětí 3 901–6 000, ale u dvou lokalit odhad nespécifikuje vůbec. *Komunitní plán sociálních služeb města Brna do roku 2009* rovněž vychází z odhadů, které udávají celkem 15–17 tisíc „Romů“ žijících na území města Brna, z čehož 8-10 tisíc osob má žít v sociálně vyloučených lokalitách. Náš závěr je, že se počet sociálně vyloučených osob či osob v riziku sociálního vyloučení pohybuje kolem 9 000 osob a z toho je sociálně vyloučených „Romů“ kolem 7 000. Současně však musíme přihlídnout k tomu, že se identifikované oblasti neustále utváří a jako takové nejsou v žádném případě statické či jednou provždy „dané“. V čase se mění a měnit i nadále budou.

Prostorových celků, v nichž se koncentrují sociálně vyloučené mikro-prostory, jsme vyznačili s pomocí mentálního mapování celkem deset (pět větších a pět menších), které se nachází na území pěti městských částí. Nejvíce se rozprostírají na teritoriu městských částí Brno-Sever a Brno-Střed, ale najdeme je i na území Brna-Jih, Brna-Židenice a Brna-Královo Pole.

V případě Brna je sociální exkluze viditelná jen v rámci několika ulic a koncentruje se do několika oblastí, které k sobě mají prostorově blízko. Na první pohled zde nejsou naplněny všechny znaky prostorové dimenze vyloučení, které by umožnily sociální vyloučení snadno označit. Prostorová dimenze sociálního vyloučení má v Brně spíše podobu vysoké koncentrace vyloučených osob a osob v riziku sociálního vyloučení v poměrně heterogenních oblastech nesoucích znaky nízké kvality bydlení a chudoby, a to v dosahu jistého typu občanské vybavenosti. Sociálně vyloučené lokality jsou spíše mozaikou separovaných bytových domů rozprostřených do prostoru, který obývají také obyvatelé, které za sociálně vyloučené nemůžeme označit. Prostorové sociální vyloučení se tudíž týká mnohých bytových domů, které jsou rozesety v městském prostoru, a koncentrace sociálního vyloučení se skrývá za někdy i opravenými vzhlednými fasádami a uzavřenými vchodovými dveřmi. Hranice sociální exkluze tvoří vstupní vrata a průchody do bytových domů, jimiž se vstupuje

do fyzických prostor s výraznými znaky vyloučení – koncentrace chudoby, neadekvátního bydlení a špatných podmínek, neudržování společných prostor a atributů segregace.

Brněnským specifikem je, že tato místa se nalézají v blízkosti centra města a občanské vybavenosti a dalších sociálních struktur, takže se může zdát, že je nelze označit za sociálně vyloučená. Přítomnost firem, obchodních společností a úřadů v dané oblasti však ještě nevypovídá nic o tom, zda-li z jejich přítomnosti „místní“ nějakým způsobem profitují a zda-li participují na viditelných úspěších blahobytné společnosti. Výskyt společenské a občanské aktivity je sice znatelný, ale je evidentní, že se v jistých oblastech setkáváme s vyšší koncentrací zdevastovaných bytových domů, velmi nízkou kvalitou bydlení, izolací některých domů od okolí, zanedbáním jejich okolí, výskytem sídel pomáhajících organizací, přítomností chudoby, nevyhovujícími hygienickými podmínkami, přítomností heren a zastaváren, frekventovaným zabezpečením budov apod. Mnohá omezení a nepříjemnosti se týkají běžného života v místě.

„Romové“ patří ke kategoriím osob, které jsou vystaveny vysoké míře rizika sociálního vyloučení, a velmi často se ocitají v situaci, která je vyděluje ze společnosti. Velkým problémem je kumulace řady znevýhodnění a produkce a reprodukce sociálního vyloučení mezi generacemi v oddělených fyzických prostorech. Dotazovaní obyvatelé sociálně vyloučených lokalit své problémy vymezovali v termínech nízké kvality života, nebezpečí, hluku, nedostatečné hygieny, chátrajících domů a bytů a všudypřítomných sociálně-patologických jevů (návykové látky, hráčské závislosti), jejich důsledků a průvodních životních strategií (zadluženost, kriminalita, sekundární trh práce, závislost na sítích pomoci). Důsledky sociálního vyloučení jsou zřejmé i na příkladu některých základních škol, které se staly součástí cyklu sociálního vyloučení a proměnily se po odchodu žáků z majoritní společnosti v „romské“ školy, což představuje vážný problém.

Byť se ve městě Brně v oblasti systémové integrace děje mnoho pozitivního a do řešení sociálních problémů se zapojuje stále větší počet institucionálních aktérů, přesto jsme se u řady aktérů setkali s hodnotově podmíněným vnímáním sociální exkluze, které se projevovalo v podobě odmítnutí akceptace některých akcentů konceptu sociální exkluze či vůbec konceptu sociální exkluze jako takového. Zřetelně se také projevovalo frekventované pojetí sociálního vyloučení v rovině hodnotově-morální, což může ovlivňovat průběh implementace integračních projektů. V tomto směru by bylo žádoucí ještě dříve před formulováním konkrétních projektů definovat a pojmenovat žádoucí stav, kterého by bylo dobré s ohledem na tyto sociálně vyloučené prostory dosáhnout a vymezit dílčí sféry integrace, do kterých by měly intervence směřovat. V tomto směru se nabízí především dimenze strukturální - zejména oblast bydlení, práce, vzdělávání a kvality života v místě, ale i rozvoj sociálního, kulturního a ekonomického kapitálu či podpora porozumění životním způsobům a pocitu sounáležitosti. Bylo by dobré do chystaných řešení zapojit také obyvatele sociálně vyloučených lokalit, aby se stali jejich součástí a nefigurovali v nich jako pasivní nezúčastněné objekty.

Proces utváření sociálně vyloučených lokalit souvisí s odlivem obyvatelstva v letech 1970–1990 do nových komplexů bytových domů vystavěných v jiných částech města. Tento únik vytvořil místo pro koncentraci „Romů“ a s velkým vlivem

polistopadové transformace přispěl ke vzniku dnešních sociálních problémů. Většinu obývaných bytových domů ve dvou exponovaných městských částech vlastní obec a v obou obvodech se setkáváme s velmi starou zástavbou. Některé bytové domy vlastní i soukromí vlastníci, podmínky bydlení jsou v nich častěji neupravené smluvně a pro nájemníky nevýhodné. Kombinace stáří a zanedbání bytového fondu poukazuje na závažný problém, do jehož řešení musí být zapojeno mnoho institucionálních aktérů, městské obvody nevyjímaje. Nápadná je také vysoká koncentrace pomáhajících organizací, které nalézáme zejména v lokalitě č. 1 (Zábrdovice I.), oblíbenou adresou je v tomto směru ulice Bratislavská a Cejl. Experti z těchto organizací uváděli, že služby využívají především klienti, kteří bydlí v jejich dosahu, proto stojí za úvahu zvážit rovnoměrnější pokrytí sociálních služeb i v lokalitách, které jsou v rámci mentálních map spíše okrajové. Nejmenší povědomí expertů se týká lokalit č. 3 (Zábrdovice II.) a č. 4 (Trnitá) a obecně pěti „menších“ lokalit. Současně je zapotřebí věnovat již dnes viditelnému procesu gentrifkace (ulice Bratislavská, Francouzská), který může prohloubit implementace projektů směřujících k regeneraci bytových domů, kdy mohou být obyvatelé vytlačováni z míst, která v současnosti obývají. Umístění sociálně vyloučených lokalit na severojižní linii, která vede vnitřním městem a nachází se v blízkosti centra, k této úvaze svádí.

POUŽITÉ ZDROJE

- Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.* 2006. Praha: Gabal Analysis & Consulting.
- BURJANEK, A. 1997. „Segregace“. *Sociologický časopis*, 33, č. 4.
- DUJARDIN, C, SELOD, H., THOMAS, I. Residential Segregation and Unemployment: The Case of Brussels. *Urban Stud*, 2008, 45.
- FRASER, A. *Cikáni*. 1998. Praha: Nakladatelství Lidových novin.
- HIRT, T., JAKOUBEK, M. (ed.) 2006. „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- IRELAND, P. Comparing Response to Ethnic Segregation in Urban Europe. *Urban Stud*, 2008, 45.
- JOHNSTON, R., FORREST, J., POULSEN, M. Are there Ethnic Enclaves/Ghetto in English Cities? *Urban Stud*, 2002, 39.
- JOHNSTON, R., POULSEN, M., FORREST J. Ethnic and Racial Segregation in U.S. Metropolitan Areas, 1980 – 2000: The Dimensions of Segregation Revisited. *Urban Affairs Review*, 2007, 42.
- Komunitní plán sociálních služeb města Brna do roku 2009.* 2007. Brno.
- KRIŠTOF, R. 2007. *Zpráva z předvýzkumu potřeb uživatelů pro cílovou skupinu „Etnické menšiny“.* Brno: Socioklub.
- KUBALČÍKOVÁ, K., HUBÍKOVÁ, O. *Závěrečná zpráva z výzkumu poskytovatelů sociálních služeb v městě Brně.* 2007. Brno.
- LYNCH, K. 2004. *Obraz města.* Praha: Nakladatelství RNDr. Ivana Exnerová – Bova Polygon.
- MAREŠ, P. 2006. *Faktory sociálního vyloučení.* Praha: VÚPSV.
- MAREŠ, P., HOFÍREK, O. 2007. *Sociální reprodukce a integrace: ideály a meze.* Brno: Masarykova univerzita.
- MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování – koncepty, diskurz, agenda. 2008. *Sociologický časopis*, 44, č. 2.
- MILGRAM, S. 1992. *The Individual in a Social World.* New York: McGraw-Hill.
- MUSTERD, S. Segregation, Urban Space and the Resurgent City. *Urban Stud*, 2006, 43.
- NAVRÁTIL, P. a kol. 2003. *Romové v české společnosti.* Praha: Portál.
- NEČAS, C. 2008. *Špalíček romských miniatur.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Otázky sociální inkluze Romské komunity.* 2003. Brno: Masarykova univerzita.
- Romové v České republice.* 1999. Praha: Socioklub.
- Romové ve městě.* 2002. Praha: Socioklub.
- Romové, bydlení, soužití.* 2000. Praha: Socioklub.
- RŮŽIČKA, M. 2006. Geografie sociální exkluze. In Město. *Sociální studia*, 2/2006.
- SIMPSON, L. Statistics of Racial Segregation: Measures, Evidence and Policy. *Urban Stud*, 2004, 41.
- SIROVÁTKA, T. (ed.) 2002. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice.* Brno: Masarykova univerzita FSS a Nakladatelství Georgetown.
- SLÁMA, J.S. Kam dojet mikrobusem? *Romano Vodí*, 9/2008.
- TEMELOVÁ, J., SÝKORA, L. 2005. *Segregace: Definice, příčiny, důsledky, řešení. Prevence prostorové segregace.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ministerstvo pro místní rozvoj.
- TOUŠEK, L. 2007. *Sociální vyloučení a prostorová segregace.* CAAT.

- Tvorba Integrovaného plánu rozvoje města Brna v problémové obytné zóně města.*
2008. Brno: Rada města Brna.
- VAŠEČKA, I. 2000. *Sociálně potřební v romské menšině.* Brno.
- VAŠEČKA, I. 2006. *Expertiza pro cílovou skupinu „Etnické menšiny“.* Podkladový materiál pro proces komunitního plánování sociálních služeb ve městě Brně. Brno.
- VÍŠEK, P. 2002. *Sídelní etnická segregace, její rizika a důsledky pro obce.*
In Veselý, M. (ed.), *Úvod do terénní sociální práce.* Brno: DROM, romské středisko.
- VÍŠEK, P. 2005. *Vytěsňování romských komunit.* In *Prevence prostorové segregace.*
Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ministerstvo pro místní rozvoj.
- WESSEL, T. *Social Polarization and Socioeconomic Segregation in a Welfare State: The Case of Oslo.* *Urban Stud* 2000, 37.
- Zdroje Českého statistického úřadu
Zdroje Městské správy sociálního zabezpečení
Zdroje Ohlašovny města Brna
Zdroje Úřadu práce v Brně